

Könyvtár- és információtudomány

Általános kérdések

115/2009

CROSS, Jeanne G.: Reviewing digital scholarship : the need for discipline-based peer review. – Bibliogr. In: Journal of web librarianship. – 2. (2008) 4., p. 549-566.

A szakértői lektorálás igénye a digitális tudományban

Hozzáférhetőség; Lektorálás; Publikálás -tudományos kiadványoké; Számítógép-hálózat; Tudományos kutatás

A digitális tudomány (digitális publikálás) nem hagyományos úton ismerteti meg a tudományos kutatást a nagyközönséggel és a diákokkal. A szerzők kutatásukat digitális formában közlik, amely tartalmazhat linkeket az elsődleges forrásanyaghoz és oktatási segédletekhez. Az elektronikus környezetben kiemelten fontos szempont a megjelenítés és a hozzáférés, de sajnos azoknak, akik egy mozdulattal elutasítanak minden digitális művet mint az oktatás és a hallgatók elérésének egy formáját, elkerüli figyelmét a tudományos érték. Az a bizonytalanság, amely a digitális tudományt, illetve annak értékelését övezi, hatással lehet a támogatásra és a kinevezési döntésekre a felsőoktatási intézményekben. A cikk a lektorált elektronikus publikációk hozzáférhetőségével kapcsolatos kérdé-

seket vizsgálja, különös tekintettel az amerikai történelem területére. A lektorálási tevékenység menetét tudományos társaságoknak kell kidolgozniuk és alkalmazniuk a digitális publikálásra, hogy szélesebb körben elfogadtassák és érdemei szerint kezeljék a tudományos publikálásnak ezt a formáját.

(Autoref.)

Történet

116/2009

GABEL, Gernot U.: La bibliothèque d'État de Bavière à Munich fête ses 450 ans In: Bulletin des bibliothèques de France. – 53. (2008) 6., p. 66-69. Res. angol, német és spanyol nyelven

450 éves a Bajor Állami Könyvtár

Könyvtártörténet -nemzeti; Regionális könyvtár

V. Albrecht bajor herceg 1558-ban kivételes alkalmat talált arra, hogy a még gyerekcipőben járó könyvtárát látványosan fejlessze. Az ismert humanista és mecénás, Johann Albrecht Widmanstetter 300 darabból álló orientalista és keleti gyűjteményét, 500 ritkaságát és a tulajdonát képező számos egyéb művészeti alkotást ajánlott megvételre. A bajor király érdeklődését is felkeltette e lehetőség, de V. Albrecht – aki már olasz és francia társaival is folyton vetélkedett a gyarapításban –, lecsapott rá és megvásárolta az egészet.

Tizenegynéhány évvel később a híres augsburgi kereskedőcsalád tagjainak, a Fuggereknek – akik gazdag kereskedelmi kapcsolataik révén tettek szert Európa-szerte gyűjtött ritkaságaikra – a gyűjteményét szintén bekebelezte. Csak a harmincéves háború szörnyűségei vetettek véget e virágzó gyarapodásnak. A háború végén 1648-ban a hercegnek sem anyagi, sem egyéb lehetősége nem volt már a rendszeres gyarapításra. 1663-ban bizonyára ezért hozta létre az első kö-

tele példány-rendeletet, amely legalább a helyi nyomtatott anyag beszerzését biztosította. A herceg később könyvtára kapuit megnyitotta az akadémia és az egyetem professzorai előtt. Amikor 1773-ban pápai rendeletre feloszlatták a jezsuita rendet és szétosztották minden vagyonát, a gróf mintegy 23 ezer újabb, gyűjteményéhez szervezen illeszkedő kötethez jutott. Erre az időszakra tehető a professzori kölcsönzés megindítása is, ami sok keserűséget okozott. Olyan mennyiségű könyv tűnt el, hogy kénytelenek voltak rendkívüli szigorításokat bevezetni, elsősorban a régi és ritka térképeket, kéziratokat illetően.

Az 1790-es költözéskor a könyvtár a jezsuiták régi helyére került, egyúttal a nagyközönség számára is megnyitotta kapuit. Helyben bárki használhatta a könyvtár kincseit, amely 1803-ban a mannheimi hercegi udvar újabb tízezer kötetével gyarapodott. A francia forradalom és a napóleoni idők alatt Bajorország Franciaország kulturális és politikai hatása alatt állt. Ennek következménye lett a kolduló rendek szekularizációjára kiadott 1799-es rendelet, melynek nyomán újabb 37 ezer kötet került a könyvtárba.

A hercegi könyvtár 1817-ig 450 ezer jelentős kötethez és 20 ezer kéziratához jutott hozzá. A jezsuiták régi kollégiumát a kötetek és a látogatók hada lepte el, hamarosan számos gondot okozva ezzel. Az új szerzemények katalogizálása késett, irdatlan mennyiségű duplum volt, semmit sem lehetett megtalálni a rendetlenségben. A könyv- és kéziratállomány minősége viszont kiváló volt. 1818-ra az európai könyvtárak sorában 500 ezres állományával a párizsi nemzeti könyvtár utáni második helyen állt.

A már régóta helyhiánnyal küszködő könyvtár e gondját a bajor király 1826-ban hivatalosan is elismerte, és 11 évnyi építkezés után 1843-ban felavathatták a Friedrich von Gärtner tervei alapján felhúzott velencei stílusú, 150 m hosszú, impozáns új könyvtári épületet. Ezután a könyvtár fejlődése újabb lendületet vett. Tudatos gyarapítás kezdődött a vásárlások, a kötelepéldányok segítségével. A 200 ezer duplum eladásából befolyó összeget is visszaforgatták. Az I. világháború, majd a gazdasági világválság megtépázta

a könyvtár lehetőségeit. Az igazi katasztrófát azonban a II. világháború bombázásai jelentették. Az épület 85%-a megsemmisült, a benne lévő félmilliónyi kötettel.

A háború után 25 évnek kellett eltelnie, amíg újjáépítették és rendbe hozták az épületet, miközben az elpusztult állományrészt megpróbálták folyamatosan pótolni. Ezzel egy időben informatikai fejlesztéseket hajtottak végre. Így a napjainkra már 9 millió állományegységet számláló könyvtár – amelyből 90 ezer jelentős kézirat, 35 ezer autográf, 20 ezer ősnymtatvány és 380 ezer térkép található – 1997-től a különgyűjtemények retrospektív digitalizálásának a központjává vált (<http://www.bsb-muenchen.de>). 2008-ban az Év Könyvtárának választották Németországban.

(Pajor Enikő)

Kutatás

Lásd 115, 120, 157

Tudománymetria, bibliometria

117/2009

BOLAÑOS-PIZARRO, Májima [et al.]: Análisis de la productividad científica y visibilidad de las publicaciones sobre usabilidad (1971-2005). – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 32. (2009) 1., p. 9-21.
Res. angol nyelven

A használhatósággal foglalkozó szakirodalmi termés és annak láthatósága 1971-2005 között

Bibliometria; Ember-gép kapcsolat

A „használhatóság” (*usabilidad*) kifejezés közvetlenül az angol *usability*-ből származik, és nem szerepel a spanyol nyelv legújabb (2007-es)

szótárában. Az ISO 9241 szerint a használhatóság annak a mértéke (szintje), ahogyan egy terméket egy meghatározott felhasználói csoport használni tud, kellően hatékony és kielégítő módon, meghatározott körülmények között. A használhatóság, mint ember-gép kapcsolat, a gép könnyen kezelhetősége értelmében a II. világháború alatti és utáni műszaki fejlesztésekben vált fontos szemponttá, majd értelmezése kiterjedt mindenféle rendszer kezelése könnyen elsajátítható és egyszerű voltának kifejezésére, így a hardverek, szoftverek, honlapok kezelhetőségét, az azokon való könnyű eligazodást is jelenti már.

A vizsgálat során a használhatósággal foglalkozó 6121 munkát találtak az adatbázisokban, majdnem felét az Inspec (49%), harmadát (34%) az SCI és az SSCI szolgáltatta. A spanyol adatbázisok ugyan csupán 21 (0,34%) tételt tartalmaztak, azonban ezek egyike sem szerepelt más adatbázisban. A dokumentumok összesen 9138 szerzőtől származnak, akik 84,5%-a csak egy cikket jegyez, és mindössze 15 szerzőnek van 10 vagy több publikációja. Az első helyeken dán, kanadai, amerikai, olasz és angol szerzők állnak. A legtöbb cikket publikáló folyóiratok a *Lecture Notes in Computer Science*, a *Behaviour & Information Technology* és az *Interacting with Computers*. A publikációk mennyisége különösen az utóbbi években mutat nagy növekedést. A legtöbb cikk a különféle – elméleti és gyakorlati – informatikai folyóiratokban jelent meg, ezt a villamos-, majd gépészmérnöki szakfolyóiratok követik, de a legalább ötven cikket publikálók között vannak a pszichológia és a telekommunikáció szakfolyóiratai is. Bár néhány amerikai intézmény nagy produktivitást mutat, összességében az Európai Unióból több publikáció származik, mint az USA-ból. A legalább 25 publikáció forrásául szolgáló 25 intézményből a 22 egyetem, vagy kutatóintézet mellett mindössze három magánvállalat (IBM, Siemens, Microsoft) szerepel.

Az eredmények alapján felmerül a kérdés, hogy a használhatóságnak, amelynek ekkora szakirodalma, és nem csak gyakorlati alkalmazásokat,

hanem elméletet tartalmazó irodalma is van, nem illeti-e meg az önálló diszciplína státusa.

(Mohor Jenő)

118/2009

MUKHERJEE, Bhaskar: Do open-access journals in library and information science have any scholarly impact? : a bibliometric study of selected open-access journals using Google Scholar. – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 60. (2009) 3., p. 581-594.

Van-e tudományos hatása a nyílt hozzáférésű könyvtár- és információtudományi szakfolyóiratoknak? Válogatott nyílt hozzáférésű szakfolyóiratok bibliometriai vizsgálata a Google Scholar segítségével

Bibliometria; Elektronikus folyóirat; Felmérés; Folyóirat -könyvtári; Hozzáférhetőség

A tanulmány 17 nyílt hozzáférésű könyvtár- és információtudományi folyóirat hatását vizsgálta 2000 és 2004 között a publikációk mennyiségére, a témakörök alakulására, a szinkron és diakron impakt faktorra, a rögtöni idézésmutatóra, valamint a folyóiratok és a szerzők önidézésére. Az eredmények azt mutatják, hogy ebben az ötéves publikációs időszakban 1636 cikk jelent meg ezekben a folyóiratokban, melyekre 8591 alkalommal hivatkoztak a weben hét év alatt. A folyóiratok közül 8 több mint 100 idézettséggel rendelkezik. A *First Monday*-re hivatkoztak a legtöbben, de az egyes cikkekre való hivatkozás a *D-Lib Magazine*-nál volt a legmagasabb. A szinkron impakt faktor értéke 0,6989-től 1,0014-ig változott 2002 és 2005 között, míg a diakron impakt faktor 1,472-től 2,487-ig alakult 2000 és 2004 között. A rögtöni idézésmutató 0,0714 és 1,395 között mozgott. A *D-Lib Magazine* rögtöni idézésmutatója 0,5 körül alakul minden évben, míg a többi folyóiratnál ez az érték évről évre változik. Amikor az egyes cikkekre való hivatkozásokat a forrás szerint vizsgálták, kiderült, hogy a hivatkozások

40,32%-a teljes szövegű folyóiratok cikkeiből, 33,35%-a pedig nyomtatott folyóiratok cikkeiből származik. Az önidézés csupán 6,04%-os arányú volt a folyóiratoknál.

(Autoref.)

119/2009

OLMEDA-GÓMEZ, Carlos [et al.]: Impacto internacional de la investigación y la colaboración científica de las Universidades de Cataluña. 2000-2004. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 31. (2008) 4., p. 591-611.
Res. angol nyelven

A katalán egyetemek kutatásainak és tudományos együttműködésének nemzetközi hatása

Felsőoktatási intézmény; Publikálás -tudományos kiadványoké; Tudománymetria

Az utóbbi két évtized jelentős változásokat hozott a spanyol felsőoktatás rendszerében, mennyiségi szempontból is: 38 új egyetem (köztük 19 magán-) létesült, így a 2006-2007-es tanévben Spanyolországban 73 egyetem (közülük 23 magánintézmény) működött. Katalóniában az új egyetemek az 1990-es években jöttek létre, igen különböző színvonallal, karakterrel és szakterülettel. Főként ez indokolta az egyetemek tudományos teljesítményének áttekintését. A *Web of Knowledge* portálon elérhető közismert multidiszciplináris adatbázisokból (*SCI-Expanded, SSCI, AHCI*) nyert adatok bibliometriai módszerekkel történt feldolgozása alapján megállapítható, hogy 2000-2004 között a 11 katalán egyetemen készült tudományos publikációk 42,35%-a a Barcelonai Egyetem (UB), 25,1%-a a Barcelonai Autonóm Egyetem (UAB), további 14,31%-a a Katalán Műszaki Egyetem (UPC) műhelyéből került ki. Azaz az első három adja a teljes tudományos termés 81,75%-át. Egyébként a két legrégebb katalán egyetem közül a Barcelonai Egyetem (Universidad de Barcelona) 10672 publikációval országos összesítésben is az első, míg az

Universidad Autónoma de Barcelona (a katalán sorrend másodikja) 6325 publikációval országosan a harmadik helyet foglalja el.

A tudományterületek megoszlása szempontjából a katalán tudományos termés nem tér el az országosan jellemzőtől: az orvostudomány, biológia, kémia, fizika állnak az első helyeken. A „láthatóság”, illetve a „hatás” bemutatásának legegyszerűbb eszköze az önhivatkozások nélküli kapott hivatkozások mennyisége, itt is a már ismert sorrend (UB, UAB, UPC) jelenik meg. Ami az együttműködést illeti, a publikációk 60%-a többszerzős. A társszerzők között a kisebb, újabb egyetemeken gyakrabban vannak régiók, illetve országon belüli kollégák, a nagyobb és hosszabb múltú egyetemekre jellemzőbb a nemzetközi együttműködés. A legtöbb külföldi társszerző az USA-ból, ezt követően Angliából, Német-, Francia- és Olaszországból való. Érdekes megfigyelés, hogy bár a francia együttműködés mennyiségében jelentős, az „impakt” szempontjából ez nem jelenik meg. Földrajzi közelsége ellenére a portugál együttműködés nem jelentős, és az azonos nyelv ellenére nem túl jelentős a dél-amerikai kapcsolat sem. A láthatóság, a magasabb „impakt faktor” nyilvánvalóan az angol nyelvű publikációk esetében magasabb.

A magánegyetemek kevésbé vesznek részt a tudományos kommunikációban, kevesebbet foglalkoznak eredményeik megismertetésével.

(Mohor Jenő)

120/2009

ZHAO, Dangzhi – STROTMANN, Andreas: Evolution of research activities and intellectual influences in information science 1996-2005 : introducing author bibliographic-coupling analysis. – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 59. (2008) 13., p. 2070-2086.

A kutatás és a szellemi hatások az információtudományban, 1996-2005. Az ABCA elemzés bemutatása

Hivatkozás; Hivatkozásmutató; Informatika; Könyvtártudományi kutatás; Publikálás -tudományos kiadványoké

A szerzők egymásra való kölcsönös hivatkozásának elemzése (*author cocitation analysis=ACA*) az utóbbi két évtizedben gyakran alkalmazott módszer egy-egy – a szerzők által képviselt – kutatási terület szellemi struktúrájának feltérképezésére. Azonban amit az ACA feltérképez, igazából az adott kutatási területre gyakorolt szellemi hatások struktúrája, ahogyan a szerzők látják. A jelen tanulmány ezzel szemben új fogalmat vezet be, az ún. *author bibliographic-coupling analysis (ABCA)* módszert, amelynek segítségével az aktív szerzők kutatási tevékenysége vizsgálható, és ennek alapján az adott szakterület kutatásainak jelenlegi helyzetéről realisabb kép nyerhető. A cikk az információtudományt választotta vizsgálat tárgyául egyrészt az ABCA szemszögéből a jelenlegi kutatási tevékenységek tekintetében, másrészt az ACA alapján a kutatásra gyakorolt szellemi hatásokat mérve. Azt vizsgálja, hogy az információtudomány intellektuális struktúrájának ez a két aspektusa hogyan kapcsolódik egymáshoz, és hogyan fejlődtek „a web első évtizedében”, 1996 és 2005 között. Az eredmények azt tükrözik, hogy ez a két, hivatkozásokon alapuló szerző-feltérképezési módszer kiegészíti egymást, és kombinált alkalmazással sokkal átfogóbb képet kaphatunk az információtudomány intellektuális struktúrájáról, mintha külön-külön használnánk őket.

(Autoref.)

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

121/2009

RAMOS SIMÓN, Luis Fernando – MENDO CARMONA, Concepción – ARQUERO AVILÉS, Rosario: La producción informativa y documental del Estado : hacia un inventario de los recursos públicos. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 32. (2009) 1., p. 40-59.
Res. angol nyelven

Az állam információs és dokumentációs termése. A nyilvános források leltára felé

Tájékoztatás –közigazgatási; Tájékoztatási politika

Az internet új lehetőségeket kínál az állam számára a polgárainak szánt üzenetei megformálására, és eszközt nyújt a velük való újfajta viszony kialakítására. Az állampolgároknak nyújtott információkkal szembeni követelmények nagyjából így foglalhatók össze:

- Legyen teljes, rendszerezett és védett a nem kívánt hozzáféréstől.
- Legyen hozzáférhető, különféle formátumokban, és elérhető potenciális címzettjei számára.
- Terjesztése legyen aktív, a hozzáférés lehetővé tételén túl a kormányzat népszerűsítse, és segítse elő a dokumentumok megismerését.
- Legyen egyénileg hozzáférhető és használható.
- Legyen minőségi, a technikai szabványok szerint fejlesztett és működtetett.
- Legyen releváns, könnyen megtalálható, integrálható.
- Legyen könnyen használható mindenki számára.

A kormányzati információval foglalkozó szak-

irodalomból kirajzolódik néhány követendő elv:

- *A nyilvántartás elve*: a közszféra intézményei leltározzák információs vagyონukat, ezt a nyilvántartást tartásák naprakészen és tegyék hozzáférhetővé.
 - *A hozzáférés elve*: bármely személynek joga van információhoz jutni szabadon és egyenlő feltételekkel, az államnak pedig kötelessége törvénnyel szabályozni a támogatott információkhoz való hozzáférés folyamatát. A kivételeket egy független testületnek kellene jóváhagynia.
 - *A minőség elve*: a közszférában keletkező információknak ugyanazokkal a szabványos minőségi jellemzőkkel kell rendelkezniük, mint amelyek a privát szektorban vannak.
 - *A költségek elve*: bármely információkéréskor a felmerülő költség (ár) nem haladhatja meg a disztribúció költségét, a megfizetése alóli felmentés lehetőségével azon esetekre, ahol konkrét közérdek mutatkozik.
 - *A választás elve*: az információ a kért formában legyen elérhető.
 - *A szellemi tulajdon és az eredet ellenőrzésének elve*: a kormányzati információt fel kell menteni a szellemi (szerzői) tulajdonjog előírásai alól.
 - *A legális javítás elve*: a közintézmények fel vannak hatalmazva az általuk kezelt információk bővítésére és minőségi javítására.
 - *A folytatólagos kötelezettség elve*: ha az információs tevékenység átkerül a privát szektorba, az adott információknak továbbra is meg kell felelniük ugyanezen elveknek.
- Ahhoz, hogy a fenti követelményeknek és elveknek megfelelő kormányzati információk valóban hozzáférhetőek legyenek, szükség van azok leltárszerű nyilvántartására. A nyilvántartásnak tartalmaznia kell, hogy
- milyen információk állnak rendelkezésre,
 - hogyan érhető el,

- újrahasonításuknak milyen feltételei vannak,
- hogyan és kinél lehet panasszal élni, azaz ki garantálja azok frissességét (naprakész voltát).

A nyilvános információs vagy leltárát persze rendszerezni kell, például így: hivatalos kiadványok (periodikusak és egyediek); nyilvános adatbázisok (ingyenesek és fizetősek); digitális repozitóriumok; közigazgatási archívumok és nyilvántartások.

Annak érdekében, hogy mindez megvalósuljon, változásra van szükség a közszféra információs kultúrájában. Tudomásul kell venni, hogy a közszféra a tartalmak fontos piaca; hogy a hozzáférés gátjai hátráltatják a gazdasági növekedést. A kormányzati információ felhasználása (újrahasonosítása) rendjének kialakítása és alkalmazása olyan széles körű folyamat, amelynek számos politikai aspektusa is van. Szükség van az elektronikus formátumú dokumentumok írott kritériumainak kidolgozására, az átláthatóság, az egyszerűség, az (elvben) ingyenes hozzáférés és a más közigazgatási rendszerekkel való együttműködés érdekében. A rendszert megfelelő, szabadon használható kezelő- és keresőeszközökkel kell ellátni. Létre kell hozni egy portált, mely megkönnyíti a kormányzati információs forrásokhoz való általános hozzáférést.

(Mohor Jenő)

Nemzeti könyvtárügy

122/2009

ALIX, Yves – AROT, Dominique: Bibliotheken erobern den öffentlichen Raum : Frankreich: Steiler Aufstieg in den vergangenen 30 Jahren In: BuB. – (2009) 2., Impulse aus dem Ausland, p. 123-125. Res. angol és francia nyelven

Franciaország: a könyvtárügy látványos fejlődése az elmúlt 30 évben

Könyvtárügy

A francia könyvtárügy hosszú évtizedekig tartó stagnálás után az elmúlt harminc évben látványos eredményeket ért el.

A Nemzeti Könyvtár a minisztérium nagyvonalú finanszírozása (évi 200 millió euró) következtében a világ egyik legnagyobb nemzeti könyvtárává vált. Állománya 30 millió dokumentum, ebből 14 millió nyomtatott anyag. A nemzeti könyvtárnak része a Tolbiac-François Mitterrand Könyvtár (1998-ban nyílt meg) és a régi helyszínen a Richelieu, amely teljes felújításra vár. A Nemzeti Könyvtár fontos feladata a „virtuális nemzeti könyvtár” előállítás, mely a Gallica 2, újabban pedig az Europeana weboldalain szabadon hozzáférhető.

Két másik párizsi könyvtár is országos jelentőségű: a Pompidou Központ könyvtára, mely a könyvtárügy laboratóriumának tekinthető és a Tudományos és Műszaki Könyvtár.

Az egyetemi könyvtárak 2007 óta közvetlenül az egyetemek fennhatósága alá tartoznak. Bár régi állományuk igen gazdag, mai dokumentációs teljesítményük nem kielégítő, az évtizedeken át fennálló mostoha anyagi helyzetük következtében. 1989-ben az ún. Miquel-jelentés rendkívül negatív képével e téren lényeges változást hozott ugyan, de a javulás ellenére a francia egyetemi könyvtárak helyzete még mindig lényegesen rosszabb, mint más nagy ipari országok egyetemi könyvtáraié. Az egyetemi hallgatók nagy része a városi könyvtárakban szerzi be a szükséges irodalmat. Ennek következtében a városi könyvtárakat, amelyeket 1970-ben a lakosságnak mindössze 5%-a vett igénybe, ma Franciaország lakosságának több mint egyharmada látogatja.

Az erősen tagolt francia közigazgatási rendszerben (22 régió, 100 megye, 38 ezer település) korábban az erős centralizmus volt jellemző, ma az állam csak tanácsadó és védelmező szerepet vállal. A nyolcvanas években a művelődési intézmények is a helyi önkormányzatokhoz kerültek. Ez a fordulat elsősorban a városi könyvtárak számára hozott látványos fejlődést. Ma már

csaknem minden nagy és közepes városban modern könyvtár található, ezeket gyakran médiatékának nevezik. Zenei részleggel, videotékával, kiállító és előadóteremmel rendelkeznek.

Gondot jelent a kistelepülések megfelelő ellátása. A probléma megoldására 1994-2006 között állami program keretében 12 nagyvárosban a városi könyvtár regionális könyvtárrá is vált, ezek kisugárzása az egész régióra kiterjed. A községek és a tízezer lakosnál kisebb városok ellátását a megyei könyvtárak szervezik. A korábbi bibliobuszos ellátást egyre inkább a helyi könyvtárak támogatása váltja fel, amely magában foglalja a technikai felszerelést, új gyűjtemények kialakítását, új létesítmények támogatását, könyvek kölcsönzését, tanácsadást és továbbképzést.

A francia könyvtárak 25 ezer alkalmazottat foglalkoztatnak. A vezető munkaerők közül a központilag kiválasztottakat a lyoni Könyvtár- és Információtudományi Főiskolán képezik ki, a diplomás könyvtárosok többsége különböző egyetemeken nyert könyves, információs és kommunikációs szakismereteket. A következő években generációs váltás várható. Nyugdíjba vonul a hetvenes években kiképzett nemzedék, akiknek kulturális aktivitása az elmúlt harminc év fejlődését meghatározta.

(Katsányi Sándor)

123/2009

HARBO, Ole – JEREMIASSEN, Elisa: Bibliotheken in Grönland. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Bibliothek. – (2009) 1., p. 48-54.

Res. angol és francia nyelven

Könyvtárak Grönlandon

Könyvtárügy

Grönland könyvtárainak problémái részint azonosak más európai országokéval, nagyrészt azonban a szigetország sajátos viszonyai alakítják. A nagy területű szigeten mindössze 57 ezren élnek, ebből 50 ezer eszkimó, a többiek túlnyo-

mórészt dánok, akik csaknem valamennyien a fővárosban, Nuukban laknak. A többi szétszórt kis városkát nem kötik össze szárazföldi utak. Jó idő esetén hajóval vagy repülővel lehet megközelíteni őket, rossz időben sehogy.

Grönland 1953-ig dán kolónia volt, ekkor részleges, majd 1979-ben teljes függetlenséget nyert el. Az első kisebb különgyűjteményeket a 19. század elején dán lakosok hozták létre, majd 1829-ben a dán király adományozta Nuuknak az első, 82 kötetből álló kölcsönkönyvtárat. Ez a kis gyűjtemény lett a magva a későbbi fővárosi könyvtárnak: 1855-ben már több mint ezer kötetből állt.

Grönland átfogó könyvtári ellátására 1925-ben született az első terv, dán kezdeményezésből. A koncepció szerint „könyveket kell telepíteni a bennszülött lakosság, elsősorban annak dánul olvasó része szolgálatában, valamint a bennszülött lakossággal hivatásánál fogva érintkező papok és tanítók és más dánok részére”. Ez a dokumentum említi először az eszkimó lakosság szükségletét, a korábbi könyvtárak kizárólag a dán telepéseket szolgálták. A kezdeményezés során 16 ellátóhelyre kiterjedő hálózat jött létre, 300-400 kötetes, könyvcserére épülő ellátással. Ez a struktúra élt tovább a világháborúig, mikor Grönland amerikai katonai támaszponttá vált. A könyvtárügyben új fordulatot hozott a politikai változás: Grönland 1953-ban részleges önállóságot kapott, kolóniából dániai régióvá vált. A könyvtári ellátás állami feladat lett, melyet szakképzett könyvtáros irányított. Megjelentek a grönlandi nyelven írt könyvek, eleinte évi 7, majd 10-15 kiadvány, ezekből a nuuki könyvtár Grönland egész területe részére 100 példányt vásárolt. Problémát jelentett azonban, hogy a letéti helyek tiszteletbeli könyvtárosai többnyire dán pedagógusok voltak. Ők nem beszélték az eszkimók nyelvét, ezért a közös, iskolai-letéti könyvtárakban ezekkel nem tudtak mit kezdeni. Megoldásként szétválasztották az iskolai és a Nuukból szervezett gyermekkönyvtári gyűjteményeket.

A nuuki könyvtár folytatta a már korán megkezdett Groenlandica gyűjtemény gazdagítását.

1957-től kötelepéldány jogot kapott, mintegy nemzeti könyvtári feladatokat is vállalt. 1976-ban új, korszerű kétemeletes épületbe költözhetett.

1979-ben Grönland önálló állam lett, az új parlament már a következő évben könyvtári törvényt alkotott. Ez decentralizálta a könyvtárügyet: a városok lettek könyvtáraik fenntartói, s egyben a körzetükhöz tartozó községi könyvtárak el-látói. Máig is ebben a rendszerben működik a grönlandi könyvtárügy, jelenleg 17 kommunális könyvtár és 55 kistelepülési könyvtár látja el a lakosságot. A nuuki könyvtár a városi és a nemzeti könyvtár feladatait egyaránt betölti.

Grönland könyvtárügye számos sajátos nehézséggel küzd. Nagy gond a szakemberhiány. Korábban Dániából települt át egy-két könyvtáros, ők azonban nem ismerték az ország nyelvét. 1994-ben lépett munkába az első grönlandi származású könyvtárosnő (az ismertetett cikk egyik szerzője). Jelenleg a képzés szabályozása már lehetővé teszi az utánpótlást: a Grönlandon is megszerezhető kétéves alapképzés után három szemeszter következik Dániában, majd féléves gyakorlat Nuukban.

Gondot okoz a könyvtár digitális hálózatának továbbfejlesztése (jelenleg a hálózatban hat nuuki intézet és a helyi könyvtárak vannak bekapcsolva), valamint a digitális formában megjelenő információkhoz való jogi és technikai hozzáférés.

A grönlandi vonatkozású régi könyvek és kéziratok korábban Dániába kerültek. Bár az idők során számos dokumentumot átadtak már Grönlandnak, még mindig sok fontos kultúrtörténeti művet őriznek Dániában. A nuuki könyvtárosok bíznak benne, hogy ezek is visszakerülnek.

(Katsányi Sándor)

124/2009

JEŻOWSKA, Jolanta: O badaniach przeprowadzonych na potrzeby Programu Bibliotecznego In: Bibliotekarz. – (2009) 1., p. 8-10.

A Lengyel Könyvtári Programot előkészítő felmérésekről

Fejlesztési terv; Gépesítési kérdések -általában; Információs társadalom; Könyvtártudományi kutatás; Községi könyvtár; Működési feltételek; Személyzet; Társadalmi követelmények

A kistelepülési könyvtárak szolgáltatásainak korszerűsítését, a társadalomban élő könyvtároskép újraformálását célul kitűző lengyelországi *Könyvtári Program* (Program Biblioteczny) előkészítését megelőzően a programot megvalósító alapítvány (*Alapítvány az Információs Társadalom Fejlesztéséért* = Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego) számos felmérést készített. Ezek a társadalmi szükségletek és a fennálló állapotok elemző feltárására, a technológiai körülmények és a könyvtárosi hajlandóság feltérképezésére irányultak.

A 2008 júniusa és augusztusa között készített felmérések az alábbiakban összefoglalt eredményekre vezettek.

A Lengyelországban működő 8489 nyilvános könyvtár közül 6650 kistelepülési. Ezek fenntartása a települések önkormányzatainak a feladata. 22 százalékuk valamely egyéb intézményhez (legtöbbször a kultúrházhoz) kapcsolódik. A lengyel kulturális minisztérium éves átlagban 10 ezer zlotyt (kb. 650 ezer forintot) utal ki könyvbeszerésre a kistelepülési könyvtáraknak. A lengyel belügyminisztérium 2002-2008 között megvalósuló *Ikonnk@* elnevezésű programja keretében településenként három internet-hozzáférést biztosító számítógép került beüzemelésre (nem minden esetben a helyi könyvtárban). E programnak köszönhetően a könyvtárak nagy része rendelkezik internet-hozzáféréssel, ugyanakkor a berendezések sok esetben elavultak, a sávszélesség kicsi. A kistelepülési könyvtáraknak átlagosan 33 olvasója van naponta, a többség könyvkölcsönzés szándékával érkezik. A könyvtárak kihasználtságának legfőbb akadályai: a kis alapterület, a nem túl rugalmas nyitva tartás. A kistelepülési könyvtáraknak Lengyelországban összesen 9600 dolgozója van, többsé-

gük nő, az átlagéletkor 44 év. A könyvtárosok 41 százaléka rendelkezik felsőfokú végzettséggel. Az átlagbér bruttó 1900 zloty (124 ezer forint), ami falun viszonylag vonzó keresetnek számít. A könyvtárosok pozitívan viszonyulnak a felhasználókhöz. Többségük megfelelőképpen jártas az informatikában, ugyanakkor kevesebb bennük a hajlandóság az új vezetési technikák elsajátítására, az egyéb intézményekkel való együttműködésre.

Komoly hiányosságot jelent, hogy Lengyelországban nem létezik országos szintű könyvtári hálózat, valamint hogy a Lengyel Könyvtárosok Egyesületének (SBP) működése elavult, a könyvtáros média pedig korszerűtlen. Mindemellett, ill. a médiában való csekély jelenlét ellenére a köztudatban kialakult könyvtároskép kifejezetten pozitív, összehasonlítva az egyéb kistéleplési intézményekről kialakult képpel. Miután a települések lakossági összetétele, gazdasági helyzete, műszaki ellátottsága igen vegyes képet mutat, a megfogalmazódó igények is igen eltérők. Egység mutatkozik ugyanakkor abban, hogy a falvakban, községekben szükség van egy „alkoholmentes” találkozási pontra: a közösségi élet megélését lehetővé tevő, többféle funkciót betöltő intézményre. Ezt a szerepet a könyvtárak tölthetik be.

Összegezve: a könyvtárak informatikai ellátottságát nem érheti kifogás, ugyanakkor maguk a könyvtárak és könyvtárosok egy olyasféle „rejtett tőkét” jelentenek, amelynek aktivizálására az 1989-es esztendő követően mind ez ideig nem került sor.

(Dancs Szabolcs)

125/2009

STREIT, Vincenc: Historie, struktura a funkce knihoven na Maltě In: Knižnica. – 10. (2009) 2., p. 20-24.

A máltai könyvtárak története, szervezete és funkciói

Könyvtártörténet -nemzeti; Könyvtárügy; Nemzeti könyvtár

A Földközi-tenger közismert szigetcsoportja, Málta, amely többek között a Szent János Lovagrendről, a johannitákról nevezetes. A szigetcsoport közül Málta a legnagyobb (264 km²), hozzá tartozik Gozo (67 km²) és néhány kisebb sziget. 1974 óta a szigetcsoport állama önálló parlamenti köztársaság. Lakóinak száma 2003-ban 394 ezer fő volt, Málta népsűrűségi rekordot vezet (1249 fő/ km²).

Történelme folyamán számos küzdelmet kellett megvívnia a hódító népekkel (föníciaiak, rómaiak, bizánciak, törökök, arabok). A 16. század elejétől a johanniták lovagrendjéhez tartozott a franciák fennhatóságáig, a 18. sz. végéig. A 20. században a britek stratégiai szigete az észak-afrikai hódításokhoz és a második világháborúhoz, amelyben jelentős pusztítások érték. Területén számos kultúrtörténeti érték található, köztük 350 templom és számos műemlék, értékes kéziratok és könyvritkaságok. Lakói az angolból és arabból olasz-francia befolyással kialakult máltai nyelvet beszélik.

Málta könyvtártörténete őrzi a gazdag múltat, számos értékes ősnymtatvány és kézirat tanúsítja ezt a nemzeti könyvtárban, amelynek története szorosan kapcsolódik a johanniták működéséhez, akik a szigetet 1530-ban kapták meg a császártól. A könyvtári gyűjteményből 1776-ban lett Bibliotheca Publica, amelyben az akkori nagymesternek volt fontos szerepe. 1806-ban alakult a Könyvtári Tanács, 1831-ben a britek fennhatósága alatt jelent meg a Nemzeti Könyvtár elnevezés.

Az első világháború előtti korszak jelentős a könyvtár szolgáltatásainak életében. 1921-től nyilvános kölcsönzési idő szolgálja a közönséget a Central Public Library néven működő intézményben. A könyvtár 1925-től részesül a kötelezpéldány-szolgáltatásban. 1936-ban az angol királyról kapta elnevezését a könyvtár, az 1974-es függetlenségig ez volt Málta nemzeti könyvtára. 1976-ban a nemzeti könyvtári funkcióról leválasztják a Central Public Library-t, a két könyvtár azóta is korszerű épülettel és szolgáltatásokkal működik.

A nemzeti könyvtár tevékenységében és gyűj-

teményében ötvöződik a régi és új könyvtár, amely a hét hat napján várja a látogatókat. A nyitvatartási idő az évszakoknak megfelelően változik. A könyvtár a kulturális és turisztikai minisztériumhoz tartozik. Történeti gyűjteményének fontos része 1600 kézirat, amelyek közül különösen értékesek a 17. századból származó, a johanniták működéséhez kapcsolódó darabok. A gyűjtemény jelentős részét alkotja a *Bibliotheca Tanseana* néven ismert örökség. Az ún. *Melitensia* nevű könyvtári egység Máltáról és máltai személyiségekről szóló ősnymtatványok és ritka kéziratok különleges gyűjteménye. Kutatók számára igazi kincs a térképek és a johanniták templomában elhelyezett graduálék gyűjteménye. A könyvtár bibliográfiai tevékenysége keretében jelentek meg a nemzeti bibliográfiai (1883-1992, 1993-1994 és 1995-1996).

A szigeteken a könyvtári ellátást a nyilvános könyvtárak 57 fiókja látja el. Többségük iskolai könyvtár is egyben. Gozo területén működik a Public és a Lending Library, amely 118 ezres gyűjteményét kölcsönzi.

Málta 2004 óta tagja az EU-nak. A máltai egyetem könyvtára Vallettában 11 karon 10 ezer hallgató és az oktatók ellátását szolgálja. Az egyetem elődje az 1592-ben alapított jezsuita kollégium volt, amely 1769-ben kapott egyetemi rangot. Gyűjteménye ma eléri az egymillió könyvtári egységet. Az egyetemen könyvtár és információtudományi képzés is folyik. A modern információtechnológiát alkalmazva a könyvtár elektronikus katalógussal és egyéb szolgáltatásokkal biztosítja a könyvtári ellátást. A gyűjtemény gyarapításában Málta is anyagi nehézségekkel küzd, a statisztikai adatok szerint csökkent a máltai könyvtárlátogatók száma, de emelkedett a kölcsönzések száma. Számos terület szponzorálja a könyvtárakat, megújításra vár a könyvtári törvény.

A máltai könyvtárak fontos kulturális örökséget képviselnek, történeti kincseik mellett a modern információtechnológiát alkalmazva magas színvonalon szolgálják használóikat.

(Prókai Margit)

126/2009

WOŁOSZ, Jan: Program Biblioteczny Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego w końcowej fazie planowania In: Bibliotekarz. – (2009) 1., p. 6-8.

Utolsó fázisához ért a Lengyel Könyvtári Program tervezési szakasza

Fejlesztési terv; Információs társadalom; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Közművelődési könyvtár; Public relations

A Bill és Melinda Gates Alapítvány támogatásával, közvetlen módon az *Alapítvány az Információs Társadalom Fejlesztéséért* (Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego) által megvalósuló lengyelországi *Könyvtári Program* (Program Biblioteczny) tervezési szakasza a 2008-as esztendő végén érkezett el a befejező fázisához. A 20 ezernél kevesebb lakosú településeket érintő program célkitűzései a következők: a könyvtárak minél nagyobb hatáskörrel legyenek képesek kielégíteni a lakosság információs szükségleteit; a lakosság minél nagyobb mértékben férjen hozzá a modern technológiákra épülő könyvtári szolgáltatásokhoz; a könyvtárakat és könyvtárosokat a felhasználók, a közvélemény, ill. a döntéshozók a társadalmi fejlődés számára jelentőséggel bíró tényezőkként tartsák számon.

A program megvalósulásával kapcsolatban megfogalmazódó remények: a könyvtárak szélesítik a korszerű technikákra épülő szolgáltatásaik körét; helyi együttműködések jönnek létre a könyvtári dolgozók, az önkormányzatok és a független szervezetek képviselői, valamint az olvasók közössége stb. között; a könyvtárosok az őket megillető társadalmi elismerésben részesülnek.

A Könyvtári Program négy modulból épül fel. Ezek:

1. informatikai támogatás, amely a megfelelő technikai berendezések és szoftverek beszerzésén túl az oktatást segítő portálok, illetve a helyi tájékozódást lehetővé tevő

információforrások (pl. webnaplók) létrehozására is kiterjed;

2. oktatási rendszer, amelyet a könyvtári dolgozók és a helyi együttműködés résztvevői számára dolgoznak ki, és főleg a könyvtári munka megtervezésére és végzésére, valamint a kistelepülések fejlesztését célzó új könyvtári funkciók bevezetésére vonatkozik, mint amilyenek pl.: az elmaradt térségek informatikai felzárkóztatása, az e-közigazgatás nyújtotta szolgáltatások hatékony kihasználása, a helyi információhoz való hatékony hozzáférés biztosítása stb.
3. a könyvtári rendszer támogatása, ami nagyrészt az egyes könyvtáraknak és könyvtáros szervezeteknek az oktatás (könyvtárosképzés), a közönségkapcsolatok terén végzett tevékenységére irányul;
4. promóció és kommunikáció, ami a Könyvtári Programot ismertető, népszerűsítő kampányt foglalja magában; ezen belül a könyvtáros társadalom integrálását a cél érdekében, a könyvtárak együttműködését egymással, a helyi vezetőkkel, önkormányzatokkal és a média szereplőivel stb.

A program, amely előreláthatóan 3-5 évig tart, 2009 tavaszán lépett a megvalósítás szakaszába. A részt vevő könyvtárak körét pályázat útján választják ki. A Könyvtári Program egyik legfontosabb hozadéka, hogy a könyvtárügy terítékre került: a médián keresztül megfelelő nyilvánosságot kapott, s magára vonta a közvélemény s a politika szereplőinek figyelmét.

(Dancs Szabolcs)

Lásd még 208

Együttműködés

127/2009

BARANČUK, Ūlij Nikolaevič: Osnovaniâ i perspektivy sozdaniâ sistemy gosudarstvennogo učeta knižnyh

pamâtnikov. – Bibliogr. 16 tétel In: Bibliotekovedenie. – (2008) 5., p. 54-61.

A régi könyvek állami nyilvántartási rendszerének létrehozása és jövője

Bibliográfiai számbavétel; Együttműködés -belföldi; Megőrzés; Régi és ritka könyvek

Az új oroszországi jogszabályokban a „ritka könyvek” megnevezés helyett egy bővebb fogalom, a „könyvemlék” (knižnyj pamâtnik) szerepel (a magyar terminológiában a muzeális könyv elnevezés használatos – A Szerk.). A jogi dokumentumok módosításai során azonban a régi könyvek kimaradtak a szabályozásból: a kulturális örökséggel foglalkozó, 2002. évi törvény alá csak a mozdíthatatlan műtárgyak (műemlék, épületegyüttesek, az ember vagy az ember és a természet által alkotott nevezetességek) tartoznak, míg a könyvekre vonatkozó szabályozást a könyvtárüggyel foglalkozó 1994. évi törvény felülvizsgálata során kell az új törvénybe beilleszteni. Ennek kidolgozását 2007-ben kezdték, de amíg nem fogadják el, addig a régi könyvekre vonatkozóan állami szinten semmilyen szabályozást nem lehet érvényre juttatni. Az új törvénytervezet meghatározza a régi könyv (muzeális könyv) fogalmát és a nyilvántartásához szükséges állami rendszert. A törvény életbe léptetése azért is fontos, mert az ISBN-re épülő oroszországi szabvány csak az újonnan megjelenő könyvekre vonatkozik, és nincs semmilyen szabványos számozási rendszer a tárolási egységek elektronikus katalógusokban vagy más, az egyedi azonosítást lehetővé tevő listákban való nyilvántartására. Az állami nyilvántartás fő feladatai:

- a régi könyv tulajdonjogának rögzítése (a garancia lényege, hogy a tulajdonosokat is nyilvántartásba veszik);
- a főhatóságok közötti szakmai kommunikáció fejlesztése (például a könyvtári állomány egy részének ideiglenes átadása, vándorkiállítás stb.);
- egységes, mindenki számára elérhető adatbázis építése az Oroszországban található régi

könyvekről feltüntetve azt a szintet (világ, szövetségi, regionális, helyi), amelyen a muzeális könyv jelentőséggel bírhat;

– a nemzeti kulturális örökség védelme.

Normatív dokumentumok hiányában nehézséget jelent az egységes műszaki politika folytatása és a megfelelő szakemberek képzése is. Bár aktuális tudományos feladatról van szó, nincsenek kellőképpen kidolgozott elméleti, módszertani és szervezési irányítási alapok.

A régi könyvek megőrzésével az UNESCO is foglalkozik az 1992-ben indított *A világ emlékezete* (Memory of the World) program keretében. Ennek egyik eredménye az 1997-ben készült nyilvántartás volt, amely 158 egyedülálló, értékes kulturális objektumot tartalmaz. Az UNESCO támogatásával 1995-ben indult *Az Oroszország emlékezete* program, amelyben az Oroszországi Állami Könyvtár (Rosszijskaâ gosudarstvannaâ biblioteka = RGB) a kezdetektől részt vesz. Az RGB a régi könyvekkel folytatott munka szövetségi központja; a kiépülő regionális központokkal egységes rendszert foglalkoztatni. Az RGB-ben épül *A régi könyvek oroszországi gyűjteménye* (Obšerossijskij fond knižnyh pamâtnikov), amely három jegyzékből áll: az egyedi kiadványok, a könyvgyűjtemények és a tulajdonosok adatait tartalmazó listákból (<http://kp.rsl.ru>). Ahhoz, hogy egy régi könyv hivatalosan is muzeális könyv státuszt kapjon, állami szinten kell nyilvántartásba venni és hivatalos, egyedi azonosítóval ellátni. A nyilvántartási számnak tartalmaznia kell a kiadvány alapvető paramétereit: az adatbázis típusát, a régi könyv szintjét, egyedi azonosítóját az adatbázisban, a tulajdonos egyedi azonosítóját, a tulajdonosnál az egyes példányok egyedi azonosítóit; végül egy ellenőrző számot. A részletek kidolgozása még folyamatban van. Mindez azonban csak az új könyvtári törvény hatályba lépésével valósulhat meg.

(Viszocsekné Péteri Éva)

128/2009

JACOBS, Neil – THOMAS, Amber – MCGREGOR, Andrew: Institutional repositories in the UK : the JISC approach. – Bibliogr. In: Library trends. – 57. (2008) 2., p. 124-141.

Intézményi repozitóriumok az Egyesült Királyságban. A JISC által támogatott megoldás

Elektronikus dokumentum; Felsőoktatási intézmény; Megőrzés

A cikk az egyesült királyságbeli JISC (*Joint Information Systems Committee*) (<http://www.jisc.ac.uk/>) intézményi repozitóriumokkal kapcsolatos tevékenységét mutatja be. Utóbbiak a legkülönbözőbb dokumentumtípusokat tartalmazzák, feladatuk a felsőoktatási intézményekben folyó oktatás és kutatás elősegítése valamint a dokumentumok megőrzése.

A használói kör a több mint hatmillió hallgatóból, oktatóból, kutatóból áll. A JISC-nek stratégiai szerepe van: a globális és gyorsan változó környezetben nemzeti és nemzetközi szintű projektekkel támogatni az egyetemeket és főiskolákat az intézményi repozitóriumok hálózatának létrehozásában és működtetésében, az információtechnológia korszerűsítésében. Koordinálja a feladatok megosztását, az információs szervezést, törekszik a helyi és hálózati szolgáltatások közötti átjárhatóság biztosítására. Az intézményi repozitóriumok létrehozását és működtetését a *Repositories Support Projecttel* (<http://www.rsp.ac.uk/>) segíti, amelynek keretében a vezetők számára biztosítanak útmutatást és képzést. A kutatási jelentések elérhetővé tétele érdekében a *The Depot*-ot (<http://depot.edina.ac.uk/>) támogatják, ahol a jogosultsággal rendelkező használók hozzáférnek az őket érdeklő intézményi tárházhoz, illetve átmeneti tárhelyet kaphatnak olyan kutatók, akik eredményeiket saját intézményük segítségével nem tudják megosztani. Az oktatási anyagok nemzeti szintű gyűjtésére és a jogosultak számára történő hozzáférés biztosítására alapította a JISC a *Jorumot*, valamint támogatja a hálózatot alkotó intézményi tárhe-

lyek és a British Library által létrehozott disszertáció-gyűjtemény működését biztosító EThOS-t (<http://www.ethos.ac.uk/>).

A JISC mindenekelőtt a használók igényeit tartja szem előtt, ennek érdekében indították el például az *Intute Repositories Search* projektet. Célja az Egyesült Királyságban elérhető nyílt hozzáféréssű repozitóriumok szövegállományában történő, kifinomult adatbányászati, a használók szokásait figyelembe vevő, személyre szabott keresési mechanizmusok kialakítása.

A *RepoMMan* és a *Metatools* projekt az automatikus metaadatok létrehozására szolgáló technikák kifejlesztését célozza, és arra irányul, hogy a használók minél egyszerűbben helyezhessék el saját anyagaikat a közös tárolókban.

A repozitóriumoknak kulcsszerepük van a digitális tartalmak megőrzésében is. A JISC társalapítója a *Digital Curation Centre*-nek (<http://www.dcc.ac.uk/>), mely nemzetközi együttműködés keretében nyújt ehhez támogatást. Ezenkívül segítséget ad az intézményeknek a megőrzési eszközök és technikák értékeléséhez és az infrastruktúra kialakításához a *PRESERV* (<http://www.preserv.eprints.org/>), a *SherpaDP* (<http://www.sherpadp.org.uk/>) és a *Complex Archive Ingest for Repository Objects* projektek révén.

A megosztott információtárolásban nélkülözhetetlenek az átjárhatóságot és koherenciát biztosító szolgáltatások. A JISC számtalan projektet indított ezek érdekében. A személynevek egységesített besorolási adatainak nyilvántartására például nemrég indult a külföldi és nemzetközi adatbázisok tapasztalataira támaszkodó kísérleti projekt. Az intézményi repozitóriumok állományainak és szolgáltatásainak nemzetközi szintű feltérképezése a *Global Registries Initiative* révén valósulhat meg, melyben az Egyesült Királyságot a *JISC Information Environment Service Registry* (<http://ies.ac.uk>) szolgáltatása képviseli.

Az intézményi repozitóriumok gyakorlati működésének – a tudományos kutatók illetve az oktatók szempontjainak figyelembevételével kialakított – lehetséges modelljét a CTREP, a ROAD, az eCrystals Federation, a DExt, a SNEEP stb.

projektek rövid ismertetésével és egyszerű ábrák segítségével mutatja be a cikk.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 150, 154, 169, 171, 175, 212

Jogi szabályozás

129/2009

BÖHNER, Dörte: Digital rights description as part of digital rights management : a challenge for libraries
In: *Library hi tech.* – 26. (2008) 4., p. 598-605.

A digitális jogok feltüntetése mint a jogkezelés része: kihívás a könyvtárak számára

Elektronikus publikáció; Szerzői jog

A cikk arra a kérdésre keresi a választ, hogy a digitális jogkezelés (digital rights management, DRM) hasznos lehet-e a könyvtárak számára. A DRM jogi és műszaki leírásán kívül a jelenlegi és jövőbeni lehetőségeivel is foglalkozik. A szerző szerint a digitális jogkezelés egyes területei hasznosak a könyvtárak számára, de nagyon fontos, hogy a könyvtárosok aktívabban részt vegyenek a szabványosításban és az új ötletek kidolgozásában. Erre néhány példát is bemutat.

(Autoref.)

130/2009

CELBOVÁ, Ludmila: Český web a povinný výtisk – jde to spolu dohromady?. – Bibliogr. In: *Knihovna.* – 19. (2008) 2., p. 5-15.

Res. angol nyelven

A cseh web és a kötelezpéldány-rendelet

Elektronikus publikáció; Hozzáférhetőség; Jogszabály -könyvtárügyi; Kötelezpéldány; Megőrzés

A kötelezpéldány-szolgáltatás Franciaországban 1537-ben, Ausztriában 1781-ben jelent meg.

1886-ban a Berni Konvenció foglalkozott nemzetközi szinten a szerzői jogokkal, a modern kötelesempéldány értelmezésével. A cél kezdetben a cenzúra volt, ezt a publikációk teljességét biztosító, a nemzeti bibliográfiák alapjául szolgáló nemzeti gyűjtemények tartós megőrzésének koncepciója követte. Az UNESCO 2000-ben adta ki a kötelesempéldány-szolgáltatás irányelveit, 2003-ban a digitális örökség megőrzésének chartáját.

Csehországban nincs jogszabály az elektronikus kötelesempéldányok beszoigáztatásáról. 2000 óta foglalkoznak a nemzeti könyvtárban a webarchiválással, de a probléma nemzeti és nemzetközi szinten sem egyértelmű. Érinti a szerzői jogi törvényt, a nyomtatott kötelesempéldányokról szóló szabályozást és a könyvtári törvény intézkedéseit.

Három javaslat született a cseh jogi szabályozásra. Az első a könyvtári törvény, a másik a kötelesempéldányokról szóló rendelet megújításával, a harmadik új rendelettel szabályozná az elektronikus kötelesempéldányok beszoigáztatását, és hozzáférését. Az elektronikus kötelesempéldányok fogadására két variációt dolgoztak ki. Az első szerint 3 könyvtár – a prágai nemzeti, a brnói morva és az olomouci tudományos – fogadná és saját honlapjáról elérhetővé tenné a szabad hozzáférésű elektronikus dokumentumok kötelesempéldányait (kivéve, ha a szerző ezt megtiltja). A második variációban több regionális könyvtár fogadná a kötelesempéldányt (az elektronikus periodikát is), ez a használók szemszögéből kevésbé kellemes megoldás, mert az elektronikus források sokszorosításához (az interneten szabadon hozzáférhető dokumentumok esetén) a könyvtárakban biztonságos belépítésre lenne szükség, a szerzői jogi törvénnyel összhangban. Egyéb problémák is felvetődtek: a kiadó együttműködése korlátozott hozzáférésű dokumentumok esetén (kódok, jelszavak), az információtechnológia avulása miatti adatköltöztetés technikája, a nemzeti domének (.cz) hitelesítése, a sokszorosított kötelesempéldányok szétosztása az érintett könyvtárak között stb.

Néhány külföldi példa:

Ausztráliában a köteles rendelet a folyamatosan frissített 1968-as copyright törvény része. A nemzeti domén mellett más domének is szolgáltathatnak publikációkat, ha azok az országról szólnak vagy ausztrál a szerzőjük. Dániában a 2005 óta érvényes új rendelet körébe nem csak a dán, hanem a nemzetközi domének is beletartoznak, ha a dán nyilvánosságához szólnak. Két könyvtár őrzi a publikációkat (a királyi és az állami egyetemi könyvtár). A dokumentumok a könyvtárak rendszereiben, kizárólag kijelölt terminálokon, másolási lehetőség nélkül használhatók. *Finnországban* a 2008-as új rendelet szerint a nemzeti könyvtár köteles a gyűjtéssel és tárolással foglalkozni. A kiadó biztosítja a technikai feltételeket a dokumentumok használatához (kódok, jelszó). Az elektronikus dokumentumok köre a finn web források mellett a rádiós és tv-s programokat is tartalmazza.

A 2006-os *francia* törvény a kötelesempéldányok körébe sorolja a nyomtatott, grafikai, fotográfiai, hangos, audiovizuális és multimédiás dokumentumok mellett a weboldalakat is. A nemzeti könyvtár és a nemzeti audiovizuális intézet felelős a szolgáltatásért. A törvény tiltja a webes dokumentumok hozzáférésének korlátozását (jelszóval vagy másként). *Izlandon* (2003) az elektronikus online forrás kiadója köteles a nemzeti könyvtár számára hozzáférést biztosítani a dokumentumhoz, még ha jelszóval védett is. Utóbbiakhoz a hozzáférés korlátozott, csak kutatási céllal lehetséges, a szabad hozzáférésű kötelesek online elérhetőek.

Norvégia 1990-ben szabályozta a szolgáltatást, amely a nyomtatott, audiovizuális dokumentumok mellett a digitális (statikus internet) publikációkra is vonatkozik. *Új-Zéland* (2003) szabályozása szerint, ha a kiadó korlátozás nélkül tette hozzáférhetővé az interneten a dokumentumot, akkor a könyvtár is így szolgáltatja azt. *Horvátország* és *Szlovénia* hasonló rendeletbe foglalta az online publikációk beszoigáztatását. A szabad hozzáférésű dokumentumok bárki számára elérhetőek, a jelszóval védettek kizárólag a könyvtár épületében, biztonságos intraneten keresztül. A *cseh* rendelet mielőbbi elfogadásra vár, hogy

a javaslatok valamelyikével a labilis digitális örökség sorsa végre rendeződjön.

(Prókai Margit)

Lásd még 154

Könyvtárosi hivatás

131/2009

BIVENS-TATUM, Wayne (szerk.): The Annoyed Librarian In: Journal of access services. – 5. (2008) 4., p. 463-637.

Ízelítő a „Dohogó könyvtáros” című kritikus blogból

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Elektronikus hirdetőtábla; Kommunikáció; Könyvtárügy

A folyóirat ezt a különszámát a *dohogó könyvtáros* (*Annoyed Librarian*, röviden *AL*) néven publikáló blogger írásainak szenteli. A szám tíz fejezetbe (és téma köré) rendezve *AL* kilenc fontos kérdést tárgyaló esszéjét közli, pontosabban az egyik (az első) a könyvtáros pályáról olvasóival folytatott elektronikus levélváltását tartalmazza.

A névtelenségbe burkolózó *dohogó könyvtáros* írásait *A könyvtáros szakma Juvenálisa* címmel – az ókor kiváló szatíraírójára célozva – a vendégszerkesztő alapos dolgozata vezeti be. Ebből (többek között) megtudjuk, hogy *AL* egy népszerű és vitatott szakmai blog írója, aki kritizálja az Amerikai Könyvtáros Egyesület tevékenységének, valamint a könyvtáros szakma szinte minden aspektusát, ironikusan szól a szakma szent teheneiről, humoros, helyenként briliáns, olykor durva, de sohasem laps stílusban. Elismerés illeti szakmai érveit, hiszen olyan kérdésekre hívja fel a figyelmet, amelyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni, még akkor sem, ha nem értünk vele egyet. Azért is elismerés illeti, hogy mindig szakmai, sohasem személyes kérdésekkel foglalkozik, emiatt – védi meg a vendégszerkesztő – névtelensége sem zavaró. Az

a véleménye, hogy *AL* blogja egész más, mint a többieké: voltaképpen egy humoros, de frusztrált könyvtáros játéktere, ahol egyszerre tudja megnevettetni és elgondolkoztatni az embereket. Abban sem lehetünk biztosak, hogy a saját véleményét fogalmazza meg ezekben az írásokban. (Emellett szól jelmondata is: „*Whatever it is, I'm against it.*” = „*Bármilyen is az, ellenzem*”). A hosszú bevezetés után az esszék következnek az alábbiak szerint:

1. Kedves Dohogó Könyvtáros! Kalauz a könyvtáros szakmához
2. A könyvtárosképzés „kihívásai”
3. JobScam: A „könyvtároshiány” mítosza
4. A világodat formáló könyvtári trendekről, és miért bosszantanak fel ezek ennyire?
5. Bosszantó trendek az Amerikai Könyvtáros Egyesületben: mit csinál, ha éppen nem ad ki ostoba határozatokat?
6. „A szellemi szabadság az, ha mindenki hozánk hasonlóan gondolkodik”. A politika és az Amerikai Könyvtáros Egyesület
7. Betiltott könyvek és egyetemes hozzáférhetőségük
8. Közkönyvtárak: miért zavarnak?
9. Engedjünk a könyvtári pornográfia kihívásának!
10. A hozzáférhetőség regresszív gazdasági meséi: a nagyobb hozzáférés több munkát jelent neked!

AL legfrissebb írásait a <http://www.libraryjournal.com/blog/580000658.html> címen olvashatják az érdeklődők, míg a régebbi honlap a <http://annoyedlibrarian.blogspot.com> címen érhető el.

(Murányi Lajos)

132/2009

ONDRIAŠOVÁ, Helena: Identita a vzdělávanie knihovníkov v informačnej a znalostnej spoločnosti. – Bibliogr. In: Knižnica. – 10. (2009) 2., p. 5-8. Res. angol nyelven

A könyvtárosok identitása és képzettsége az információs és tudástársadalomban

Képesítés; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés -felsőfokú

A könyvtárosképző intézményekből a szakterületi specializálódás miatt sokféle megnevezéssel kerülnek ki a hallgatók, sokszor a könyvtáros kifejezést is mellőzik a meghatározások. A könyvtárosok identitásában fontos szerepet játszik, hogy a foglalkozás napjainkra jelentős változásokat élt át, de megőrizte hagyományos szerepét is.

A könyvtáros megnevezés napjainkban egyszerűen lehet pozitív és negatív értelmű, a könyvtárban dolgozókat könyvtárosoknak nevezzük még akkor is, ha a végzős hallgatók néha szégyellik a terminust. A könyvtárosoknak sokféle szerepnek kell megfelelniük és helyt állniuk az információs társadalomban, attól függetlenül, hogy minek nevezik őket.

A tudásmenedzsmentben a könyvtárosoknak lépést kell tartaniuk a változásokkal, az új identitáshoz, az új könyvtáros szerephez sokféle készség elsajátítása szükséges. A könyvtáros identitást többféle tényező erősíti napjainkban. Az információs műveltség nélkülözhetetlen készség lett a könyvtáros szakmában. Ez azt jelenti, hogy képesnek kell lenni kritikusan gondolkodni, az információt értékelni, minőségi döntéseket hozni. A felsőfokú képzésben nem lehet mindent elsajátítani, de megszerezhető az önállóság és a folyamatos önképzés képessége. A könyvtáros foglalkozás kulcskészsége napjainkban a könyvtári források közvetítése és a hatékony információszerzés elsajátítása a használókkal. A könyvtáraknak a szakmai pozíciójuk megőrzéséhez szükségük van nem csak könyvtári, hanem más szakterületen felsőfokú végzettséget szerzett új generációs értelmiségiek integrálására is (különböző szakterületek magas szintű ismerete, speciális nyelvi készségek, tanítási készség stb.).

A tudástársadalomban olyan univerzális tudásanyaggal lépnek a végzős hallgatók a munkaerőpiacra, amely több területen is képessé teszi őket a helytállásra. A képzőintézmények egyrészt nyelvi, kommunikációs, informáci-

ós és technológiai készségekkel bocsátják ki a hallgatókat, rugalmassá téve őket az elhelyezkedésben. A könyvtáros hallgatók sokszor nem könyvtárban, hanem a vállalkozói szférában helyezkednek el.

A könyvtáros foglalkozásnak nagy tradíciói vannak. Az, hogy rugalmasan tud alkalmazkodni a változó társadalmi kihívásokhoz, azt jelenti, hogy képviselői meg tudnak felelni az új elvárásoknak. Ezt a készséget általánosságban intelligenciának nevezzük. Változnak a megnevezések és az identitás, kérdés, hogy létezik-e állandó identitástudat, amit tovább lehet adni a következő könyvtáros generációknak. Az identitás, a szakmai öntudat erősítéséhez új, speciális képzés szükséges.

Milyen tudásanyagot takar az identitáserősítő új képzés? A következő témákat ölelheti fel:

- a könyvtáros szakma történeti háttérének ismerete a kezdetektől napjainkig, klasszikus és modern könyvtáros értelmezések;
- a könyvtáros szakma horizontális megerősítése a különböző könyvtártípusok szerint;
- a könyvtáros foglalkozás vertikális erővonalai, amelyek a szakma aktuális lehetőségeit, a szakmai fejlődés és a karrierépítés lehetőségét tartalmazzák;
- a könyvtáros mint az információs és tudástársadalomban működő foglalkozás identitásának és a fejlődési trendek változásainak ismerete (könyvtáros tanár, információs szakember, projektmenedzser, tudományos munkatárs stb.)

A képzés tartalma a foglalkozás individualizálására irányul, amelyben más szakterületen dolgozó felsőfokú könyvtáros végzettségűek, felsőfokú, de nem könyvtáros végzettségű könyvtári alkalmazottak vesznek részt. A kurzus célja a könyvtáros identitás, szakma és jövőkép erősítése.

(Prókai Margit)

Lásd még 178, 179, 195

133/2009

GROSS, Julia – LESLIE, Lyn: Twenty-three steps to learning Web 2.0 technologies in an academic library. – Bibliogr. In: The electronic library. – 26. (2008) 6., p. 790-802.

A Web 2.0-ás technológiák elsajátítása 23 lépésben egy egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Információtechnológia; Számítógép-hálózat; Továbbképzés

Az ausztráliai Edith Cowan University (ECU) könyvtára 2007 áprilisában projektet indított arra, hogy a dolgozói elsajátítsák a Web 2.0-ás technológiákat. A kilencheset 2.0-ás kurzuson nyolc fő ismerkedett a technológiákkal, és értékelték azokat a felsőoktatási könyvtárakban való használhatóság szempontjából. A résztvevők mindegyike létrehozott egy blogot, amelyben a saját előrehaladását, kérdéseit, ötleteit regisztrálta. A projekt végén értékelték a tanulási folyamat eredményét.

Felsőoktatási környezetben különösen nagy jelentősége van a 2.0-ás technológiáknak, hiszen a „digitális bennszülötteket”, az ún. „net generáció” tagjait kell a könyvtárnak ellátni, azokat, akik már születésüktől kezdve életük természetes részének tekintik a világhálót.

A tanulási programot egy cikk inspirálta, amelyben az új technológiákról feltétlenül elsajátítandó 43 ismeretet gyűjtöttek össze. Ezt redukálták le később 23 pontra, amelyet Tanulás 2.0 programnak neveztek el. (A cikk függelékében megtalálható a 23 pont.) A pontok felölelik a legfontosabb tudnivalókat a Web 2.0-ról (pl. blogolás, RSS-ek, címkézés, wikik, podcastok, video- és képmegosztó oldalak). A tanulási módok is igen változatosak voltak: olvasás, a technológiák kipróbálása, reflexiók megfogalmazása.

A résztvevőket bátorították, hogy a blogon, kommentekben kommunikáljanak egymással és

mellőzzék az e-mailt, hogy ezzel is gyakorolják a közösségi kommunikáció e módját. A blogok így a tanulási folyamat naplójaként is funkcionáltak. A program a technológia felfedező megismerését hangsúlyozta, a 23 pont gyakorlása során a résztvevők a Web 2.0-ás technológia számos új vonását fedezhették fel.

A végső értékelés során mindenki úgy érezte, hogy tágult a látóköre a program hatására. Valamennyi résztvevő – mindenki 30 és 50 év között volt – jobban érti a net generáció viszonyát a könyvtárhoz és az egyetemhez. A program megmutatta, hogy a közösségi szinten megosztott és megvitatott ötletek mennyire segítik a tanulást. A kilenc hét kevésnek bizonyult a tanulás szempontjából.

A könyvtár a projekt óta számos új Web 2.0-ás szolgáltatással gazdagodott, a dolgozók azonnal átültették a tanultakat a gyakorlatba (pl. blog a könyvtárosoknak és a használóknak, egy wiki oldal, Del.icio.us oldalak, több podcast, RSS-en információ az adatbázisok frissítéséről). A projekt emelte a könyvtár presztízsét. A könyvtárosok nyitottabbak lettek a technológiai változásokra. A projekt sikerén felbuzdulva a többi dolgozónak is lehetőséget biztosítottak a részvételre, és több mint 30 fővel megismételték a programot.

(Tóth Máté)

134/2009

XIAO, Ximing [et al.]: Competencies in demand for library service in China : a national survey of recent graduates. – Bibliogr. jegyzetekben In: Journal of education for library and information science. – 49. (2008) 4., p. 277-297.

Országos felmérés a frissen végzett könyvtárosoktól elvárt kompetenciákról Kínában

Felmérés; Képesítés; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Munkabér, alkalmazás

A cikk arra keresi a választ, milyen hatással van a könyvtártudományi képzés a frissen végzett

könyvtárosok versenyképességére a munkaerőpiacon. Ennek érdekében vizsgálatot végeztek a frissdiplomás hallgatók körében, amely kiterjed az általuk betöltött pozíciókra, szakmai beállítódásukra, munkaerő-piaci versenyképességük felbecsülésére és önértékelésükre, a könyvtár-tudományi tananyag és a különböző tanítási módszerek hatására a versenyképességre stb. Elemzések és vizsgálatok alapján a cikk ajánlásokat fogalmaz meg a kínai könyvtár-tudományi oktatás fejlesztését és megújítását illetően.

(Autoref.)

Lásd még 132, 163

Szabványok, normatívák

135/2009

MAZZITELLI, Gabriele: Ancora sul problema della traslitterazione dei caratteri cirillici. – Bibliogr. jegyzeteken In: Bollettino AIB. – 48. (2008) 4., p. 343-358. Res. angol nyelven

Mégegyszer a cirill betűk transzliterálásáról

Dokumentumleírási szabályzat; Transzliteráció

2005-ben jelent meg az ISO 9 (a szláv és nem szláv nyelvek cirill karaktereinek transzliterálása latin karakterekre) olasz fordítása. A szerző ennek alkalmából áttekinti az 1968-as és 1995-ös ISO szabvány eltéréseit, az olasz szabályok változásait 1921 óta (1956, 1978), valamint a tudományos transzkripció gyakorlatának különbségeit.

Mivel a diakritikus jelek használatát már a számítógép is lehetővé teszi, semmi akadálya, hogy az adat- és információcsere érdekében egységes, nemzetközi szabványt használjanak a könyvtárak. Ugyanakkor a különböző nemzeti hagyományok és a tudományos életben használatos átírásmódok erősen befolyásolják a könyvtári katalógusokat, és – talán – a nemzeti leírási szabályok vonatkozó részét is. Úgy tűnik, a transzliterációval kapcsolatos kérdések végleges lezárása még várat magára.

(Mohor Jenő)

Lásd még 151

Egyesületek

Lásd 142

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

Lásd 146, 155, 175, 212

Felsőoktatási könyvtárak

136/2009

KORÁKOVCEVA, Nina Aleksandrovna: Biblioteka v

informacionno-obrazovatel'noj srede sovremenno go vuza In: Bibliotekovedenie. – (2009) 1., p. 30-34.

Könyvtár a korszerű felsőoktatási intézmény információs-oktatási környezetében

Feladatkör; Felsőoktatási intézmény; Felsőoktatási könyvtár

Az oktatási szolgáltatások piacán Oroszországban sok, státuszukban, jogi és főhatósági alárendeltségükben eltérő, állami és nem állami fel-

sőfokú intézmény található. A versenyhelyzetet a posztindusztriális társadalomba való átmenet új szakasza teremtette, amelyre az élet minden területét érintő informatizálás, a szellemi tevékenységek elsőbbsége, az információnak stratégiai társadalmi erőforrássá válása a jellemző. Az oktatás területén az informatizálás legfontosabb eredménye a távoktatás bevezetése, egy minőségileg új oktatási környezet kialakítása.

Ahhoz, hogy az oktatási szolgáltatások piacán egy intézmény megtalálja a helyét és bemutassa eredményeit, számos tényezőnek kell megfelelnie. Ezek közül kiemelhető az állami oktatási politikának történő megfelelés, az intézmény tudományos potenciálja, professzori-oktatói kara, információellátása, fejlett információs-telekommunikációs technológia megléte, honlap, továbbképzési lehetőségek stb. Ezek az egymással összefüggő tényezők biztosítják az információs-oktatási környezet megfelelő működését. Az integrált kommunikációs környezet lehetővé teszi az információs források hatékony használatát és az oktatási folyamatban részt vevők együttműködését. A környezet kialakítása kulturális-alkotó tevékenység eredménye, amelyben a könyvtárnak kettős szerepe van: egyrészt az információs környezetbe integrált automatizált könyvtári rendszer biztosítja az elektronikus információhoz való hozzáférést, másrészt a könyvtár tartalommal tölti fel a rendszert.

A felsőfokú oktatási intézményekben épülő elektronikus könyvtárak nagymértékben hozzájárulnak az információs-oktatási környezet átalakulásához. A könyvtárak általában hibrid könyvtárak, azaz nyomtatott és elektronikus állományokkal egyaránt rendelkeznek. Az elektronikus könyvtárat technokrata és kulturológiai szempontból is lehet vizsgálni. Működése biztosítja az információk bevitelét, tárolását és elérhetővé tételét – ezért az információs-oktatási környezet műszaki részébe sorolható; ugyanakkor az elektronikus könyvtár tartalommal való feltöltése kulturális tevékenység, mivel a munka nem csak adatokkal, hanem szövegekkel is folyik. Az elektronikus könyvtár önálló információs-kommunikációs rendszer, amelynek feladata

az intézmény tudományos kommunikációjának biztosítása minőségileg új szinten. A könyvtár részt vesz az oktatási folyamatban, mindennaposá vált a „főiskolai könyvtár–információs-oktatási központ” összetétel.

Korábban a könyvtárakban mint oktató intézményekben a felvilágosító munka volt a fontos, amelyet információs környezetének (könyvek, katalógusok, információkereső nyelv, könyvkiállítás stb.) köszönhetően végzett. Ma, amikor az oktatás elsősorban gyakorlati képzést jelent, megújulnak a könyvtári módszerek is. A könyvtár feladata, hogy lehetőségeit feltárja, és az információs-könyvtári munkában kialakult technikákat (eszközöket, módszereket, eljárásokat) átadja.

Az általánosan elfogadott „kulturológia” fogalom mellett még idegen a „kulturális technika” (kul'turotehnika), amely a kultúrával dolgozók tevékenységében a technikákat, a folyamatokat és a műveleteket fogja össze. A könyvtári tevékenységnek is megvannak történetileg kialakult technikái, amelyeket szabványok, algoritmusok, eljárások stb. formájában rögzítettek. Ezeket nem csak a könyvtárosok ismerik, az utóbbi időben az internettel összefüggésben egyre több könyvtári szakkifejezés (pl. index, utaló, katalógus, relevancia stb.) terjedt el. Ha egy főiskolai könyvtár információs-oktatási központként működik, információs-kulturális irányultságával segíti az intézmény új minőségű információs-oktató környezetének kialakítását.

(Viszocsekné Péteri Éva)

137/2009

WANG, Zhonghong – TREMBLAY, Paul: The global library : providing resources and services to international sites In: College & undergraduate libraries. – 16. (2009) 1., p. 26-52.

A globális könyvtár. Távolról elérhető könyvtári szolgáltatások nemzetközi oktatói és hallgatói közösség számára

Egyetemi könyvtár; Hozzáférhetőség; Oktatás információellátása; Portál; Szolgáltatások; Távköztartás

Mivel a felsőoktatási intézmények szeretnének minél kedvezőbb pozícióba kerülni a globális és online oktatási piacon, a felsőoktatási könyvtárak számára döntő fontosságú, hogy teljesítsék feladatukat az intézményi célok támogatásával kapcsolatban, többek közt szolgáltatásokat nyújtsanak a világ bármely pontján élő kutatóknak, oktatóknak és hallgatóknak. Ez a küldetés nem csupán a könyvtárigazgatók és a könyvtárosok tehetsége és elkötelezettsége révén teljesíthető, hanem a technológia felhasználásával is.

A Long Island Egyetem (LIU) Brooklyn könyvtára az egyetem (bárhon tanuló) online közössége (*Global College*) számára kínál szolgáltatásokat. Miután alaposan felmérték a hallgatók és az oktatók igényeit szerte a világon, a szerzők (a könyvtár munkatársai) bemutatják, hogyan támogatja a könyvtár ennek a speciális használói csoportnak az oktatási-tanulási tevékenységét. A könyvtári portál segítségével a világ bármely pontján lévő használók könnyen használhatják a könyvtár forrásait és testre szabott szolgáltatásait, és ez bizonyíték arra is, hogy a könyvtár a Global College tudományos céljait szolgálja. A cikk részletesen bemutatja a LIU Brooklyn könyvtár törekvéseit, amelyek célja testre szabott források és szolgáltatások nyújtása a különböző kontinenseken élő használók számára.

(Autoref.)

Lásd még 147, 148, 162, 164, 176, 177, 181, 194, 196, 204, 207

Közművelődési könyvtárak

138/2009

VÁRHEIM, Andreas – STEINMO, Sven – Ide, Eisaku: Do libraries matter? : public libraries and the creation of social capital. Bibliogr. In: Journal of documentation. – 64. (2008) 6., p. 877-892.

Számítanak-e a könyvtárak? A közkönyvtárak szerepe a társadalmi tőke létrejöttében

Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

A könyvtárosok és a könyvtáros szakma állandóan hangoztatja, hogy a könyvtárak milyen nagymértékben járulnak hozzá a társadalmi tőke létrehozásához a közösségépítés elősegítésével. Mind ez idáig azonban nem sok bizonyíték született ennek megerősítésére. A cikk ezen a téren szeretné megtenni az első lépést és felveti a kérdést, mennyire számítanak a közkönyvtárak az általános közbizalom kialakításában. A tanulmány számszerű adatokat használ a makroszintű elemzésben, és azt vizsgálja, vajon a közkönyvtárakra fordított kiadások összefüggésbe hozhatók-e a közbizalom sajátosságaiival az OECD-országokban. Interjút készítettek amerikai és norvég közkönyvtárak vezetőivel azzal kapcsolatban, milyen folyamatok vagy mechanizmusok által képesek a könyvtárak elősegíteni a közbizalmat. A cikk legjelentősebb megállapítása, hogy a közkönyvtárak a legfontosabb tényezői a közbizalom kialakításának az OECD-tagállamokban, sokkal inkább azok, mint más pártatlan és jól működő közintézmények. Nézzük az ok-okozati viszonyt. Előfordulhat, hogy egy olyan ország, ahol magas a bizalomszint, előtérbe helyezi a könyvtárat. Ezért a mennyiségi adatok mellett az időtényező is szükséges a folyamat megértéséhez. A könyvtárvezetőkkel készített interjúk során kiderült, hogy a falakon túlmenő tevékenységeket tartják a legfőbb bizalomerősítőnek a közösségi élet alakításában, és az emberek általában bíznak a könyvtárakban. Ezeknek a megállapításoknak a hangsúlyozása döntő fontosságú. Az eredmények arra is utalnak, hogy amikor a könyvtár a nem használó hátrányos helyzetű csoportok felé fordul, ez nagyfokú bizalmat ébreszt a könyvtár mint közintézmény iránt, ami táplálja a bizalmat ezekben a csoportokban is. A cikk hozzájárul az általános közbizalom kialakulásának megértéséhez.

hez, és rámutat a közkönyvtárak szerepére ebben a folyamatban.

(Autoref.)

Lásd még, 170, 172, 208, 209

Tudományos és szakkönyvtárak

139/2009

MADDEN, Maryna Jean: Today's UK professional association library and information service : challenges and best practice. – Bibliogr. In: Aslib proceedings. – 60. (2008) 6., p. 556-569.

Szakmai egyesületek könyvtári és információellátása az Egyesült Királyságban. Kihívások és jó gyakorlat

Egyesületi könyvtár; Hatékonyság; Honlap; Szakkönyvtár; Szolgáltatások

Az Egyesült Királyságban 334 szakmai egyesület működik. Ezek célja, hogy az érdekvédelem mellett gondoskodjanak az egyesületi tagok szakmai fejlődéséről, többek között – hagyományos és online – szakkönyvtári és tájékoztatási szolgáltatások útján.

Egy vizsgálat keretében – amely helyzetképet kívánt készíteni, meghatározni a vonatkozó szakkönyvtárakat foglalkoztató legfontosabb kérdéseket, megkeresni a területen a legjobb gyakorlatot, továbbá ajánlásokat megfogalmazni – ötven szakmai egyesületet választottak ki kiindulásképpen elemzés tárgyául. Ennek az ötven egyesületnek a weblapjait vizsgálták az alkalmazott webes technológia, az információkínálat aktualitása, a kínált információforrások változatossága, a tagság előnyeinek marketingje, az információpolitikai nyilatkozatok és az információs stratégia megléte szempontjából. A weblapok minősítése alapján a legjobb 18 egyesületet keresték fel később interjúkészítés céljából.

A szakirodalom tanúsága alapján az egyesületi szakkönyvtárak fő feladatai a következők:

- nyújtsanak vonzó szolgáltatásokat a tagok számára, és járuljanak hozzá a tagok megtartásához;
- mindezt személyes kapcsolatokkal és külső marketingeljárásokkal érik el;
- a működéshez az egyesület forrásai mellett vegyék igénybe a térítéses szolgáltatásokból származó bevételeket is;
- igyekezzenek naprakész információkat szolgáltatni korszerű eszközökkel (RSS, podcast stb.); formális és informális úton-módon értekeljék teljesítményüket;
- fogalmazzanak meg a szakmai és információs jogi szabályozással harmonizáló és a használók igényeihez igazított, az aktuális trendeket tükröző információs politikát és stratégiát.

A vizsgálat eredményeképpen ajánlások születtek arra nézve, hogy miből álljon össze az egyesületeknek nyújtott – ideális – szakkönyvtári és tájékoztatási szolgáltatás modellje: online könyvtári és tájékoztatási szolgáltatásokból, helyben használható könyvtári szolgáltatásból, hagyományos tájékoztató szolgálatból, az összetettebb igényekkel foglalkozó úgynevezett kutatószolgálatból és információ-összesítő (szintetizáló) szolgáltatásból. Ezt követően táblázatban összefoglalták az egyesületek információs termékeinek és szolgáltatásainak külső és belső marketingje és propagálása során használható módszereket is.

Az információs politikának ki kell térnie a szerzői jogra, a hozzáférésre, az információs szabadságra, az adatvédelemre és az adatok biztonságára. Az információs stratégia (amely megfogalmazásának bevált gyakorlatát folyamatábra szemlélteti) pedig az információs szervezés kérdéseit, az információ megosztását, marketingjét és propagálását ölelje fel. Ami az információs stratégiát illeti, ennek inputja mindig a használókkal való párbeszéd, az igénykutatás legyen. A modell megvalósítása és a teljesítmény mérése után a szabályozó dokumentumokat szükség szerint frissíteni kell, és akkor a jó gyakorlat teljes

funkcióival megvalósulhat. A kiforrott, a stratégiai célokat a működésbe integráló könyvtári és tájékoztatási szolgáltatás várhatóan a stratégia elkészülte után kb. öt évvel valósulhat meg.

A modell az egyesületi szakkönyvtárak mellett más típusú üzleti és szakkönyvtárak számára is használható.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 116, 152, 200

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

140/2009

KORBOVÁ, Renáta: Komunikačná klíma v oddelení literatúry pre deti a mládež. – Bibliogr. 9 tétel In: Knižnica. – 10. (2009) 3., p. 12-17.

Res. angol nyelven

A kommunikáció légköre a gyermek- és ifjúsági részlegen

Csoportos foglalkozás olvasókkal; Gyermek- és ifjúsági olvasó; Kommunikáció -használókkal

A gyermekek olvasási készségét döntően meghatározza a család. A könyvtár az olvasás motiválásának másik színtere, ahol a friss olvasmányokra fölhívják a figyelmet. A könyvtár és a szülők együtt hatnak a gyerekek olvasási kedvére. Az olvasás a lelki egészség, a gondolkodás, a képzelet, az érzelmvilág kiteljesedésének az eszköze. A könyvtár nem csak a tudás megszerzésének, hanem a találkozások helyszíne is. A könyvtáros munkája individuális segítséget jelent az olvasmányok kiválasztásában.

Ha a gyermek az iskoláskor előtti szakaszban megszokja az olvasást, akkor hűséges marad a könyvtárhoz. A könyvtár és a szülők kapcsolata ekkor nem mindig pozitív, sokan gondolják, hogy amíg gyermekük nem tud olvasni, addig nem kell könyvtárba járnia. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy a könyvtárak az egészen kicsikre

is hatnak. Otthon az olvasást a szülői példa, a közös mesélés motiválhatja.

A könyvtáros feladata a gyermekek bizalmának megszerzése, a környezet kellemessé tétele. Bábokkal, játékokkal, illusztrációkkal belsőleg motiválhatjuk a kisgyermeket. Az iskoláskor előtti kisgyermek nem olvas, az élőbeszéd hallgatója, az irodalommal a felnőttek hangos interpretációiban találkozik. A gyerekek akkor járnak szívesen könyvtárba, ha kellemes, bizalmas és spontán a légkör. Az olvasás segíti a beszéd és a kommunikációs készségek fejlesztését. Fontos a könyvtár együttműködése az óvodákkal, a korai pozitív kötődés megteremtése az olvasóvá válás lehetőségét.

Az első könyvtárlátogatás, a mesedélutánok, az előkészítő foglalkozások alapvető fontosságúak. A kisgyermek könyvtári környezete legyen barátságos és kellemes (játékok, megfelelő bútorok, szőnyeg). A kötetlen, szabad légkör bizalomgerjesztő. Az első személyes találkozáskor le kell küzdeni a kommunikációs szakadékokat. A nehezebben barátkozó gyerekekkel a könyvtárosok kiemelten foglalkoznak.

A kisiskoláskor ünnepélyes eseménye a könyvtárba való beiratkozás. Az eddig könyvtárba nem járó gyerekeket tarka programokkal lehet becsábítani, és olvasóvá megnyerni. Ha a könyvtáros és a pedagógus jól működik együtt, számos közös rendezvény szervezhető: könyvtári irodalomóra, vetélkedők, versenyek, találkozók. Ebben a korszakban alakul ki a gyerekek olvasói ízlése és szokásai is. A felsősök speciális bánásmódot igényelnek. A fiúk és a lányok kedvenc témái ekkor nemek szerint szétválnak. Mindkét nemre jellemző a fantázia iránti vonzódás. Az olvasással ebben a korban tökéletesedik a kifejezőkészség.

A rendkívül tehetséges gyermekek (IQ 130 fölött) színvonalas, kiscsoportos könyvtári munkát igényelnek. Széles érdeklődési körrel, gazdag szókinccsel, korai olvasási készséggel rendelkeznek. Önálló, igényes feladatokban jelenhet meg eredetiségük, ötletességük. Kedvelik a találos kérdéseket, rébuszokat, a felnőttekkel egyenrangú partnerként tárgyalnak. Az ismeretek, a

tudás gyarapítása inspirálja őket. Figyelnünk kell igényeikre, és elfogadjunk őket olyannak, amilyenek.

A testileg vagy mentálisan sérült gyerekekkel való foglalkozás rendkívüli érzékenységet és türelmet igényel. Ők hálás könyvtárlátogatók. Fontos az akadálymentes környezet, a gyerekek feltétlen elfogadása. A mesék dramatizálása csökkenti negatív érzelmeiket (bábok, mozgás a térben, mondókák, közös fölolvadás). A dráma-terápia bizonyítottan segít megérteni és leküzdeni a szociális és pszichológiai problémákat, a mentális sérülést és hátrányokat. Diszkréció, empátia, segítőkészség a kulcsszavai ennek a könyvtári munkának. A kellemes, erőszakmentes környezet, a megfelelő kellékek, eszközök biztosítása a foglalkozások előfeltétele, és a közönséget sohasem szabad alulbecsülni.

A könyvtárosnak olvasnia kell a gyerekek jelzéseiből, föl kell készülnie előre nem várt, zavaró eseményekre. Cserébe a törzsolvasók és a könyvtáros között sokszor alakul ki baráti viszony, a csoportokkal való foglalkozás közös sikerélménye.

(Prókai Margit)

141/2009

MEINHARDT, Haike: Angebote auf Augenhöhe : USA: Das „Geschichtendorf“ für Kinder der Baltimore County Library. – Bibliogr. jegyzetekben In: BuB. – (2009) 2., Impulse aus dem Ausland, p. 114-116.

Res. angol és francia nyelven

Mesefalu gyermekeknek a Baltimore-i Megyei Könyvtárban

Gyermekkönyvtár

Az Egyesült Államok könyvtárai alapvető feladatuknak tartják a hat év alatti gyermekek szellemi érdeklődésének előmozdítását, részvételüket az iskolaérettség megalapozásában. Baltimore közkönyvtára e célból sajátos módszert választott, abból kiindulva, hogy a gyerme-

kek aktivitását leginkább a vonzó környezetbe helyezett vonzó tárgyak keltik fel, a számukra felfedezésre váró kicsinyített világ. Ilyen megfontolások alapján hozták létre a Storyville-nek nevezett, a legkisebbeknek szánt miniatűr „gyermekfalut”.

A 210 m² területű térség kialakítását egy olyan építésziroda tervezte meg, amely egyébként kiállításokra, vásárookra is szakosodott. A kis „faluban” jelzőtáblákkal ellátott utak vezetnek a hét felfedezésre váró egységhez: lakóház, bolt, színház, kikötő, kert, műhely, könyvtár. Ezekben a gyermekekhez méretezett, kézbevétele csábító tárgyak mellett az információhordozók is (leporcellók, képeskönyvek, tájékoztató füzetek) megtalálhatók, a kicsik és a kísérő felnőttek számára egyaránt. Például a kert virágos- és veteményeságyai között kis ásó és öntözőkanna, játszótér várja a legkisebbeket, és sokféle képeskönyv, amelyben megtalálják a növények és állatok képeit, neveit és a róluk szóló gyermekverseket. A műhelyben a gyermekek különféle anyagokból és elemekből házat építhetnek, és egy létra segítségével elérhetik az építéshez tippeket adó könyveket is.

A gyermekfalu 2008-ban nyílt meg, kedvezően fogadták, a csúcsidőkre előjegyzési listát kellett bevezetni. A létesítmény egyszerre hatvan személy befogadására képes. A kicsik kísérővel, szülővel, idősebb testvérrel látogathatják.

Storyville létrehozása korántsem volt olcsó: 700 ezer dollárba került, amit nagyrészt alapítványi pénzekből, egyéni alapítványokból és állami hozzájárulásból fedeztek.

A kezdeményezés ismertetője aggályait is felsorolja: Storyville túlságosan is művi, már-már steril létesítmény, az amerikai Disney-kultúrára emlékeztet. Kérdés, hogy a gyermekek fantáziáját és kreativitását valóban fel tudja-e kelteni.

(Katsányi Sándor)

Iskolai könyvtárak

142/2009

INCI ÖNAL, H.: IFLA/UNESCO School Library Manifesto for creating one world : Germany, Iran and Turkey in comparative perspective. – Bibliogr. In: Libri. – 59. (2009) 1., p. 45-54.

Az IFLA és az UNESCO közös iskolai könyvtári manifesztuma az egységes szolgáltatásokért. A nyilatkozat hatása Németországban, Iránban és Törökországban

Egyesület -könyvtári -nemzetközi; Iskolai könyvtár; Nemzetközi szervezet

Az iskolai könyvtárak az oktatás nélkülözhetetlen részét képezik, alapot adnak az innovatív gondolkodás fejlesztéséhez, ösztönzést a kultúrához, segítséget az önképzéshez. Az IFLA / UNESCO iskolai könyvtári manifesztuma, amely minőségi útmutató az egységes szolgáltatásokról, azt javasolja minden ország számára, hogy minél többféle kapcsolatot alakítsanak ki az iskola célkitűzései és a könyvtár szolgáltatá-

sai között. A nyilatkozat hangsúlyozza az erős és hatékony iskolai könyvtárak létrehozásának fontosságát.

Németország, Irán és Törökország iskolai könyvtári rendszerei évek óta nyújtanak információs szolgáltatásokat, ezekről azonban még nem készült olyan átfogó vizsgálat, amelynek segítségével értékelni lehetne a manifesztum hatását. Ez a cikk szakirodalmi elemzéssel, az említett országokban működő 425 iskolai könyvtár felkeresésével (részben honlapjaikon keresztül), 1107 interjú és egy összegző összehasonlító értékelés elkészítésével vizsgálta a nyilatkozat hatását. Az eredmények azt tükrözik, hogy a manifesztum nemzeti szinten történő alkalmazása, megállapításai a célokat és a feladatokat illetően, értékes segítséget nyújtanak a hazai irányelvek megfogalmazása során. A tanulmány a könyvtárosok saját értékeléseit is tartalmazza, valamint általános ajánlásokat fogalmaz meg a még hatékonyabb megvalósítás érdekében. A 2008-ban befejezett összehasonlító vizsgálat fontos információkkal szolgál a manifesztum hatásairól, lehetőséget ad javaslatok tételére a nyilatkozat jövőbeni alkalmazására és fejlesztésére vonatkozóan.

(Autoref.)

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

143/2009

ANDERSON, Rick: Future-proofing the library : strategies for acquisitions, cataloging, and collection development. – Bibliogr. jegyzetekben In: The serials librarian. – 55. (2008) 4., p. 560-567.

A könyvtár jövőjének biztosítása: stratégiák a beszerzés, a katalogizálás és a gyűjteményfejlesztés számára

Állománygyarapítás; Feldolgozó munka; Jövő könyvtára; Munkaszervezés; Prognózis

Az előre meg nem ismerhető jövő néhány valószínű jellemzője:

1. A nyomtatott információ tovább veszít jelentőségéből a tudományos és szakkönyvtárakban.
2. Az olvasók egyre kevésbé fogják az OPAC-ot használni.
3. Csökkeni fog a MARC rekordok fontossága, először lassan, majd növekvő sebességgel.
4. Növekedni fog az intézményi repozitóriumok

jelentősége, először a helyben létrehozott tudás bemutatására és megőrzésére, és végül kiterjedve más információs termékek befo gadására.

5. A nem egyedi, hagyományosan publikált anyagok helyi gyűjteményeinek fontossága csökkenni fog, hirtelen és gyorsan, a következő öt év során; a ritka és egyedi dokumentumok helyi gyűjteményeinek fontossága ugyanakkor növekszik majd.

A fenti jóslatok mindegyikéhez van jövőt biztosító stratégia:

1. Irányítsd át a személyzet idejét a nyomtatott anyagok beszerzésétől és kezelésétől az online források beszerzésére és kezelésére!
2. Kínálj új és jobb kereső eszközöket! Ne végezd ki az OPAC-ot (egyelőre), de ne is tégy heroikus erőfeszítéseket életének meghosszabbítására! A kulcs a jóindulatú negligálás;
3. Elégedj meg egyszerűbb, és kevésbé tökéletes MARC rekordokkal, fektess be új, nem MARC-ra alapozó keresőeszközökbe, és vállald bevezetésük kockázatát!
4. Gyorsan építs ki és vezess be egy intézményi repozitóriumot, és találj kreatív módokat használatának elősegítésére, a campus produktumainak népszerűsítése, és a campus problémáinak megoldása érdekében!
5. Haladéktalanul kezdj hozzá a munkaidő átírányításához a nem egyedi, helyettesíthető anyagok gondozgatásától az egyedi gyűjtemények fejlesztése felé!

A jövő a szemünk előtt formálódik, és ez a jövő nem a személyzettel bőven ellátott, intézményre szabott (de nem egyedi) tudományos dokumentumgyűjteményt épít. Az a könyvtár marad meg a használó lényeges információforrásának, amelyik új utakat talál az igények kielégítésére. A könyvtáraknak gyorsan kell cselekedniük, ha életképesek akarnak maradni egy gyökeresen megváltozott információs környezetben.

(Mohor Jenő)

144/2009

O'NEILL, Edward T. – SILIPIGNI CONNAWAY, Lynn – Dickey, Timothy J.: Estimating the audience level for library resources. – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 59. (2008) 13., p. 2042-2050.

A könyvtári állományok célközönségének előzetes felmérése a WorldCat segítségével

Adatbázis; Algoritmus; Állományelemzés; Központi katalógus -online

Az OCLC bibliográfiai adatbázisa, a WorldCat könyveket és azokat őrző könyvtárakat azonosít. Az állományadatokat részletes információt nyújtanak az adott dokumentumot beszerző könyvtárak típusáról és számáról, és következtetések levonására adnak lehetőséget a dokumentumok célközönségére vonatkozóan. Az adott forrást kiválasztó könyvtárak típusából származtatható mennyiségi értékelési eszköz a célközönségi szint. Ez a mutató alkalmas a források feltárási-ának finomítására, a gyűjtemények elemzésére, olvasói tanácsadásra és a tájékoztató szolgáltatások javítására is.

(Autoref.)

145/2009

PAYNTER, Robin A.: Commercial library decision support systems : an analysis based on collection managers' needs. – Bibliogr. In: Collection management. – 34. (2009) 1., p. 31-47.

Gyűjteményszervezéssel kapcsolatos döntéseket támogató rendszerek összevetése: az állománymenedzser szempontjai

Állománygyarapítás; Állományelemzés; Elektronikus folyóirat; Gazdaságosság -könyvtárban; Szoftver; Vezetők tájékoztatása

A meglehetősen szétszórta és heterogén elektronikus adatforrások világában az állománymenedzsereknek egyre inkább szükségük van olyan

eszközökre mint amilyenek a döntéstámogató rendszerek ahhoz, hogy az állományelemzés közismert lépéseit – az állomány összehasonlítása, a használat, az e-folyóirat-csomagok és a forrásmegosztás vizsgálata – rendszeresen elvégezhessek. A következő négy kereskedelmi döntéstámogató rendszert elemezték: a *Serials Solutions*-tól a *360 Countert*, *Thomson Reuters*-től a *Journal Use Reports*-ot, a *Swets*-től a *ScholarlyStats*-ot és a *Serials Solutions Ulrich's Serials Analysis*-ét. E rendszerek erősségeit vizsgálták az elemzés fenti lépései területén és a COUNTER Project további öt szempontja szerint: a támogatott jelentések, elemzési eszközök, támogatott adatforrások, a jelentések jellemzői és a terméktámogatás. A kapott eredmények alapján az állománymenedzserek kiválaszthatják a helyi igényeknek leginkább megfelelő rendszert, és hatékonyabban végezhetik el az állomány értékelését.

(Autoref.)

146/2009

SCHWENS, Ute – WIECHMANN, Brigitte: Netzpublikationen in der Deutschen Nationalbibliothek In: Dialog mit Bibliotheken. – (2009) 1., p. 10-13.

Távoli elérésű kiadványok a Német Nemzeti Könyvtárban

Elektronikus publikáció; Feldolgozó munka; Gyűjtőkör; Hozzáférhetőség; Kötelezpéldány; Megőrzés; Nemzeti könyvtár

A Deutsche Nationalbibliothek (DNB) 1996-tól kezdte gyűjteni a távoli elérésű elektronikus dokumentumokat (először az online disszertációkat, majd az e-könyveket, később az e-folyóiratokat), önkéntes alapon. A DNB gyűjtőkörét ezekkel a dokumentumokkal a DNB-ről szóló törvény bővítette ki, amely 2006 júniusában lépett életbe. 2008 októberében lépett hatályba az új kötelezpéldány-rendelet, amely mind a helyi, mind a távoli hozzáférésű dokumentumokról rendelkezik.

A távoli elérésű e-dokumentumok felölelik a nyilvános hálózatokon elérhetővé tett írásos, képi és hangzó dokumentumokat egyaránt. Ez sokféle dokumentumtípust jelent: a nyomtatásban megjelent kiadványok e-változatait, informatív és közérdeklődésre számot tartó weboldalakat, adatbázisokat és azok részeit. Nem tartoznak a gyűjtendő dokumentumok közé az időben korlátozott érvényű előzetes kiadványok; a tisztán szoftver- vagy alkalmazott eszközök, amelyekhez nem tartozik tényleges információtartalom; a televízió- és rádióműsorok. Nem gyűjtik az üzleti vagy reklámcéllú, csak a magánembereket érdeklő összeállításokat (fotók, utazási-nyaralási beszámolók), az egy-egy cég szolgáltatásait bemutató e-dokumentumokat. Ha azonban egy weblapon olyan személyek(ről) adnak közre információkat, akik közérdeklődésre tarthatnak számot, illetve ha a weblap egy-egy témáról hiteles összeállítást tartalmaz, azt gyűjti a DNB (ilyenek a közélet szereplőiről készített weblapok vagy pl. egy-egy szakmai témáról szóló weblogok).

A gyűjtés szabályozására a DNB a nyomtatott dokumentumokéhoz hasonló, folyamatosan frissülő gyűjtőköri irányelveket fogalmaz meg, ezeket a gyakorlat során megszülető példatár egészíti ki. Először azokkal az egyedi feldolgozásra és visszakeresésre alkalmas e-dokumentumokkal foglalkoznak, amelyeknek van nyomtatott megfelelőjük (e-folyóiratok, e-könyvek, e-szakdolgozatok). A hosszú távú archiválás és hozzáférés érdekében meghatározzák az elfogadott adatformátumokat. A konvertálhatóság érdekében is meghatározzák a követelményeket (hardver- és szoftverfüggetlenség, a szerverhez kötődő dinamikus és interaktív megoldások kezelése stb.). Még nem gyűjtik a weboldalak egyes válfajait (pl. statikus és dinamikus HTML-oldalak, weblogok és fórumok), de azt már eldöntötték, hogy ezeket nem kívánják egyenként leírni és feltárni, hanem a keresőindexekre és keresőgépekre fognak támaszkodni.

A beszolgáltatás követelményei közé tartozik, hogy csak ténylegesen megjelent, az eredeti kiadvánnyal tartalmilag és formailag megegyező

kiadványok kötelempéldányait fogadják, amelyekre nézve a beszoigáltató terjesztési joggal rendelkezik. A hosszú távú archiválás érdekében a dokumentum nem lehet jelszóval védve vagy másolásvédelemmel ellátva. Az online felsőoktatási kiadványokat csak az illetékes egyetemi könyvtár jelentheti be, a folyóiratokat lehetőség szerint úgy kell beszoigáltatni, hogy az egyes cikkek legyenek elérhetőek. Az azonosításhoz és a megbízható hivatkozáshoz minden e-kiadványnak rendelkeznie kell URN-nel. A DNB az „urn:nbn:de” névteret használja, és Németország, Ausztria és Svájc számára működtet URN-feloldó szolgálatást.

A beszoigáltatásnak két módja van jelenleg: vagy egy interfészen keresztül szolgálatják be, vagy megállapodás alapján a DNB maga hívja le őket. A kisebb mennyiségek beszoigáltatásához a DNB portálján űrlap áll rendelkezésre, kiadványtípusok szerint. A bejelentett bibliográfiai és műszaki adatok a bibliográfiai leírás és a hosszú távú megőrzés céljaira szolgálnak. Kiegészítő adatként rögzítik, hogy kié az eredeti és az archív példány szerzői joga. A nagyobb mennyiségű bejelentéseket eddig nem automatizálták, hanem kétoldalú megállapodásokkal szabályozott lépésekben hajtották végre. Most indul ennek részletes kidolgozása. A tervek szerint a beszoigáltató repozitóriumot hoz létre, amelynek révén a DNB tájékozódhat a begyűjtendő anyagról és megfelelő protokollokkal (OAI-PMH) kézi beavatkozás nélkül lehívhatja azokat.

A DNB a távoli elérésű e-dokumentumokat archiválja, és gondoskodik hosszú távú hozzáférhetőségükről és hitelességükről. Az archív példányokhoz való hozzáférés (és a kinyomtatás) a beszoigáltató és a jogtulajdonos kívánalmai szerint történik, legalább a DNB frankfurti és lipcsei olvasótermeiben. Az erre használt olvasói helyeknél nincs internetelérés, és a dokumentumok nem tölthetők le, illetve nem szerkeszthetők. A beszoigáltató bővítheti a rendelkezésre bocsátás körét oly módon, hogy a szolgálatást végrehajtó DNB-t feljogosítja a következőkre:

- regisztrált olvasói számára kívülről is biztosítson elérést,

- biztosítson korlátlan hozzáférést bárki számára a beszoigáltató által kitűzött időpontot követően (max. 24 hónap),
- biztosítson korlátlan hozzáférést bárki számára időbeli korlátozás nélkül.

A távoli elérésű e-dokumentumokat a német nemzeti bibliográfia regisztrálja, amely az újabb értelmezés szerint azonos a DNB katalógusával.

A távoli elérésű dokumentumoknak a jogi előírások szerinti gyűjtéséhez további szükséges átfogó lépések, amelyek tervezése most van soron:

- a már kialakult módszerek adaptálása más dokumentumfajták és együttműködő partnerek esetében (digitális zeneművek, felsőoktatási szerverek),
- a webhelyek begyűjtési munkamenetének kidolgozása és tesztelése.

A DNB szorosan együttműködik és tapasztalatcserét folytat a tartományok kötelempéldány-jogú könyvtáraival és a (főként európai) nemzeti könyvtárakkal.

(Hegyközi Ilona)

147/2009

WALTERS, William H.: Journal prices, book acquisitions, and sustainable college library collections. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 69. (2008) 6., p. 576-586.

Folyóiratárak, könyvbeszerzések és a fenntartható főiskolai könyvtári gyűjtemények

Állománygyarapítás; Folyóiratárak; Főiskolai könyvtár; Költségvetés; Könyvárak

Gazdaságilag fenntarthatónak értelemszerűen azt a gyűjteményt nevezzük, amelyeknél az árak növekedése alatta marad a beszerzésre fordítható pénzeknek. A kaliforniai könyvtáros professzor úgy véli, hogy három dolog segít hozzá ennek megvalósításához: ismét a könyvekre kell a hangsúlyt helyezni; a folyóiratok és az online források esetében át kell gondolni a tartalmi

minőség és a hozzáférés hosszú távú biztosításának kérdéseit; valamint nyitottan kell közelíteni a megjelenő új formátumokhoz, árképzési modellekhez.

Az 1980-as évek elejéig a felsőoktatási könyvtárak folyóirat-előfizetési jóval alatta maradtak a könyvbeszerzési kiadásoknak, ám ekkor fordult a kocka, és a 90-es évek közepén a tendencia már a főiskolai könyvtárakat is elérte. Mára a főlény megkérdőjelezhetetlen, ráadásul ezzel egy időben csökkenni kezdett a könyvkeret, ami miatt az intézmények egyre kevesebb könyvet vásároltak. Mivel a legtöbb helyen a folyóiratok előnyt élveznek a könyvekkel szemben, az adatok drámai változást mutatnak az elmúlt 25 évben: a periodikumok beszerzésére fordított összeg háromszorosára nőtt az amerikai egyetemi könyvtárakban, a könyveké ugyanezen idő alatt csak 60%-kal. A szerző érvelése szerint a könyvekre alapozott állománygyarapítás sokkal gazdaságosabb, hiszen minél többet költ egy könyvtár az emelkedő árak mellett folyóiratokra, annál több kiadványt lesz kénytelen lemondani a jövőben.

Szerencsésebb helyzetben vannak a főiskolai könyvtárak, hiszen a változás náluk később kezdődött, így könnyebben fognak tudni visszaállni a nagyobb volumenű könyvbeszerzésre. Hogy milyen előnyei vannak a könyveknek a folyóiratokkal szemben ebben a körben? A szerző szerint a főiskolák olvasótáborának könnyebben kínálnak átfogó tudást, jobban olvashatók, alapvető tényeket és elméleteket tartalmaznak, a legtöbb esetben az információkat szélesebb kontextusba ágyazva prezentálják, ami nem feltétlenül jellemző a cikkekre. Az alábbi szempontok ezen intézménytípus könyvtárainak építésében és fenntartásában segíthetnek:

- 1) az egyetemeknek hiába is ajánljuk a hangsúly eltolását, mivel a friss információkat a periodikumok szállítják, de a főiskolákban átadandó tudás struktúráját inkább a könyvek erősítik;
- 2) a folyóiratok és elektronikus források kiválasztásánál is elsősorban a diákok igényeire kell figyelemmel lenni, hisz nem feltétlenül

a szűk szakmának szóló elitfolyóiratokat tudják hasznosítani a tanulmányaikhoz; ugyancsak megfontolandó, hogy mely lapok esetében térjenek át végleg az elektronikusan hozzáférhető változatra, hiszen ha egyszer megszűnik az előfizetés, a régebbi anyagok is elérhetetlenekké válnak a számukra. A legelőnyösebb formának a licenszszerződés ígérkezik, amely a technológiaváltástól függetlenül garantálja a tartalom elérését;

- 3) a fent vázolt elképzelés persze csak akkor érvényes, hogyha a tudományos kommunikáció intézményi keretei változatlanok maradnak a jövőben. Módosíthatják az összképet a *Portico* nevű vállalkozáshoz hasonló kezdeményezések (így a nyílt hozzáférésű folyóiratok archívumai is), amelyek a kiadók és a felhasználók mellé harmadik partnerként kínálnak hosszú távú tárolást, hozzáférést, illetve állandóan fejlesztett technikai környezetet az érintetteknek.

(Vasbányai Ferenc)

148/2009

WARD, Suzanne M. – AAGARD, Mary C.: The dark side of collection management : deselecting serials from a research library's storage facility using WorldCat Collection Analysis. – Bibliogr. In: Collection management. – 33. (2008) 4., p. 272-287.

Az állománygondozás sötét oldala...Folyóiratok selejtezése egy egyetemi könyvtár raktárából a WorldCat Collection Analysis segítségével

Állományasztás; Állományelemzés; Egyetemi könyvtár; Időszaki kiadványok gyűjteménye; Központi katalógus -online; Raktár

A *Purdue Egyetem* (Indiana, Egyesült Államok) államilag támogatott intézmény és jelentős kutatóhely közel negyvenezer diákkal; erőssége a mérnöki és a természettudományok, valamint az agrár- és az üzleti tudományok oktatása. Az egyetemi könyvtár (Purdue University Libraries) gyűjteménye is ezekre a tudományterületekre

koncentrál természetesen. A 11 könyvtárból és nagy tömör raktárból álló intézményegyüttes állománya több mint 2,5 millió kötetet számít, ebből 600 ezer a raktárban kapott helyet. A közel 35 ezer polcfolyóméter kapacitású raktár azonban mára telítetté vált, a helyhiány sürgős megoldást kívánt.

Míg az ún. „aktív állomány” gondozása a rendszeres tevékenység része volt, és az állomány apasztása is folyamatosan zajlott, a raktárban elhelyezett anyagra ez nem terjedt ki, bár két alkalommal is megpróbálkoztak a selejtezés előkészítésével, elsősorban a folyóirat-állományra koncentrálnak. A kudarcokból okulva egy új módszert dolgoztak ki, amelynek segítségével könnyebben és gyorsabban lehet eldönteni, mit őriznek meg tartósan, és mit nem. Számos tényezőt vettek számba: a raktár telítettségét, a hiányos vagy a pár évfolyamos folyóiratok nagy mennyiségét, az OCLC-nek a folyóirat-állományok összehasonlítását lehetővé tevő eszközt, a *WorldCat Collection Analyst* (WCA), a Tudományos Könyvtárak Központja (*Center for Research Libraries, CRL*) igazgatójának látogatását (és a ritkán használt, ezért kivonásra kerülő szakfolyóiratok iránti érdeklődését), valamint egy 180 órás nyári gyakornoki álláshely lehetőségét.

Ezek után a megoldás menete szinte magától adódott: az általános irányelvek kidolgozása, a kivonásnál szóba jöhető címek részben automatikus kiválasztása, az együttműködő könyvtárak (*Committee on Institutional Cooperation, CIC*) állományadatainak figyelembevételével. (A szakreferenseknek csak a kivonásra ítélt címeket kellett jóváhagyniuk.) A címek kiválasztásánál fontos szerepet játszott a folyóirat egyedisége, teljessége, avultsága, tudománytörténeti értéke, nyelve stb.

A tanulmány részletesen bemutatja és táblázatokkal szemlélteti a munkafolyamatot, a szakreferensekkel való együttműködést, majd magát a selejtezést is. A kivont folyóiratok nagy része a partnerkönyvtárak, illetve a CRL állományából hiányzó évfolyamok pótlására szolgált, a „maradékot” a könyvtár csere- és ajándékrészlege kijáánlotta.

A sikeres projekt nyomán a könyvtár a folytatás mellett döntött: az egykori gyakornok 2007 januárjától már a program koordinálását végzi. (A cikket az ajánlott irodalom jegyzéke zárja.)

(Murányi Lajos)

Lásd még 175, 176

Speciális dokumentumok, különgyűjtemények

149/2009

ŠATOHINA, Natal'â Zaharovna: Kraevedčeskie bibliografičeskie resursy : vliânie èlektronnoj tehnologii. – Bibliogr. 12 tétel In: Bibliotekovedenie. – (2008) 5., p. 40-45.

Helytörténeti bibliográfiai források: az elektronikus technológiák hatása

Bibliográfia -helyismereti; Feldolgozó munka; Helyismereti munka

A helytörténeti bibliográfiai források olyan, a bibliográfiai információk szervezett halmozásából, anyagi-műszaki és humán forrásokból álló rendszert alkotnak, amelyekkel helytörténeti információszolgáltatást nyújtó könyvtárak vagy más intézmények rendelkeznek. Szűkebb meghatározás szerint a hagyományos és elektronikus formában lévő bibliográfiai információk rendezett összessége. A regionális könyvtárakban az elektronikus technológiáknak a helytörténeti bibliográfiai források alakulására gyakorolt hatását két, történelmileg szoros kapcsolatban lévő könyvtárban, az I. A. Bunyin Orjoli Területi Közkönyvtárban (Orlovskaa oblastnaâ publičnaâ biblioteka im. I. A. Bunina) és az F. I. Tyutsev Brjanszki Területi Általános Tudományos Könyvtárban (Brânskaâ oblastnaâ universal'naâ naučnaâ biblioteka im. F. I. Tûtčeva) vizsgálták.

Mindkét könyvtárban nagyrészt az évtizedek alatt gyűjtött hagyományos források (katalógusok és cédulák, bibliográfiai segédletek) találhatóak. Az elektronikus technológia hatással van a források összetételére, minőségére, elérhetőségére, előállítására. Az elektronikus helytörténeti bibliográfiai források minőségi kritériumai mindkét könyvtárban azonosak:

- a feldolgozott dokumentumok egyedülálló volta,
- teljességre törekvés az eredeti források esetében,
- az információk hitelessége,
- a feldolgozás operativitása,
- a tartalom több szempont szerinti feltárása,
- a dokumentumok strukturálása,
- külön is szolgáltatható részekből álló, egységes adatbázis építése,
- elérhetőség (helyi és távoli),
- kapcsolódási lehetőség a dokumentum szövegéhez.

Mindkét könyvtárban a helytörténeti irodalom osztályon azonos szoftverrel három-három munkaállomás működik. Az adatbázisok építése és a szolgáltatások azonban eltérőek: a brjanszki könyvtárban a források a könyvtár honlapján érhetők el, míg az orjoli könyvtárban a KORBIS konzorcium közösségi honlapján keresztül. A helytörténeti információk fő forrása az elektronikus helytörténeti katalógus, ennek építése az orjoli könyvtárban 1992-ben kezdődött, az állomány közel 46 ezer rekord, az éves gyarapodás négyezer rekord körül van; a brjanszki könyvtárban 1994 óta folyik a munka, az állomány meghaladja a húszezer rekordot, az éves gyarapodás mintegy kétezer rekord.

A regionális központokban épülő adatbázisokból országos szinten épül az Oroszországi Könyvtárak Központi Katalógusa (Svodnyj katalog bibliotek Rossii = SKBR). Az orjoli könyvtárban két szakképzett katalógizáló munkatárs évente 500 helyi kiadványról küld adatokat az SKBR-be. Ebben a könyvtárban a szolgáltatás fő formája a bibliográfiai kiadványok (jegyzékek, naptárak, általános és tematikus segédletek) előállítása. A megfelelő mezők kitöltésével név szerinti,

szakrendi és földrajzi mutatók is készülnek. A kiadványok között található az *Orjoli könyv c.* évenként megjelenő katalógus, és a helyi nevezetességeknek, a névadó Bunyinnak stb. szentelt bibliográfiai mutató. A brjanszki könyvtárban épülő hat teljes szövegű adatbázist a helytörténeti portálon keresztül lehet elérni, köztük a *Brjanszki terület történelmi és emlékhelyei* címűt, a névadó Tyutsevvel foglalkozót stb.

A helyi ismeretekkel nem rendelkező, önállóan kereső, távoli felhasználók számára fontosak lennének a helytörténeti forrásokat bemutató kalauzok, ilyen segédlet azonban egyelőre egyik könyvtárban sincs. A technológia fejlődésével nőni fog az elektronikus helytörténeti bibliográfiai források aránya. Ezeket jól lehet majd használni az egyes könyvtárakon belül, a különböző főhatóságokhoz tartozó könyvtárak, a könyvtárak és a tudományos intézetek, valamint az egységes helytörténeti adatbank építésében érdekelt régiók közötti együttműködésben és koordinációban.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 127

Raktározás

150/2009

DI BIASE, Linda T. – WATSON, Mark R.: Orbis Cascade Alliance distributed print repository : organizing collections at the consortial level. – Bibliogr. In: Collection management. – 34. (2009) 1., p. 19-30.

Orbis Cascade Alliance: nyomtatott folyóiratok osztott tárolása konzorciumi keretek között

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Folyóirat; Megőrzés; Tároló könyvtár

Az Egyesült Államokbeli Norhtwest régióban 1909 óta működnek közös állományépítésre, forrásmegosztásra hivatott együttműködési kö-

rök. Ilyen együttműködéssel jött létre például a *Pacific Northwest Bibliographic Center*, amely különösen sikeres vállalkozás volt: 1940-től 1983-ig építette a könyvtárközi kölcsönzést segítő központi katalógust.

2003-ban 35 Oregon és Washington állambeli egyetemi könyvtár létrehozta Northwest legnagyobb együttműködési hálózatát, az *Orbis Cascade Alliance*-t. A 200 ezer hallgatót szolgáló kezdeményezés célja, hogy biztosítsa a részt vevő könyvtárak 22 millió dokumentumához való minél egyszerűbb és gyorsabb hozzáférést. Az adatbázisok, elektronikus folyóiratok és egyéb digitális dokumentumok közös előfizetése szintén e használói kör érdekeit szolgálja.

A konzorcium állománygyarapítással foglalkozó munkacsoportja által megfogalmazott jelentés javaslatai között második volt egy létező elektronikusfolyóirat-csomaggal teljesen, vagy közel egyenértékű nyomtatott folyóirat-archívum létrehozása a részt vevő könyvtárak állományára támaszkodva.

A közös tárolókönyvtár gondolata már sokadik virágzását éli. A 30-as években a gazdasági válság miatt merült fel, a 70-es években pedig a megsokasodott dokumentumok elhelyezési gondjainak megoldásaként. A harmadik évezredben a World Wide Web és a tömeges digitalizálás vetette fel a nyomtatott dokumentumok archiválásának fontosságát. Jelen esetben közös tárolókönyvtári épület kialakítása helyett a megosztott tárolás látszott kivitelezhetőnek, vagyis a könyvtárak saját raktáraikban őrzik a megállapodás alapján rájuk jutó folyóiratoknak az összes könyvtár állományából összegyűjtött teljes sorait.

Kísérletként az American Chemical Society és a JSTOR Arts and Sciences I és II nyomtatott folyóiratainak közös archiválását határozták el tartalmi értékük miatt, valamint mert ezek lefedik a humán-, a természet- és a társadalomtudományokat, és sok könyvtár fizette elő őket. Az összes részt vevő könyvtár képviselőit tömörítő állományfejlesztési és kezelési bizottság a folyóiratok jó állapotú példányaiból két-két sorozat archiválásának szükségességéről döntött.

2005-ben a könyvtári állományok feltérképezésének aprólékos munkája következett. Ezzel párhuzamosan kidolgozták a jövőendő osztott tárolókönyvtár működési rendjét, amelyet a jogi szakértők és az Alliance vezetősége egyaránt jóváhagyott.

A megvalósítás során természetesen számos döntésre váró kérdés merült fel. Például, hogy az archiválandó folyóiratok teljességét évfolyam, lapszám, vagy folyóirat-oldal szinten kell-e ellenőrizni? Utóbbiról hamar kiderült, hogy a könyvtárak számára vállalhatatlan feladat lenne. A konzorciumból esetleg kiváló könyvtárakban található tárolókönyvtári példányok tulajdonjoga szintén fontos, megállapodást igénylő kérdés, akárcsak a nyomtatott folyóiratok további előfizetésének gondja.

Az osztott tárolókönyvtár létrehozásának egyik legnagyobb kihívása a könyvtári állományok felmérésére szolgáló kérdőív kitöltése volt. A 35 könyvtárból 8 nem tudta vállalni ezt az igen idő- és energiaigényes feladatot, és kilépett a konzorciumból. További problémát jelentett például a változó című folyóiratok azonosítása.

Álljon itt néhány, a felmérésből adódó szám: 418 cím állományadatait kellett a könyvtáraknak szolgáltatni. Ebből 15 volt, amiből egy könyvtárnak sem volt teljes sora, közülük 10 egyáltalán nem volt meg sehol. Ezeket ki kellett venni a listából. 16 olyan cím volt, melyet összesen egy könyvtár birtokolt. 146 olyan nyomtatott folyóirat volt, amelyre egy könyvtárnak sem volt már 2006-ra előfizetése. A nyolc legnagyobb könyvtár birtokolta a kérdéses folyóiratok 87%-át.

Két és fél évvel később működőképessé vált az osztott tárolókönyvtár. A nyomtatott folyóiratok megőrzésén kívül számos előny származott a hatalmas munkából: megerősödött a könyvtárak közti együttműködés, és a siker további projektek gondolatának felvetődését eredményezte – pl. az archiválandó folyóiratok körének kibővítését és a költségtakarékos, konzorciumi állománygyarapítását.

(Fazokas Eszter)

Feldolgozó munka

151/2009

SALAMANCA CHIVERTO, Daniel: La categorización de contenidos y medios en la descripción bibliográfica : la designación general de material (DGM) y su pasado, presente y futuro en la era digital. – Bibliogr. 35 tétel In: Revista española de documentación científica. – 31. (2008) 4., p. 527-551.
Res. angol nyelven

A tartalmak és hordozók kategorizálása a bibliográfiai leírásban. Az általános anyagmegjelölés (general material designation - GMD) múltja, jelene és jövője a digitális korban

Dokumentumleírás; Dokumentumleírási szabályzat; Információhordozó

Az ISBD (G) szerint a GMD (*general material designation* – általános anyagmegjelölés) olyan kifejezés, mely széles értelemben megjelöli az anyagoknak azt az osztályát, amelyhez egy forrás tartozik. A leírás tetszőleges eleméről van szó, a katalógus nyelvén, ha a dokumentum többfajta anyagból áll, csak a fő összetevőt jelöli, ha nincs kiemelhető anyag, a „multimédia” kifejezést használjuk.

A *nem könyv* jellegű könyvtári anyagok (illetve leírást igénylő dokumentumok) megjelenési formájának leírása az 1950-60-as években már megoldást kívánt (filmszalagok, mozgókép- és hangrögzítések stb.), maga a GMD kifejezés 1977-ben jelent meg először. Bár a GMD-t a dokumentumleírás igen hasznos kiegészítésének tekintik, értelmezése és használata számos problémát vet fel. A legnehezebb kérdés a GMD által használt, illetve eszerint értelmezett „anyag” és az adott dokumentum fizikai hordozója közötti különbség (gondoljunk csak pl. egy hangrögzítés esetén a fizikai hordozók sokféleségére). A másik megoldatlan probléma az egyre több „multimédiás”, azaz többféle hordozón, vagy egyetlen fizikai hordozón, de a GMD szempont-

jából többféle „anyagot” tartalmazó megjelenő dokumentum, illetve az interneten található elektronikus dokumentumok értelmezése. Mint minden osztályozás esetében, itt is nehézséget okoz a sokféle nyelvi megközelítés, a különféle leírási szabályok eltérő értelmezése és az átlagos felhasználó számára érthető és használható egységesített kifejezésjegyzék.

A GMD esetében sajnálatosan keveredik a használati (a kiválasztást és a lokalizációt segítő formai) és a tartalmi (a leírásnak a szellemi – tulajdoni, felelősségi – részéhez tartozó) funkció. A GMD egyszerű leíró elemnek tekinti önmagát, az ISBD eredeti, a manuális katalógusokon alapuló koncepciójához kapcsolódóan, ugyanakkor az automatizált katalogizálás és az OPACWeb szempontjából fontos szűrő szerepe lehetne a szelektív keresés segítségével. Az IFLA és az IME-ICC munkacsoportja most az FRBR koncepcióhoz kapcsolódóan dolgozik az említett problémák megoldása érdekében.

A katalogizálás legújabb felfogású szabályozása, az RDA (*Resource Description and Access*) keretében a tartalom, a közvetítő és a fizikai hordozó kezelése hozhatja meg a GMD gyökeres átalakulását annak érdekében, hogy az annak használata nyomán felhalmozott tapasztalatok alapján a bibliográfiai információ szervezésének és hozzáféréseinek fontos eleme lehessen.

(Mohor Jenő)

152/2009

SCHWARZENDORFER, Hannes: Inhaltliche Erschliessung von Altbeständen in allgemeinen Bibliothekskatalogen : Bestandsaufnahme und Entwicklungsmöglichkeiten. – Bibliogr. látjegyzetben In: Bibliothek. – (2009) 1., p. 78-92.

Res. angol és francia nyelven

Régi könyvek tartalmi feltárása az általános könyvtári katalógusokban: helyzetjelentés és fejlesztési lehetőségek

Általános tudományos könyvtár; Felmérés; Közpon-

ti katalógus -online; Online katalógus; Régi és ritka könyvek; Tárgyi feltárás

A cikk a régi nyomtatványok tárgyi feltárásának helyzetét vizsgálja az általános könyvtári katalógusokban. Először a régi könyvek indexelésének jellegzetességeit mutatja be, majd áttekinti a nagyobb régi könyves állománnyal rendelkező könyvtárak indexelési gyakorlatát. Ezután annak a felmérésnek az eredményeit ismerteti, amely néhány központi és más könyvtári katalógusban vizsgálta a régi könyvek tartalmi feltárásának helyzetét. Végül a történeti gyűjtemények hatékonyabb tárgyi feltárásával kapcsolatos gondolatait, javaslatait ismerteti a szerző.

(Autoref.)

Lásd még 135, 143, 149

Katalógusok

153/2009

MENDES, Luiz H. – QUIÑONEZ-SKINNER, Jennie – SKAGGS, Danielle: Subjecting the catalog to tagging. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 27. (2009) 1., p. 30-41.

Címkézés a katalógusban

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Katalógushasználat; Kulcsszó; Online katalógus; Tárgyszójegyzék

A *LibraryThing for Libraries (LTFL)* a *LibraryThing* egy szolgáltatása, amellyel a könyvtárak katalógusába egyszerűen integrálhatók a használók által generált címkék, kulcsszavak. A Könyvtár 2.0 egyik fontos eleme a hagyományos OPAC-ok olyan továbbfejlesztése, hogy a tartalom (címkék, ajánlások, értékelések) létrehozásában és megosztásában egyaránt nagy szerepet kapjanak a használók. A katalógus Web 2.0 igényei szerinti újradefiniálásának eredménye a SOPAC vagyis a „social OPAC” (közöségi OPAC).

Az LTFL háromféle felhasználó által generált metaadatot jelenít meg: címkéket, ajánlásokat és csatolásokat ugyanazon mű más kiadásaihoz. 2008 őszén 32 millió könyvet és 41 millió címkét tartalmazott a rendszer. Ekkorra 68 könyvtár vezette be ezt a szolgáltatást.

A Kaliforniai Állami Egyetem Könyvtárában 170 napon keresztül gyűjtötték a használat adatait. Az LTFL-adatok megtekintéséből 97,8%-ot tettek ki a címkék, 59,4%-ot az ajánlások és 11,4%-ot a más kiadásokhoz vezető csatolások. A használat összességében nagyon szerény mértékű volt. Az LTFL-adatokkal ellátott oldalakon mindössze 1%-ban kattintottak a használók a címkékre, és 2%-ban az ajánlásokra. Ennek oka lehet, hogy sokan nem ismerték ezt a lehetőséget (nem volt külön marketingkampány a szolgáltatáshoz), illetve, hogy az LTFL-adatok a rekordok alatt kerültek elhelyezésre, amelyhez lefelé kellett görgetni az oldalt. Az adatgyűjtés ráadásul nem terjedt ki a használat intenzitására.

A vizsgálat második részében a Kongresszusi Könyvtár tárgyszavainak és az LTFL címkéinek a számát vetették össze friss szakirodalmi művek esetében. Az utóbbiból a könyvek átlagosan négyszer annyit tartalmaztak, ami azt jelenti, hogy a források megtalálását nagyban elősegíti a címkék integrálása.

(Tóth Máté)

154/2009

POHL, Adrian: OCLC, WorldCat und die Metadaten-Kontroverse. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Bibliotheksdienst. – (2009) 3., p. 274-290.

Az OCLC, a WorldCat és a metaadat-vita

Központi katalógus -online; Szabályzat -könyvtári; Szolgáltatások átvétele

Az OCLC nonprofit, tagsági alapú szervezetként aposztrofálja magát. Világszerte 70 ezer tagkönyvtára van. Szolgáltatásai *WorldCat* közös katalóguson alapulnak. A tagok a részvételért és az adatok átvételéért jelentős összeget fizet-

nek, ezekből a forrásokból származik az OCLC összes bevételének egyharmada. Az OCLC új dokumentuma (*Policy for use and transfer of WorldCat records*; A WorldCat rekordok használati és átadási szabályzata) az angolszász könyvtárosvilágban élénk vitát keltett. Kritikus könyvtárosok és a nyílt hozzáférésű adatok hívei szólaltak fel, azt hangoztatva, hogy az OCLC a WorldCat adatainak monopóliumára törekszik. A dokumentum hatályba lépését a vitát követően elhalasztották 2009 februárjáról a harmadik negyedévre.

A szabályzat szerint a WorldCat adatai felhasználhatók, másolhatók, más művekben szerepeltethetők és tükrözhetők; a könyvtárak, levéltárak és múzeumok átvehetik azokat bizonyos feltételekkel. A feltételek: az üzleti felhasználás külön megállapodás tárgya; az üzleti célú átvétel úgyszintén; a WorldCat-rekordok forrásaként az WorldCat-et és az OCLC-t meg kell adni – minden egyes átvételt követően is (ez a Creative Commons licenc szellemének felel meg). A forrás megjelölésére a 996-os MARC-mező szolgál, amelyben az adatok státusaként ez szerepel: „WorldCat-derived”, azaz a WorldCat-ből származó. Ez a bejegyzés nem törölhető és nem módosítható. A mértékletes felhasználás követelménye azt jelenti, hogy csak bizonyos mennyiségű adatot vehetnek át a konkurens szolgáltatók.

Az OCLC jó ideje arra törekszik, hogy növekedjék tagkönyvtárainak láthatósága az interneten (ezt a programot *Building web scale for libraries* névvel illeti). A fejlesztés az *Open WorldCat*-tel kezdődött, és a *WorldCat.org*-gal, valamint annak a partneroldalakra (Google, Facebook stb.) való bekötésével folytatódik. Ez utóbbihoz is igen fontosak az egyértelmű szerzői jogi és használati feltételek.

A szabályzathoz tartozó kérdés-felelet jellegű tájékoztatóban (FAQ) ez szerepel: „Az OCLC tagkönyvtárai közel 40 éve építik a WorldCat-et és az OCLC együttműködést. A programok fenntartása és bővítése gazdaságilag kivihetetlen egy teljesen nyílt modell alapján.” A tagkönyvtárak úgy értékelik, hogy ezzel a megközelítéssel az

együttműködés eredménye befektetéssé, piaci termékké vált, amelynek pénzügyi nyereséget kell hoznia. Ezt a megközelítést igen sokan erősen vitatják.

A kritika elsőként a szabályzat létrejöttére vonatkozik, ugyanis azt sem a tagokkal, sem más érintettekkel nem egyeztetették, sem létrehozásának folyamata nem volt átlátható. A szabályzat, amely jogilag kötelező érvényű, a meglévő irányelveket váltja fel. Minden WorldCat-adatra vonatkozik, visszamenőlegesen is. Az OCLC bármikor, bármilyen módon egyoldalúan módosíthatja a szabályzatot. Legcsekélyebb megszegését követően a felhasználó nem használhatja vagy töltheti le a WorldCat adatait. Azt, hogy szabályszegés történt-e, kizárólag az OCLC joga meghatározni. Az „ésszerű felhasználás” szabálya a különböző szolgáltatók (LibraryThing, *OpenLibrary*) érdekeit veszélyezteti. A szabályzatnak olyan a természete, mint egy „vírusnak”, az egyes rekordok átvétele után továbbra is érvényben marad, holott a Creative Commons licencénél – ahonnan ezt a megoldást kölcsönözték – elengedhetetlen volt a szerzői jog birtoklása.

Az OCLC már több ízben regisztrálta szerzői jogát a WorldCat-re mint digitális gyűjteményre; a rekordok szerzői joga a mai napig tisztázatlan, vita tárgya. Akár az adatbázis, akár az egyes rekordok szerzői jogára tart is igényt az OCLC, a könyvtáraknak fel kell készülniük arra, hogy az általuk előállított metaadatok ügyében fellépjenek. Elképzelhető a szabályzat bevezetésére az a megoldás is, hogy csak akkor lépne érvénybe, amikor az OCLC az egyes ügyfelekkel szerződést köt a felhasználásra.

Az USA-ban folyó vita a német könyvtárak számára is felvet néhány kérdést. Az OCLC-nek vannak német tagkönyvtárai, mások tagsága előkészületben van. A könyvtáraknak egyeztetniük kellene álláspontjukat a szabályzat előírásairól. A GBV és az SWB például tagkönyvtárként a LibraryThing használói számára is szolgáltatja adatait, ami a szabályzat alapján már nem lenne engedélyezett, illetve külön megállapodást igényelne. El kellene gondolkodni azon, van-e

alternatívája a WorldCat-nek? Tágabban véve pedig arról, hogy milyen legyen a német könyvtárak egyeztetett metaadat-politikája: elfogadják-e a bibliográfiai metaadatok szerzői jogát, az ezen adatokhoz való hozzáférés korlátozását, vagy a szabad hozzáférésben és a metaadatok ingyenes terjesztésében hisznek.

(Hegyközi Ilona)

155/2009

STEWART, Mandy: Resource discovery at the British Library In: Interlending & document supply. – 37. (2009) 1., p. 46-48.

Új szolgáltatások a források felderítésére a British Library-ben

Dokumentumszolgáltatás; Hozzáférhetőség; Nemzeti könyvtár; Online katalógus

A British Library (BL) gyűjteményének és szolgáltatásainak alapadatai: állománya meghaladja a 150 milliót, évente 3 millió új tétellel bővül, évente közel 400 ezer látogató keresi fel, ők közel 6 millió keresést végeznek. A Dokumentumszolgáltató Részleg világszerte több mint 100 millió dokumentumot forgalmaz.

A BL-ben új osztály alakult *Resource Discovery* (Forráskutató Osztály) néven. Az osztály tevékenysége arra irányul, hogy könnyebben hozzáférhetővé tegye a BL használói számára adatbázisainak rekordjait és a rekordok által megtestesített dokumentumok minden válfaját, a web lehetőségeit felhasználva, tekintettel a multidiszciplináris kutatások bővülésére is. A BL a keresési szokások megváltozásához igazodva (a könyvtári katalógusok helyett a Google és más keresőmotorok térnyerése) az Ex-Libris PRIMO keresőrendszerét választotta, amely közösen kérdezi le a különálló katalógusokat, és képes a Web 2.0 interaktív megoldásait nyújtani. (Az olvasók által bevitt tartalmat és címkéket – tageket – egyfajta moderátorként figyelemmel kísérik.) Ez a keresőrendszer 2008 novemberétől működik, Search Our Catalogue (Keressen a katalógusunkban) néven, első bétaverzióban.

Nemsokára a hangarchívum és a kéziratár anyaga is kereshető lesz általa. Fontos a méretezés kérdése: a katalógus ugyanis kb. 14 millió bibliográfiai rekordot tartalmaz, de a szám hamarosan 20 millióra nő. A teljes szövegek bevitelével okozott terhelést és a használói tartalom megjelenítését még tesztelik.

Az elektronikus dokumentumokat távolra is fogják szolgáltatni, de a megvalósítás előtt még bizonyos jogi és azonosítási kérdéseket (ki a felhasználó, és hol tartózkodik, mit kíván elérni és milyen időtartamban) meg kell oldani. Várhatóan eltérő szabályozás lesz érvényes a vásárlással beszerzett és a kötelempéldányként beszolgáltató dokumentumokra. Az elektronikus dokumentumok egy részét a kiadói weboldalakon keresztül szolgáltatják majd.

A levéltári anyagot és a kéziratokat korábban különböző rendszerekben és különböző szabványok szerint tárták fel. A gyűjtemények katalógusaiban való közös keresést készen kapható szoftverrel nem lehetett megoldani, ezért a BL saját fejlesztésbe fogott. 2009 folyamán több mint 40 adatbázisból költöztetik át majd az adatokat, és konvertálják a szabványos adatcserére alkalmas EAD formátumba. Folyik a kisnyomtatványok kísérleti digitalizálása, amellyel munkaigényes feldolgozásukat szeretnék kiváltani. Két kapcsolódó projektet nem az újonnan alakult Forráskutató Osztály menedzsel. A *UK Research Reserve* projektben a BL hat egyetemmel (Birmingham, Southampton, Liverpool, St Andrews, Cardiff és Imperial College London) fogott össze: a BL Dokumentumszolgáltató Részleg bocsátja rendelkezésre az egyetemeken már selejtezett nyomtatott folyóiratok cikkeit; a finanszírozó a Felsőoktatási Tanács. A 2007-ben indult UK Pubmed Central online digitális archívuma pedig 1,3 millió lektorált cikket szolgáltat teljes szöveggel. Most a szolgáltatás weblapját fejlesztik 1. az amerikai PubMed-változathoz közvetlen linkekkel, 2. új szövegelemzési és adatbányászati megoldásokkal, és 3. a nem hagyományos folyóirat-irodalomban szereplő tartalom elérésével.

(Hegyközi Ilona)

156/2009

WESTCOTT, Jezmyne – CHAPPELL, Alexandra – LEBEL, Candace: LibraryThing for libraries at Claremont In: Library hi tech. – 27. (2009) 1., p. 78-81.

A LibraryThing alkalmazása a claremonti egyetem könyvtáraiban

Egyetemi könyvtár; Információtechnológia; Kulcsszó; Online katalógus

A LibraryThing olyan online katalogizáló eszköz, amelynek segítségével a könyvszeretők saját gyűjteményt építhetnek, a könyvekhez kulcsszavakat, leírást rendelhetnek, illetve, kereshetnek mások gyűjteményeiben. A LibraryThing 2007-től kínálja az LTFL (LibraryThing for Libraries) szolgáltatást. Ez egy réteg az OPAC-on, amely – amikor az olvasó kiválasztott egy bibliográfiai rekordot – lekérdezi a LibraryThing adatait a mű ISBN száma alapján. Ezt követően megjeleníti a LibraryThing címkéket, és a hasonló könyvek listáját. A címkék a felhasználók által generált kulcsszavak, amelyek címkefelhő, vagy címkelista formájában jelennek meg. Egy címkéböngésző réteg is csatlakozik a rendszerhez, amely kattintásra kilistázza az adott címkével ellátott könyveket. A könyvekre kattintva térhetünk vissza az OPAC-ba. (<http://libraries.claremont.edu/>)

A claremonti egyetemi könyvtárak 2007 tavaszától használják a rendszert, hogy kipróbálják az új generációs katalógusok nyújtotta lehetőségeket szoftvercsere és más nagyszabású változtatás nélkül. A LibraryThing adatbázisa és az OPAC közötti átfedés 46%-os volt (ami átlagosnak mondható amerikai egyetemi könyvtárak esetében).

Az LTFL a könyvállományban való kereséshez ad új lehetőségeket. Elsősorban a hagyományos keresőrendszerekkel nehezebben megragadható szempontok szerinti keresésekben segíthet.

A szolgáltatásnak vannak hiányosságai. A címkékre nem lehet közvetlenül keresni az OPAC-ban, csak a címkéböngészőben. Egyszerre csak egyetlen címkére tudunk keresni. Mivel az LTFL csak ISBN szám alapján találja meg a könyve-

ket, azok a dokumentumok, amelyeknek nincs ISBN-je (régi kiadványok, folyóiratok, média) nem található meg ilyen úton. A szolgáltatás erőssége, hogy rendkívül egyszerű a bevezetése és a használata. A LibraryThing több mint 490 ezer felhasználója által generált metaadatok óriási tömege segíti a keresést. Lehetőséget ad az új generációs katalógusok lehetőségeinek kipróbálására minimális felhajtással. A szolgáltatás megjelenése testre szabható a könyvtárhasználók igényei szerint.

A szolgáltatást folyamatosan javítják, most zajlik a Library of Congress tárgyszavainak integrálása a címkefelhőbe. Szeretnék elérni, hogy a könyvtárhasználók helyben is adhassanak címkéket a könyvekhez. Az LTFL szeretné az LCCN számokat (Library of Congress Control Number – Kongresszusi Könyvtár Ellenőrző Szám) is integrálni, hogy ne csak az ISBN-nel rendelkező dokumentumok legyenek megtalálhatók.

A visszajelzések mind az olvasók, mind pedig a könyvtárosok részéről pozitívak, bár a használók jelentős része azt feltételezi, hogy a címkéket a könyvtárosok adták a könyvekhez.

(Tóth Máté)

Lásd még 144, 152, 184

Információkeresés**157/2009**

FOSTER, Jonathan: Understanding interaction in information seeking and use as a discourse : a dialogic approach. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 65. (2009) 1., p. 83-105.

A csoportos információkeresés és -felhasználás során kialakuló párbeszéd vizsgálat

Egyetemi hallgató; Használói szokások; Információkeresés; Információszervezés

Az információtudomány egyik fő törekvése az információ (vissza)keresését lehetővé tévő rend-

szerek és módszerek kifejlesztése. Az információkeresést hagyományosan egyéni felhasználók végezték – esetenként hivatásos információközvetítő közreműködésével – napjainkra azonban elterjedt a több felhasználó együttműködésével végzett információkeresés is. Ez az együttműködés lehet közvetlen (az információ közös keresése, megosztása és közös használata), vagy közvetett (információsűrő rendszerek közös építése, azok ajánlásai szerinti információhasználat).

Számos tanulmány foglalkozott újabban az információszükségletek kielégítése, a munka és a tanulás támogatása érdekében végzett közös információkereséssel. A közösen végzett (információs) tevékenységek típusai különböző mértékben támaszkodhatnak a nyelvi eszközökre, és ennek alapján egy diskurzus-skálán helyezhetők el. Egy hangszeres zenei előadásban és számtalan más tevékenységben a nyelvnek csekély a jelentősége. Nagyobb, de nem nélkülözhetetlen például egy krikettmeccsen (a játékosok megtárgyalhatják a taktikát, a játékvezetőhöz fordulhatnak, az ítélt stb.) Más tevékenységekben a nyelv szerepe elsődleges, meghatározó, és az ilyeneket nevezhetjük diskurzusnak, mint például az oktatást. Jelen tanulmány a csoportos tanuláshoz az azt a szakaszt veszi szemügyre diskurzusként, amelynek során a tanulók közösen felidéznek, értelmezik és strukturálják a kereséssel kapott információt.

A kutatás keretében a hallgatók kommunikációját tanulmányozták, miközben azok tanulmányi feladatukhoz keresett információ összegyűjtésével, értékelésével, értelmezésével és összeállításával foglalkoztak, illetve prezentációjukat tervezték. A kutatók figyelmének középpontjában az állt, hogy a beszédnek milyen funkciói és formái figyelhetők meg ennek során, és ez milyen összefüggésben van a részfeladatokkal, illetve a csoporton belüli viszonyokkal. A kutatás reprodukálhatósága érdekében a csoport tevékenységét videofelvételen és feljegyzésben is rögzítették. A megbeszélést utólag szakaszokra bontották, és az azonos típusúnak értelmezett megnyilvánulásokhoz kódokat, valamint

a megfelelő részfeladatot rendelték hozzá. Az eredmények összehasonlíthatósága, illetve igazolhatósága érdekében a korábbi kutatásokhoz is használt ISP (Information Seeking Process) modellt tartották szem előtt.

Bebizonyosodott, hogy a hatékony együttműködés alapvető feltétele egy közös nézőpont megléte, a diskurzus – Belkin és Vickery által már 1985-ben megnevezett – négy alapvető funkciójának (strukturáló, tisztázó, informáló és összegző) megvalósulása, valamint a beszéd négy következő formájának jelenléte: elemző, koordináló, vitatkozó és kumulatív. Közülük az elemző fordul elő leggyakrabban, és ez egyúttal az oktatási szempontból legfontosabb forma. E szempontból lényeges ugyanakkor a vitatkozó és koordináló beszéd típus is. A releváns, illetve pertinens információ keresésére irányuló tevékenység tanulmányozása előremutató módon kapcsolatba hozható a tanulási helyzetekben megfigyelt, információhasználati és –alkalmazási célú kommunikációs formák vizsgálatával.

(Vajda Henrik)

158/2009

LARGE, Andrew – NESSET, Valerie – BEHESHTI, Jamshid: Children as information seekers : what researchers tell us. – Bibliogr. In: New review of children's literature and librarianship. – 14. (2008) 2., p. 121-140.

A fiatalok mint információkeresők - ahogy a kutatók látják

Gyermek- és ifjúsági olvasók; Használói szokások; Információkeresés; Szabadidő felhasználása

A gyerekek és a fiatalok mind iskolai tanulmányaikhoz, mind szórakozás céljából gyűjtenek információkat. Részint hagyományos módon teszik mindezt, vagyis könyveket és újságokat lapoznak fel, újabban viszont az internethez is egyre gyakrabban fordulnak információszerezési céllal. A cikk az ő információkeresési szokásait vizsgálja, amikor nyomtatott és elektronikus

források egyaránt a rendelkezésükre állnak, különös tekintettel a forrás kiválasztására, a keresési és böngészési stratégiákra, az információ értékelésének módjára, valamint olyan technológiai támogatásra, mint amelyet például a megfelelően kifejlesztett interfészek nyújthatnak számukra. A cikk fiatalokkal kapcsolatos információkeresési elméleteket is felvázol, illetve gyerekek és kamaszok információkeresési szokásairól szóló tanulmányokat, valamint fiatal használók számára készült kísérleti és már működő információs rendszereket mutat be.

(Autoref.)

159/2009

NORRIS, Michael – ROWLAND, Fytton – OPPENHEIM, Charles: Finding open access articles using Google, Google Scholar, OAlster and OpenDOAR In: Online information review. – 32. (2008) 6., p. 709-715.

Nyílt hozzáférésű cikkek felderítése a Google, Google Scholar, OAlster és az OpenDOAR segítségével

Cikk; Elektronikus publikáció; Felmérés; Gépi információkeresési rendszer; Hatékonyság; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tanulmány számos keresőeszköz relatív hatékonyságát mutatja be lektorált tudományos cikkek nyílt hozzáférésű (OA) változatának weben való megtalálása során. Ismerteti annak hátterét, miért és hogyan tehetik a tudósok tanulmányukat nyílt hozzáférésűvé, és ezeket hogyan találhatják meg mások a világhálón való keresés során. A Google-et, a Google Scholart, az OAIstert és az OpenDOARt használták három szakterület (ökológia, közgazdaságtudomány és szociológia) lektorált folyóiratcikkei OA-változatának felderítésére. A 2519 cikkből 967-nek volt OA-változata a weben. A Google és a Google Scholar ezek 76,84%-át találta meg. Az OpenDOAR és az OAlster eredményei kiábrándítóak voltak, bár némi javulás tapasztalható. Csak a közgazdaságtudományi cikkek esetében bizonyultak vi-

szonylag sikeresnek. Az eredmények arra figyelmeztetnek, hogy aki OA-cikkeket keres ezeken a tudományterületeken, jelenleg jobban teszi, ha olyan általános keresőmotorokat használ mint a Google vagy a Google Scholar.

(Autoref. alapján)

160/2009

SCALE, Mark-Shane: Facebook as a social search engine and the implications for libraries in the twenty-first century. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 26. (2008) 4., p. 540-556.

A Facebook mint közösségi keresőrendszer és hatása a könyvtárakra a 21. században

Használati szokások; Kommunikáció; Online információkeresés

A Facebook egy nemzetközi, a hazai iWiW-hez hasonló közösségi oldal, amelyet eredetileg amerikai főiskolások számára fejlesztettek ki. Később a felhasználók köre kiszélesedett és mára minden ország minden polgára számára nyitott. A Facebook nem csak emberek keresésére alkalmas, hanem információk igények megfogalmazására is, valamint közösségalkotásra, csoportok létrehozására.

A jelen kutatásban azt vizsgálták, hogy a Facebook mennyire használható közösségi keresőmotoroként. A közösségi keresés (social search) fogalma divatszó lett az utóbbi években és rendszerint két fogalomra utalnak vele. Egyrészt jelentheti emberek keresését a világhálón, másrészt emberi közvetítéssel való információkeresést. Ez utóbbiba értelemszerűen beletartozik minden olyan keresőeszköz, amely túlmutat a matematikai algoritmusokon (pl. linkgyűjtemények).

A kutatás során két kérdésre próbáltak választ találni a Facebook segítségével: 1. keresni egy angol nyelvi szakértőt; 2. információt lelni egy könyvtár- és információtudományi doktori programról csoportok kapcsolatain keresztül. A két kérdés a közösségi keresés két aspektusát céloz-

ta. Az elsőre a keresődobozba írt különböző kifejezésekkel, a másodikra egy 3000 főt számláló csoport beszélgetőfalára írt kérdéssel próbáltak választ keresni.

Érdemben egyik kérdésre sem találtak választ. Az első esetben a különbözőféleképpen variált kifejezésekkel összesen 3 releváns találatot sikerült szerezni: 2 személyt és egy csoportot. A releváns találatok megbízhatóságát azonban jól jelzi az a tény, hogy egyik angol nyelvi szakértő sem angol anyanyelvű, így valószínű, hogy nem a legmegfelelőbb személyeket sikerült felkutatni. A másik kérdésre az első válasz 8 nap múlva érkezett, az első releváns válaszra pedig 22 napot kellett várni.

A kiábrándító eredmények azt sugallják, hogy a Facebook nem megfelelő eszköz a közösségi keresésre. A válaszok szubjektívek és megbízhatatlanok. A vaktában idegeneknek feltett kérdések nem kecsegtetnek sikerrel, tudni kell, hogy kihez forduljunk. Ha tudjuk, akkor sem lehetünk benne biztosak, hogy időben kapjuk meg a választ, vagy kapunk-e egyáltalán.

A közösségi keresés fejlődését négy fő tényező tette lehetővé: 1. Szélesebb tömegek férnek hozzá az internethez; 2. Új információs szolgáltatások jelentek meg, amelyek lehetőséget teremtenek a használóknak, hogy leírják, címkézzék a tartalmakat; 3. A közösségi oldalak a személyes és közérdekű információk szabad kommunikálását teszik lehetővé; 4. Olyan új szolgáltatások jöttek létre, amelyek megkönnyítik személyek megtalálását.

(Tóth Máté)

Lásd még 180, 184–187, 192, 195

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

161/2009

FRIEDMAN, Lia G. – MORRONE, Melissa: The sidewalk is our reference desk : when librarians take to

the streets In: IFLA journal. – 35. (2009) 1., p. 8-16. Res. francia, német, spanyol és orosz nyelven

A tájékoztató könyvtárosok az „utcára vonulnak”

Kommunikáció -használókkal; Referenz

A *Radical Reference* szervezetet olyan önkéntesek alkotják, akik ingyenes tájékoztatást és képzést nyújtanak független újságíróknak, politikai aktivistáknak és a nagyközönségnek – online (<http://radicalreference.info>), illetve személyesen – politikai rendezvények és tüntetések alkalmával. Az online háttér munkában egy többnyelvű, önkéntes, magas szinten együttműködő csapat dolgozik, akiknek tagjai nyílt forrású eszközöket használnak a folyton felmerülő kérdések azonnali megválaszolására a beszélgetések során. Eközben az utcán szolgálatot teljesítő könyvtárosok teste szabott referenz eszközökkel vannak felvértezve, és állandó telefonkapcsolatban állnak a háttérben dolgozó munkatársakkal, akik azonnali segítséget nyújtanak. Minden esetben olyan rosszul ellátott rétegeket igyekeznek kiszolgálni, akik korlátozottan férnek hozzá a megbízható információkhoz.

(Autoref.)

162/2009

MEERT, Deborah L. – GIVEN, Lisa M.: Measuring quality in chat reference consortia : a comparative analysis of responses to users' queries In: College & research libraries. – 70. (2009) 1., p. 71-84.

A minőség mérése csevegő referenz esetén konzorciumi megoldásnál. A használói kérdésekre adott válaszok összehasonlító elemzése

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Hatékonyság; Kommunikáció -használókkal; Referenz

A vizsgálatot az Albertai Egyetem (Kanada) könyvtárában végezték annak megállapítására, hogy a használók kérdéseire adott válaszok minősége azonos-e, ha azok a könyvtár munkatársaitól vagy a külső tájékoztatóktól érkeznek.

Vizsgálták továbbá, hogy a válaszok mekkora része valós idejű, tehát nem kell rá várni. A cikk részletesen leírja az adatgyűjtés, mintavétel és feldolgozás módszerét. Az eredmények azt mutatják, hogy az egyetemi könyvtár által a hagyományos tájékoztatásra felállított követelményeknek saját munkatársaik a csevegő tájékoztatás során 91%-ban, a külső tájékoztatók pedig 82%-ban feleltek meg. A valós idejű válaszadás aránya 89% és 69% volt.

(Koltay Tibor)

163/2009

VILELLE, Luke – PETERS, Christopher C.: Don't shelve the questions : defining good customer service for student shelveers. – Bibliogr. jegyzetekben In: Reference & user services quarterly. – 47. (2008) 1., p. 60-67.

Ne tedd félre a kérdéseket! Hogyan tanítsuk meg a könyveket visszaosztó diákmunkásokat a helyes olvasószolgálati viselkedésre?

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Raktározás; Referenz; Technikai segédterők képzése

Bár a könyvtárak mindegyike tart fenn tájékoztató pultot, hogy megválaszolja a használók kérdéseit, sok kérdés soha nem jut el ezekhez a kijelölt információs pontokhoz. A kérdések egy részét a használók fel sem teszik, másik részét pedig nem a kijelölt személyzethez intézik. Ezt a jelenséget kutatták a Virginia Tech egyetemi könyvtárának központjában, a Newman Könyvtárban. Az ötszintes könyvtárban csak a másodikon és a negyediken van tájékoztató pult, azonban minden szinten alkalmaznak diákmunkásokat, akiknek a feladata a könyvek visszaosztása. A hozzájuk intézett kérdéseket vették számba.

A kutatás fel kívánta tárnai a kérdések típusait, valamint azt, hogy a könyveket visszaosztó diákok mennyire képesek azokat megválaszolni. Az első adatgyűjtési időszak 2005 tavaszán volt, amelyet ugyanazon év őszén megismételtek. A diákmunkásoknak fel kellett jegyezniük a hoz-

zájuk intézett kérdéseket és azt, hogy sikeresen megválaszolták-e őket. Négyféle típusú kérdést kaptak:

1. útbaigazítás (pl. „Merre található a mosdó?”) – 34,8%;
2. helymeghatározás (pl. hol található egy adott könyv) – 46,5%;
3. a könyvtár gyakorlatára (szabályok, eljárás-módok) vonatkozó kérdések – 9,3%;
4. referenz kérdés (olyan kérdések, amelyek valamely könyvtári információforrás használatát feltételezik) – 9,3%.

A kérdések zömét azokon a szinteken tették fel, ahol nem található tájékoztató pult.

A kutatás nem vizsgálta, hogy milyen hatékonysággal válaszolták meg ezeket a kérdéseket, azonban világossá vált, hogy a könyvvisszaosztó diákmunkásokat speciális képzés keretében fel kell készíteni erre a feladatra. A tanfolyam első részében a való életből vett kérdésekkel foglalkoztak, ezt követően – a 3. típusú kérdések megválaszolásának megkönnyítésére – a könyvtár működésével kapcsolatos ismereteket oktatták. Végül a könyvtár OPAC-jában való keresést tanították a diákoknak.

A kutatás nyomán általános irányelveket adtak ki a könyvtárhasználókkal való kapcsolattartásra:

1. Várd meg, hogy a használó szólítson meg! Nem várható el a könyvvisszaosztóktól, hogy állandóan megkérdézzék a használót, segítsenek-e neki.
2. Légy udvarias, de ne légy bőbeszédű!
3. Ha nem tudod a választ, akkor irányítsd a használót a megfelelő szolgáltatási ponthoz!

A leggyakoribb kérdésekhez kapcsolódóan speciális irányelveket is megfogalmaztak (pl. ha valaki útbaigazítást kér, akkor magyarázd el, hogy merre menjen és – amennyiben szükséges – kísérd is el!)

A kutatás és a hozzá kapcsolódó tréning legfőbb eredménye az volt, hogy a diákmunkások is felismerték: a munkájuknak része az is, hogy kérdésekre válaszolnak. A tréning után egy hónap-

pal végzett vizsgálat szerint több kérdést sikerült megválaszolni, és érezhetően többet segítettek a hozzájuk fordulóknak.

(Tóth Máté)

Lásd még 167, 183, 202

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

164/2009

BEHR, Michele D. – HAYWARD, Julie L.: Do off-campus students still use document delivery? : current trends In: Journal of library administration. – 48. (2008) 3/4., p. 277-293.

Használják-e még a campuson kívüli hallgatók a dokumentumszolgáltatást? A jelenlegi trendek

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Esettanulmány (forma); Távoktatás;

A már elektronikus formában is elérhető teljes szövegek nagy mennyisége elsősorban azoknak a távoktatásban részt vevő hallgatóknak előnyös, akik nehezen jutnak nyomtatott források közé. A *Western Michigan University (WMU)* könyvtárában viszont a nyomtatott dokumentumok hagyományos könyvtárközi kölcsönzése iránti kereslet csökkenését érzékelték.

A cikk a WMU távoktatásban részt vevő diákjai számára biztosított könyvtárközi szolgáltatásról közöl esettanulmányt. Felmérést végeztek a hasonló szolgáltatást végző könyvtárak körében; kiderült, hogy nem egyedi esetről, hanem általános trendről van szó, legalábbis ami a nyomtatott folyóiratok iránti igényt illeti. A könyvek esetében is van visszaesés, de az jóval kisebb arányú.

A cikk végén a csökkenés okaira világítanak rá a szerzők (szokások változása, a dokumentumok világhálón való elérése stb.). A további vizsgálá-

lás lehetséges irányainak felvázolása után a felhasznált irodalmat közlik, majd közreadják a felmérésben használt 13 pontos kérdőívüket is. (A szerzők azonos című előadásának harmincegy diája megtalálható a <http://ocls.cmich.edu/conference/presentations/behr.pdf> címen.)

(Autoref.)

165/2009

CONDILL, Kit – RUDASILL, Lynne: GIVES : interlending and discovery for non-English resources. – Bibliogr. In: Interlending & document supply. – 37. (2009) 1., p. 49-60.

GIVES: kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás nem angol nyelvű gyűjteményekből

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Idegen nyelvű irodalom; Könyvtárközi kölcsönzés

A cikk bemutatja, miért és hogyan fejlesztették ki a globális kölcsönző és azonosító szolgáltatást, a GIVES-t (*Global Interlending & Verification Enquiry Service*) az egyik legjelentősebb amerikai egyetemi könyvtárban. A szolgáltatás fejlesztése során felmérték a lehetséges hozzáférési problémákat és a felmerülő bibliográfiai nehézségeket. A kifejezetten gazdag idegen nyelvű gyűjteményekre támaszkodva és a rendkívül sikeres Szláv Referenz Szolgáltatási modellt alkalmazva ez a projekt több nyelven szolgáltat dokumentumokat egyéni felhasználóknak, akik sokféle és eltérő formátumú bibliográfiai forrásokat és katalógusokat használnak részletes és összetett kereséseik során.

A GIVES munkatársai háromféle – bibliográfiai, nyelvi és szervezési – kihívással szembesülnek a használók könyvtárközi és dokumentumszolgáltatási kéréseivel kapcsolatban. A nyelvi korlátokat legyőző egységes bibliográfiai és katalógizálási szabályok eredményeként, valamint a GIVES kétnyelvű szótárai megfelelő használatának, az online útmutatóknak, de leginkább a személyzet részére szervezett szigorú bibliográfiai képzésnek köszönhetően bármely mun-

katárs sikeresen teljesíthet egy kérést az adott nyelv csekély ismeretével is. A projekt sikeréhez nélkülözhetetlen a szakmai felkészültség, az együttműködés és természetesen a megfelelő anyagi háttér.

Sok amerikai könyvtárban jelent kihívást a kevésbé ismert nyelven megjelenő dokumentumok megfelelő szolgáltatása. Ez csak fokozódik, ha a használók könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás keretében kísérlük meg ezeknek a dokumentumoknak az elérését. Erre lehet megoldás a GIVES, az Illinois Egyetemen (Urbana Champaign) elérhető rendkívül hasznos szolgáltatás, amely segíti a könyvtárakat az említett kihívások leküzdésében.

(Autoref.)

166/2009

MÜHLBERGER, Günter – GSTREIN, Silvia: eBooks on Demand (EOD) : a European digitization service. – Bibliogr. jegyzetekben In: IFLA journal. – 35. (2009) 1., p. 35-43.

Res. francia, német, spanyol és orosz nyelven

Elektronikus könyvek igény szerint (EOD): európai digitalizálási szolgáltatás

Digitalizálás; Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus könyv; Elektronikus könyvtár

Az Európai Unió által létrehozott projekt (*Digitization on Demand* vagyis Digitalizálás igény szerint) keretein belül (2006-2008) az EOD (*E-books on Demand*, E-könyvek igény szerint) szolgáltatás tíz ország több mint 18 könyvtárban vehető igénybe. Az EOD lehetővé teszi a használók számára, hogy szabadon terjeszthető könyveket pdf-formátumú e-könyvként rendeljenek meg. A kért könyveket digitalizálják, elektronikus könyvként szolgáltatják, és hosszú távon megőrzik egy elektronikus könyvtárban. Az EOD szolgáltatást hálózaton keresztül valósítják meg. Az adott könyvtár felelős a rendelés feldolgozásáért és a digitalizálás folyamatáért. Egy webes elérésű központi adatbázis segítsé-

gével történik a megrendelés, a megrendelőhöz való eljuttatás, az elektronikus fizetés és az automatikus szövegfelismerés (még a régi és gót betűs szövegek esetében is). A hálózati együttműködés előnye, hogy egyrészt az egyes könyvtárak terhei csökkennek, másrészt a használó illetve a nagyközönség elismeri és értékeli az EOD szolgáltatást.

(Autoref.)

Lásd még 155

Tájékoztatói eszközök

167/2009

DALRYMPLE, Tam: „Just-in-case” answers : the twenty-first-century vertical file In: Information technology and libraries. – 27. (2008) 4., p. 25-28.

„Még jó lesz valamire”. Az OCLC QuestionPoint szolgáltatásának tudásbázisa

Elektronikus dokumentum; Gyorstájékoztató; Online információkeresés; Referenz; Sajtóarchívum

Az OCLC a világ legnagyobb nonprofit számítógépes szolgáltató és kutató cége. Könyvtárának hagyományos és elektronikus szolgáltatásai az OCLC-nél folyó hosszú távú és együttműködésben folyó kutatási munkákat és a cég termékeinek marketingjét segítik. A könyvtár gyűjteménye számára könyveket konkrét igények alapján vásárolnak, viszont gazdag időszakkiadvány- és referenz gyűjteményük van. A források legtöbbje online elérhető. A cég alkalmazottait az jellemzi, hogy nem önállóan, hanem legtöbbször a könyvtár bevonásával tájékozódnak. A szolgáltatásokat a használói igényekhez igazítják: az RSS-t például érdeklődés hiányában megszüntették, a személyes üzeneteket e-mailben továbbítják.

Az OCLC könyvtárának QuestionPoint szolgáltatása a referenz kérdések és azokra adott válaszok számítógépes kezelésével foglalkozik. Ma-

gánál a cégnél viszonylag kevesen veszik igénybe, de a könyvtárosok az OCLC munkatársaitól e-mailen és telefonon beérkező kérdéseket és az arra adott válaszok forrását rögzítik a rendszerben. A teljes tranzakciót (a válaszokkal együtt) viszont egy helyi tudásbázisban tartják nyilván. Ezt a tudásbázist a későbbi referenz kérdések megválaszolásánál az első források között veszik igénybe. Sajátossága, hogy az információigényeket megelőzve, „minden esetre” (just in case) a jövőben felmerülő kérdések megválaszolásához építik, egyfajta gyűjteményként. Sok tekintetben ez a korábbi “kiváogatgyűjtemény” korszerű, virtuális változata. Olyan információkat tárolnak, amelyek “túl jók ahhoz, hogy eldobják őket, de nem eléggé jók ahhoz, hogy a katalógusba fel legyenek véve”.

A tudásbázis egyes rekordjai a források egyszerű leírását tartalmazzák, az URL-lel és a tárgyat, továbbá az érintett személyeket, projekteket stb. megadó hívójelekkel egyetemben. A tételekhez megjegyzést is lehet fűzni, amely a forrás hitelességét tükrözi. Azoknál a kérdéseknél, amelyek több részkérdésből állnak, a GYIK modellt alkalmazva („egyszerre csak egy kérdést válaszolunk meg”) több tételt is létrehozunk, és generikus leírás helyett minél specifikusabb megfogalmazást alkalmaznak a kérdés tárgyának kifejezésére. A válaszok nyilvántartásánál azt is megadhatják, hogy várhatóan mire lesz használható ez az információ. A rekordok könnyen frissíthetők újabb információkkal, újabb kulcsszavakkal bővíthetők.

A tudásbázis a könyvtári gyűjteményfejlesztés és a témafigyelés eszközeként is funkcionál. Előnye még, hogy ráirányítja a figyelmet arra, hogy a cég alkalmazottai közül kiket lehet belső szakértőként megkérdezni egyes kérdésekről, illetve segít összehozni az azonos érdeklődésű szakembereket. Az összegző vélemény szerint: bár itt is felmerülnek a hagyományos gyarapítás egyes hátrányai (avulás, visszakeresési problémák stb.), a rendszer előnyei magasan felülmúlják az esetleges hátrányokat.

(Hegyközi Ilona)

168/2009

MATHIS, Rémi: Bibliographies nationales rétrospectives et gestion des collections patrimoniales : pour un inventaire scientifique du patrimoine imprimé européen. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Bulletin des bibliothèques de France. – 54. (2009) 1., p. 61-67. Res. angol, német és spanyol nyelven

Retrospektív nemzeti bibliográfiák és a kulturális örökség kezelése: az európai nyomtatott kulturális örökség számbavételéért

Együttműködés -nemzetközi; Konverzió; Nemzeti bibliográfia; Retrospektív bibliográfia

A cikk a retrospektív nemzeti bibliográfiák készítésének jelentőségére kívánja felhívni a figyelmet, különös tekintettel Franciaországra, ahol más országokkal ellentétben nem léteznek ilyen típusú bibliográfiák. A könyvtári gyűjteményekben található nyomtatott dokumentumok számbavétele rávilágít kulturális örökségünk kevésbé ismert értékeire, fontos forrásokat tár fel a kutatók számára, és kiváló eszköz a minőségi katalogizáláshoz. A retrospektív bibliográfiáknak kulcsfontosságú a szerepük a gyűjteményszervezésben, és fontos elérési pontként szolgálnak a digitális gyűjteményekhez, ezért nemcsak Franciaországban, hanem minden európai országban is érdemes lenne előállítással foglalkozni.

(Autoref.)

Lásd még 149

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

169/2009

DOBRYNINA, Natal'â Evgen'evna: Biblioteki i obšestvennye etnokul'turnye ob'edineniâ In: Vestnik BAE. – (2008) 3., p. 38-41.

Könyvtárak és az etnokulturális társadalmi egyesületek

Kapcsolat intézményekkel; Nemzetiségi könyvtár; Rendezvény

A kultúrának mint az emberi társadalom anyagi és szellemi életét fejlesztő eszköznek kettős szerepe van: egyesíti és szétválasztja az embereket. A kultúra integráló jelentősége különösen szembetűnő a szomszéd népek életében, vagy azokéban, amelyeket közös történelem köt össze. Oroszországban és a Szovjetunióban az orosz kultúra állami politikával támogatott terjesztése területileg egymástól távol élő népeket hozott össze.

Az ellenkező folyamat akkor figyelhető meg, amikor egy kultúra bezárkózik saját nemzeti keretei közé. A nemzeti kultúra zártságát mesterségesen is elő lehet idézni, és ez a végletekig elmeget, ha a hatalomért folyó harc eszközévé válik. A nemzeti kultúra fontos egy nép összetartásában, de ha csak a nemzeti kultúrát fejlesztik és támogatják, ez annak elszegényedéséhez vezet. Az új műszaki eszközök rohamos fejlődése új lehetőségeket kínál az önkifejezésre és a nemzeti kultúrák megőrzésére, a számítógépes kommunikáció kitágítja egy-egy kulturális jelenség terjesztési körét. A nemzeti kultúrák támogatásával számos szervezet foglalkozik, a könyvtárak ezek mindegyikével kapcsolatban állnak. A könyvtárak és az etnokulturális egyesületek kapcsolatát vizsgálva az alapot az élet minden területére eljutó könyv jelenti. A volt Szovjetunió területén a könyvkultúrában vitathatatlan az orosz nyelv szerepe, amelyen 286 millió ember tartotta a kapcsolatot. Mára az *Orosz nyelv (2006–2010)* szövetségi célprogram adatai szerint a 14 volt tagköztársaságban élő 140 millió emberből 100 millió tud oroszul.

A könyvtárak és az etnokulturális egyesületek három területen működnek együtt: közös projektekben, rendezvények szervezésében és tudományos kutatásokban. A közös projektek szerződéses keretekben valósulnak meg. A számos példa közül a 40 nemzetiséget számoló Bugyonnovszk város egyik könyvtára ál-

tal indított *Népek mint testvérek* c. projektet, a fehéroroszországi Grodno város könyvtára által kidolgozott *Nemzeti mozaik* c. projektet, vagy a kazahsztáni könyvtárak *A nyelvek hármassága* c. projektjét lehet kiemelni. Más nagyságrendbe tartozik a 140 nemzetiséget képviselő főváros, ahol az N. A. Nyekraszov Központi Általános Tudományos Könyvtárban tíz éve indult a *Soknemzetiségű Moszkva projekt*. A rendezvények általában a sport és kultúra világát érintik. A megemlékezés az ország és világ neves történelmi dátumairól és kulturális napjairól hagyományosan a könyvtárak feladata. Több volt tagországban évenként megünneplik a *Szláv írásbeliség és kultúra* napját. Újdonság a krimi könyvtárak *Órák a könyvtárban* c. kezdeményezése, amelyekre különböző témák szakembereit hívják meg, a nemzetiségi témákkal foglalkozó „órákon” zenei és látványprogramok is vannak. Az együttműködés eredményeit tudományos konferenciákon, kerekasztal-megbeszéléseken vitatják meg, és teszik közzé a szaksajtóban. A megváltozott társadalmi-politikai viszonyok központi kutatásokat nem tesznek lehetővé. Ennek ellenére több könyvtárban is folytattak kutatásokat, például az Oroszországi Állami Könyvtárban 2003–2004-ben az egész országra kiterjedő, *Az etnikai kultúrák sokfélesége és hatásuk a könyvtári szolgáltatásra Oroszországban* c. vizsgálatot, de kisebb könyvtárakban is folyt ilyen munka. A könyvtárak fontos szerepet játszanak a nemzetiségi egyesületek megalakításában, például a Grodnoi Központi Városi Könyvtár közvélemény-kutatása nyomán több szervezet kezdett működni a város könyvtárai mellett.

A sikeres projektek mind a könyvtárak, mind az egyesületek minősítését emelik, a régióban működő nemzetiségi kulturális partnereknek köszönhetően gyarapodnak a könyvtári állományok. A hatékonyság értékelésekor figyelembe kell venni a rendezvények látogatóinak körét is: csak a könyvtár olvasói vettek részt, vagy mások is, hogy fogadták a rendezvényt stb.

(Viszocsekné Péteri Éva)

170/2009

MERKER, Bernd: Fit fürs Leben in der neuen Heimat : USA: Vorbildliche interkulturelle Bibliotheksarbeit in der Queens In: BuB. – (2009) 2., Impulse aus dem Ausland, p. 110-113.

Res. angol és francia nyelven

A Queens Public Library példaértékű multikulturális tevékenysége a bevándorlók társadalmi integrációjáért

Fiókkönyvtár; Nemzetiségi olvasó; Rendezvény; Szolgáltatások; Városi könyvtár

Queens egyike New-York öt kerületének, kétmillióan lakják. Sajátossága az itt élő új bevándorlók magas aránya: a lakosság 50%-a nem az USA-ban született. Váltakozó hullámokban érkeztek: a kilencvenes évek végén túlnyomórészt oroszok, majd kínaiak, mellettük indiaiak és bangladesiek. A kerületben 170 idegen nyelvet tartanak számon.

Queens viszonylagos önállóságot élvező központi városi könyvtára 62 fiókot működtet. A könyvtár ebben a környezetben szocio-kulturális központként működik, a bevándoroltak ellátását alapfeladatának tartja. Szolgáltatásainak tömegét teljesen ingyenesen nyújtja, kizárólag a kétsedelemért és az elvesztett tagsági igazolványért kérnek pénzt, másért nem, még a számítógépes anyagok kinyomtatásáért sem. Ezt annak ellenére tudják megoldani, hogy költségvetésük legalább 15%-át maguknak kell előteremteniük. A könyvtár igazgatója képzettségét és előzetes szakmáját tekintve nem könyvtáros, hanem pénzügyi menedzser, a könyvtár nem szükkölködik a szponzori hozzájárulásokban.

Rendkívüli figyelmet fordítanak a soknyelvű lakosság ellátására. Egy munkatárs teljes munkaidejében a demográfiai statisztikákat elemzi, a könyvtárosok kiválasztásánál alapvető szempont a többnyelvűség, sőt a fiókkönyvtárakba igyekeznek az ott lakó etnikumokhoz tartozó munkatársat biztosítani.

A bevándorolt lakosság helyzetét különféle tanfolyamokkal könnyítik, ezek hasznos ismereteket adnak jogi kérdésekről, munka- és továbbképzési lehetőségekről, egészségügyi és táplálkozási ismeretekről stb. A tanfolyamok ingyenesek. Számos kulturális rendezvényt is tartanak, ezek célja egyrészt az amerikai kultúra közelebb hozása, másrészt hozzájárulás a betelepültek eredeti kultúrájának megőrzéséhez és más etnikumok kultúrájának elfogadásához. Előszeretettel foglalkoznak a gyerekekkel, a legkisebbekkel is. Ezekre a foglalkozásokra meghívják a szülőket is, akiknek a jelenlevő gyermekorvos és beszéd-terapeuta tanácsokat ad. A könyvtár évi 14 ezer rendezvényt tart, mindent megtesz a bevándoroltak megnyeréséért. Listákat állít össze különböző témájú művekből, s ezeket kiküldi a még nem könyvtári tag lakosoknak is. Ők a listát kívánságaikat megjelölve díjmentesen visszaküldhetik, a könyvtár elküldi számukra a megjelölt műveket. Visszaküldésük ugyancsak díjmentes.

Mindez érthetővé teszi, hogy a Queensi Könyvtár évi 21 millió kölcsönzésével az amerikai könyvtárak sorában a legelső között foglal helyet.

(Katsányi Sándor)

171/2009

SAUERMAN, Katrin: Impulse aus dem Ausland für die interkulturelle Bibliotheksarbeit in Deutschland : Trends, Herausforderungen und Perspektiven. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Bibliothek. – (2009) 1., p. 55-68.

Res. angol és francia nyelven

A könyvtárak multikulturális munkája Németországban: trendek, kihívások, perspektívák

Kapcsolat intézményekkel; Nemzetiségi olvasó; Szolgáltatások

Az új „Nemzeti Integrációs Terv” egyre több német közkönyvtárat ösztönöz arra, hogy szolgáltatásait a kulturálisan rendkívül sokszínű társadalom igényeihez igazítsa. A cikk a bevált gyakorlat német és nemzetközi példáin keresztül

mutatja be azokat a feltételeket, amelyek nélkülözhetetlenek a sikeres multikulturális programok megvalósításához.

A központi támogatási rendszer az egyik előfeltétele a magas színvonalú országos interkulturális könyvtári szolgáltatások kialakításának. A hiányzó központi szolgáltatások ellenére számos német közkönyvtár – elkötelezettségéből adódóan – a helyi intézményekkel együttműködve és támogatókat szerezve igen népszerű interkulturális programot szervez, és beépíti ezeket a könyvtár mindennapjaiba. A központi támogatás hiányának ellensúlyozására a német könyvtáros egyesület új, „*Interkulturális Könyvtári Szolgáltatások*” nevű munkacsoportja azt tűzte ki célul, hogy erősítse a közkönyvtárak együttműködését, többek között az „interkulturális könyvtári szolgáltatások” webportáljának (www.interkulturellebibliothek.de) beindításával 2008 őszén.

(Autoref.)

172/2009

SCHNEEHORST, Susanne: Gegen die soziale Ausgrenzung : Tschechien: Eine Öffentliche Bibliothek für Roma in Ostrava In: BuB. – (2009) 2., Impulse aus dem Ausland, p. 127-129.

Res. angol és francia nyelven

A társadalmi kirekesztés ellen: roma könyvtár a csehországi Ostravában

Cigány olvasó; Fiókkönyvtár; Városi könyvtár

A csehországi Ostravában 15-20 ezer roma él, 90%-uk munkanélküli. Helyzetük javítását szolgálta a Romani-Kereka (Roma Kör) projekt, ennek keretében a különösen hátrányos helyzetű Vítkovice kerületben sajátos új könyvtárat építettek. Az építés költségeit nagyrészt a Hermann-Niemann Alapítvány fedezte, a fenntartás a városi könyvtár feladata, melynek fiókkönyvtáraként működik.

Az új könyvtár nem roma könyvtár, bárki látogathatja, célja, hogy a romák számára olyan teret

teremtjen, ahol jól és otthonosan érzik magukat, miközben nincsenek elkülönítve a többségi társadalomtól.

Az épület két részből áll: a tulajdonképpeni könyvtárból és a rendezvényteremből. Az utóbbi a roma gyerekek és fiatalok kulturális aktivitását szolgálja, s rajtuk keresztül azoknak a szülőknek a megnyerését, akik okkal vagy ok nélkül bizalmatlanok az állami intézményekkel szemben.

A könyvtár tevékenységének súlypontja a roma gyerekek intellektuális fejlesztése. Kreatív programokat szerveznek számukra, lehetőséget nyújtanak festésre, rajzolásra, beszélgető és olvasó foglalkozásokat tartanak. Nagyon sikeres volt „Az én családom” projekt, melynek keretében többek közt egy hivatásos fényképész készített családokról ingyenes felvételeket. A családi képekből rendezett kiállítás sok szülőt csalt be a könyvtárba és tett könyvtárlátogatóvá.

2008 novemberében a Romani-Kereka könyvtár (a pécsi Gandhi Gimnázium könyvtárával együtt) sikeresen szerepelt a „Közép-európai könyvtárak és a szociális kirekesztéssel fenyegetett csoportok” elnevezésű ostravai értekezleten is.

(Katsányi Sándor)

173/2009

VÉGH, Norbert: Digitálna knižnica SKN In: Knihovna. – 19. (2008) 1., p. 24-30. : ill.

Res. angol nyelven

Digitális könyvtár a Szlovákiai Vakok Könyvtárában

Elektronikus könyvtár; Hangos könyv; Szerzői jog; Vak könyvtárhasználó

A Szlovákiai Vakok Könyvtára 2000 előtt kezdte digitális információs szolgáltatásait. A használók az online katalógusból kikeresve tölthetik le a DAISY (Digital Audio-based Information System) könyveket és hallgathatják Plextalk lejátszón vagy a saját számítógépükön.

A honlap 2006 óta megújulva kínálja használatnak a szolgáltatásokat (www.skn.sk). A nyitóol-

dalon az újdonságok Braille-írással és hangosan is megtalálhatóak. A könyvtár célja az volt, hogy a hangos könyveket a szerzői jogi törvénnyel összhangban szolgáltatassa használói számára. Ezért olyan információs rendszer alkalmazására volt szükség, amely a szolgáltatásokat kizárólag a vakok és gyengén látók számára teszi hozzáférhetővé. Ennek a célnak a DRM (Digital Rights Management) rendszer felelt meg. A projektnek köszönhetően a látássérült használók a nap 24 órájában és a hét bármely napján hallgathatják a honlapon elérhető hangos könyveket.

Az előkészítő fázisban sok időt és energiát fordított a könyvtár arra, hogy a weboldalt a CMS (Content Management System) segítségével felépítse úgy, hogy az megfeleljen a látássérültek számára ajánlott W3C és vakbarát web elvárásainak. 2006 végén installálták azt a szerveret, amely a digitális hangos könyveket szolgáltatja. A könyvek a szerzői jogi törvénnyel összhangban kizárólag a nem látók rendelkezésére állnak. A számítógépes környezetet Windows XP, Java 7, Media Player 8 vagy magasabb verziója és Internet Explorer 6 biztosítja.

A hangos könyvek hallgatásához be kell jelentkezni az oldalra. Bejelentkezés előtt regisztrációs adatlapot kell kitölteni. A biztonságot Grid-kártya szolgáltatja, amelyet a regisztrált használók kapnak. Regisztráció után a használók a digitális könyvtár olvasóivá válnak, és kereshetnek a katalógus kínálatában. A bibliográfiai adatok mellett a könyvek fejezetei, a lejátszás időtartama is megtalálható. A digitális hangos könyvek WMA DRM formátumúak (Windows Media Audio és Digital Rights Management). A nevéből is kiderül, hogy ez nem MP3-as formátum, előnye azzal szemben, hogy feleakkora nagyságú, ezért gyorsabban letölthető. Csak érvényes licenccel lehet lejátszani, ez biztosítja, hogy csak a nem látó használók férjenek a könyvekhez. A hangos könyvek lejátszásának licence egy évig érvényes a nem látók számára, lejárt után újra kell érvényesíteni a név és a jelszó megadásával.

A vakok digitális könyvtára ingyenes szolgáltatás a nem látók számára. A DRM által védett

hangos könyveket nem csak a számítógépen lehet hallgatni, hanem MP3 lejátszón és mobil telefonon is (ehhez Windows Mobile 5 vagy 6 szükséges). Nem csak az új, eredetileg is digitális dokumentumokat szeretné a könyvtár szolgáltatni, hanem a régi klasszikus magnószalagos audiokazettákat is, hiszen a gyűjteményben több mint 4500 ilyen felvétel is található.

Két év alatt a digitális könyvtárból a nem látók több mint 28 ezer digitális objektumot értek el, kb. 2,7 TB adatmennyiségben. 2008 végére 142 hangos könyvet digitalizáltak, amely ettől az évtől már kereshető a honlapon. Digitális archívum kialakítását tervezi a könyvtár, amelybe már most archiválnak több mint 7500 CD hordozón lévő eredeti hangfelvételt is. A digitális könyvtár az eredeti hangos könyvek kópiáinak tartós őrzésére is szolgál.

(Prókai Margit)

174/2009

WILLIAMS, Peter: Transition and people with learning disabilities : reflections on the quality of content that emerges from the process of involving service users in information provision. – Bibliogr. In: Aslib proceedings. – 60. (2008) 5., p. 474-492.

Tartalomszolgáltatás tanulási nehézségekkel küzdők számára a felnőttkor küszöbén. A használók bevonásának hatása a minőségre

Hátrányos helyzetű olvasó; Honlap; Oktatás információellátása; Szolgáltatások

A tanulmány azoknak a weblapoknak az információtartalmát mutatja be, amelyeket tanulási nehézségekkel küzdők fejlesztettek ki az iskoláskorból a felnőttkorba való átmenet témájában. A tartalomelemzés módszerét alkalmazva a szakterület szakértői a használók által létrehozott tartalmat értékelik – mindez része annak a projektnek, amely a tanulási nehézségekkel küzdők társadalmi integrációjával foglalkozik.

Bár csupán az egyik témája az átmenti kort érintő kérdéskörnek, a szabadidő eltöltése, a

szórakozás és a hobbival kapcsolatos információk dominálnak a weblapokon. Az egyéb témák között olyan élmények leírása szerepel, amelyek kevés hasznos információval szolgálnak mások számára, vagy olyanok, amelyek a gondozók/támogatók kulcsszerepére utalnak az információszolgáltatásban, valamint egyéb, a tanulási nehézségekkel küzdők számára nehezen érthető anyag.

A cikk szerint az információs szolgáltatás értékes és a célközönséghez szól, de a tanulási nehézségekkel küzdőknek és támogatóknak

egyaránt sok képzésre van szükségük, és jelentős időráfordítással jár számukra a szolgáltatás fenntartása. A tartalom létrehozásának és webre való feltöltésének gyakorlata számos tanulsággal szolgál a létrehozó számára.

Fontos újítás, hogy a tanulási nehézségekkel küzdők számára az információszolgáltatást maguknak a szolgáltatás használóinak a segítségével fejlesztették ki. A tanulmány rámutat, hogy ez az integráló megközelítés hogyan működhet a jövőben más területen is.

(Autoref. alapján)

Tájékoztató, tájékoztatósi rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

175/2009

ILLIEN, Gildas: Le dépôt légal de l'internet en pratique : les moissonneurs du web. – Bibliogr. In: Bulletin des bibliothèques de France. – 53. (2008) 6., p. 20-27.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Webarchiválás a francia gyakorlatban

Elektronikus publikáció; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Számítógép-hálózat; Szerzői jog

A francia nemzeti könyvtár (BnF) 2004-től digitalizált kulturális öröksége már több mint 12 milliárd fájlra tesz ki. Az Alexandriai Könyvtár és az Internet Archívum digitalizált dokumentumai után ez a világ harmadik legnagyobb internet-archiváló helye. Ennek megvalósításához és a további munkálatok elvégzéséhez a legcélszerűbbnek az látszik, ha a munkafolyamatok minél magasabb szintű automatizálására fektetik a hangsúlyt, hiszen semmilyen emberi erőforrás nem képes az internet tartalmainak szisztematikus, kézi erővel történő feltárására. Ezért a BnF a

kezdetektől arra törekedett, hogy félautomatikus vagy teljesen automatikus rendszerekkel dolgozzon. Ezek mindegyikét az Internet Archívum fejlesztette ki.

A begyűjtést (harvesting) a Heritrix; az URL címek felkutatását és az oldalak indexelését a Wayback Machine; a teljes szövegű keresést lehetővé tevő szövegindexelést a NuchWAX nevű, nyílt forráskódú, JAVA alapú webes keresőmotor, az archivált fájlok formátumainak létrehozását a WARC szoftverek segítségével végzik. Az archivált adatok ezután az ARC nevű nagy fájlba kerülnek, amelynek speciális formátuma alkalmas a metaadatok, a nagy terjedelmű szövegfájlok, a begyűjtésre és a feldolgozásra vonatkozó információk stb. kezelésére. A szabad hozzáférést a Petaboxok (merevlemezek) biztosítják, amelyek kapacitása 60-120 terabájt között mozog.

Minden fejlesztés, minden számítógépes munka középpontjában a nagyközönség, az olvasó igényei állnak. Ezért a számítástechnikai géppark modernizálásával egyidejűleg nagy erővel fejlesztik a nagyméretű fájlokban és az egész állományban való keresés lehetőségét. Olyan eszközöket kívánnak nyújtani, amelyekkel nemcsak adott webhelyre, hanem azon belül sokkal

több információ megtalálására, szövegkörnyezeti összefüggésekre is rá lehet keresni.

A BnF céljai szakszerű megvalósításához belépett a 2003-ban megalakult Nemzetközi Internet Megőrzési Konzorciumba (IIPC, International Internet Preservation Consortium), amely ma már majd negyven tagországot számlál. A jövőbeni fejlesztésekhez figyelembe veszik az IIPC elvárásait, amelyet egyeztetnek a nemzeti és az egyes speciális szakmai csoportok érdekeivel, igényeivel is. Ennek és az internet archiválásának a legnagyobb problémaköre azonban továbbra is fennáll: hogyan lehet hosszú távon biztosítani a gigantikus méretűre duzzadó internetállományok megőrzését? (Megnézésre javasolt webhely: <http://www.preserve.org>)

(Pajor Enikő)

Lásd még 121, 182, 203

Vezetés, irányítás

Tervezés

Lásd 126

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

176/2009

CHAMPIEUX, Robin – JACKSON, Millie – CARRICO, Steven: Implementing change and reorganization in the acquisitions departments at the University of Alabama and the University of Florida. – Bibliogr. In: The bottom line. – 21. (2008) 4., p. 113-121.

Két egyetemi könyvtár gyarapítási részlegének átszervezése

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Ésszerű-

Könyvtártudományi tájékoztatás

Lásd 118

Szakterületi tájékoztatási rendszerek

Lásd 121

Oktatás információellátása

Lásd 128, 137

sítés; Gazdaságosság -könyvtárban; Hatékonyság; Munkaszervezés; Személyzet

A könyvtárakban a munkaszervezést tekintve leginkább a gyarapító és feldolgozó részlegekben kerül sor változtatásokra, elsősorban a technikai fejlődés, az új formátumok megjelenése, a beszerzési keretek változása, a célok és stratégiák módosítása miatt. Napjainkban az elektronikus dokumentumok megjelenése, illetve gyarapításuk és szolgáltatásuk hoz jelentős változásokat, és vezet átszervezésekhez. A tanulmány a vonatkozó fontosabb szakirodalom áttekintése után a University of Alabama (UA) és a University of Florida (UF) könyvtárainak gyarapítást végző részlegeiben végrehajtott átszervezésekről számol be. Ebben mindkét intézmény esetében egy tanácsadó cég (Blackwell) is részt vett.

Az UA gyarapítási részlege a gyűjteményszervezési osztály részeként 11 fővel dolgozott, monográfia-, periodika- és ajándékcsoportból állt, az e-dokumentumokkal foglalkozó egység (2 fővel)

az előbbi része, feladata a licencelés és a beszerzés. A főkönyvtár mellett négy fiókkönyvtárunk számára is gyarapítanak. 2007 őszén kezdték a munkafolyamatok áttekintését, a célok megfogalmazását, melyet az említett tanácsadó cégnek megküldtek. A Blackwell módosításokat javasolt a munkafolyamatokban, és azt ajánlotta, hogy használják a meglévő automatizált szolgáltatást (WorldCat Cataloging Partner Service) az angol nyelvű monográfiák beszerzéséhez, használják a *Voyager and Collection Manager* a rendelések elektronikus rögzítésére és nyomon követésére, hagyjanak fel az egy-egy rendelés elküldésének gyakorlatával. Több hónap elteltével az új munkafolyamatok tesztelése még tart, de az eredmények kézzel foghatók.

Az *UF gyarapítási és licencrészlege* a feldolgozó osztályhoz tartozik, feladata az összes dokumentumféleség gyarapítása; csak a központi campus könyvtárainak gyarapít (az egészségügyi és jogi könyvtár ugyanis önálló). A részleg évekig négy csoportból, monográfia-, periodika-, ajándék-csere és pénzügyi csoportból állt, a munkafolyamatokat kizárólag a nyomtatott dokumentumokhoz igazították. A kilencvenes évek elején egyre több elektronikus dokumentum jelent meg, ezek beszerzése a periodika-csoport feladata lett. A munka mennyisége folyamatosan nőtt, és vált egyre bonyolultabbá (e-folyóiratok, adatbáziscsomagok licencelése, csatolások készítése, hozzáférés biztosítása stb.), ami átszervezés után kiáltott: létrejött az Elektronikus Dokumentumok Csoport (EDCS). Ezt követte pár hónap múlva a Műszaki Támogató Csoport megalakítása. A periodika-csoport lett ezután a csereprogramok gazdája, valamint az ajándék- és csere-folyóiratok gondozója, az EDCS pedig az elektronikus könyvekkel és folyóiratokkal foglalkozik.

2008 áprilisában a Blackwell kétfős elemző csapata kapott megbízást három fontos részleg, azaz a gyűjteményszervezést támogató csoport, a gyarapítási és licencrészleg, valamint katalógizáló és metaadat részleg tevékenységének átvilágítására. (Itt is elvégezte a könyvtár a munkafolyamatok leírását és a célok meghatározását.) A Blackwell több javaslattal állt elő itt is: térje-

nek át az elektronikus munkavégzésre (mellőzzék a papírmunkát), a gyarapító könyvtárosok a szállító adatbázisában jelöljék ki a szükséges címeket, és ők vigyék be a rendelési adatokat is, automatizálják a duplumszűrést, az eseti megszorítások miatt a következő évre áthúzódó rendeléseket is a szállító adatbázisában jelöljék ki, ne a helyi ALEPH-rendszerben rögzítsék, a rendelések és számlák zömét EDI-vel bonyolítsák, csökkentsék a minimumra a nyomtatást és bibliográfiai azonosítást, hagyjanak fel a régmódi és költséges munkafolyamatokkal, ha a gyarapítási keretük tovább csökken, vezessék be az OCLC egyik fontos szolgáltatását (WorldCat Cataloging Partners 100 percent service).

Az eredmények – bár még nem zárult le az átszervezés – máris megmutatkoznak: két állás-hely felszabadult, bizonyos áramvonalasítás következtében értékes munkaidőt sikerült átirányítani fontosabb tevékenységekre, hatékonyabb lett, és felgyorsult a munka.

(Murányi Lajos)

177/2009

EINASTO, Olga: Using service quality monitoring to support library management decisions : a case study from Estonia. – Bibliogr. In: The international information & library review. – 41. (2009) 1., p. 12-20.

A szolgáltatások minőségének figyelése a könyvtárvezetői döntések támogatására. Esettanulmány Észtországból

Egyetemi könyvtár; Esettanulmány; Hatékonyság; Szolgáltatások; Vezetők tájékoztatása

A felsőoktatási könyvtár stratégiai célja szolgáltatásai minőségének olyan szinten tartása, amely kielégíti használóit, ezzel biztosítva a szervezet fenntartásához és fejlesztéséhez szükséges anyagiakat. A szolgáltatások minőségének figyelése elsődleges információforrás a szolgáltatások fejlesztésének tervezéséhez. A felsőoktatási könyvtárak teljesítményének, szolgáltatási színvonalának mérése az 1990-es években vált fontos témává, és az évtized végére olyan esz-

közök fejlődtek ki, mint a SERVQUAL, illetve a LibQUAL+. Észországban (ahol 562 köz-, 474 iskolai, 64 szak- illetve tudományos, valamint 6 egyetemi könyvtár működik) az 1991-ben elnyert függetlenséget követő változások között volt a könyvtárak szerepének növekedése, az infokommunikációs technológia elterjedése, az információs társadalom kialakulásának kezdete, és élénk érdeklődés mutatkozott a könyvtári szolgáltatások minősége, a könyvtári teljesítmény értékelése iránt.

A könyvtári szolgáltatások minősége meghatározásához annak megértéséből kell kiindulni, hogy:

- a könyvtári szolgáltatások egyre gyakrabban webes környezetbe helyeződnek át;
- nehéz megjósolni, hogy mely szolgáltatásokra lesz szükség a jövőben;
- a könyvtár célja nem a profitszerzés, hanem a használó információigényének kielégítése;
- a könyvtárak egymással versenyeznek, hogy anyagi forrásokat találjanak;
- az egyetemi könyvtár anyagi ellátottságának mértéke függhet az egyetemi közösség elégedettségétől;
- a könyvtári szolgáltatásoknak általában nincs kifejezett ára, így a könyvtárak nem árban, hanem a szolgáltatások minőségében versenyeznek.

A vonatkozó szakirodalomban általános az egyetértés, hogy a minőségi könyvtári szolgáltatásnak a használó elvárásainak kell megfelelnie, a szolgáltatási minőség általánosan elfogadott meghatározása még hiányzik. A szerző szerint a minőségi könyvtári szolgáltatásnak a következő öt kritériumnak kell megfelelnie: találkozzon a használó elvárásaival; a használó szükségleteinek megfelelően legyen kialakítva; garantálja a használó kielégítését; kövesse a könyvtáros szakmai etika fő értékeit; legyen gazdaságilag hatékony.

Mind a szolgáltatások minőségével, mind a használói elégettséggel foglalkozó irodalom szerint a megkívánt szolgáltatás (a maximális szint, amit a használó remél, hogy megkap egy kiváló szolgáltató szervezettől) és a megfelelő

szolgáltatás (a minimális szint, amit a használó még elfogad) között van az úgynevezett „türelmi zóna”. Gyakorlati értéke abban rejlik, hogy az általános használói elégettség akkor állapítható meg, ha a minőségi értékelések minden esetben a türelmi zónán belül maradnak.

A Tartui Egyetem könyvtára (3,7 millió állományegység, 45 ezer olvasó, 800 ezer látogató évente) 2005-ben kezdte figyelni szolgáltatásai minőségét. Ehhez saját („UTLib Qual” elnevezésű) eszközt fejlesztettek ki, mert az elvárások és a teljesítmény közötti hézag mérésére a SERVQUAL és a LibQUAL+ által használt módszer túl bonyolult. Ezért inkább a SERVPERF szerint közvetlenül a könyvtári szolgáltatás teljesítményét mérik. A véletlenszerűen kiválasztott 500 olvasó 25 kérdésből álló, a környezetet, az információt, a hozzáférést és a személyzetet értékelő kérdőívet kapott, amelyből 435 értékelhető kaptak vissza. A válaszoló hallgatók valamennyi szempont esetében a türelmi zónán belül maradtak, a tanárok néhány indikátort alacsonyabbra értékelték. A felmérés végeredményeként az alábbi stratégiai jelentőségű tanulságokat szűrték le: A környezet és az információ kapta a legalacsonyabb értékelést, a társadalomtudományi kar értékelt legalacsonyabban, célcsoport kell, hogy legyen az oktatói kar (mert ők adták a türelmi zónán kívüli értékeket), a legkevesebbre értékelt (tehát leginkább fejlesztendő) szolgáltatások a másolás, a számítógép-használat és az OPAC voltak.

Az esettanulmány azt mutatja, hogy a türelmi zóna fogalma és egy fontosság-teljesítmény megfeleltetési módszer jól használható a könyvtárvezetői döntések előkészítésére és támogatására. Ez a megközelítés alkalmas a stratégiai tervezéshez szükséges információk összegyűjtésére. Míg a legtöbb publikáció a felsőoktatási könyvtárak szolgáltatási minőségének méréséhez a használói elvárásokra összpontosít, ez a tanulmány használói észlelésekre alapoz, és azokat a kritériumokat keresi, amelyeket a használók tartanak fontosnak a minőség értékeléséhez.

(Mohor Jenő)

178/2009

SHUMAKER, David: Who let the librarians out : embedded librarianship and the library manager In: Reference & user services quarterly. – 48. (2009) 3., p. 239-242.

A „kihelyezett” könyvtár és könyvtáros

Hatékonyág; Kommunikáció -használókkal; Könyvtárosi hivatás; Marketing; Referenz; Tervezés

Új kifejezéssel gazdagodott a könyvtári szakzsargon: embedded librarian, vagyis kihelyezett/beépült könyvtáros.

A Penn State University könyvtárosa az első-éves hallgatók számára a könyvtárban tartott könyvtárhasználati óra helyett, maga vett részt a „Hatásos beszéd” elnevezésű kurzus minden óráján. Aktív közreműködésének hatására jól érzékelhetően fejlődött a hallgatók kutatási metódusa és beszédeinek minősége. A Wake Forest Egyetemen a „Társadalmi rétegződés a déli államokban (Deep South)” című kurzust szervező kar kéthetes szakmai kirándulásához két könyvtáros is csatlakozott. A velük való együttműködés tapasztalatai olyan pozitívak voltak, hogy folytatni kívánják ezt a gyakorlatot. A Fairfax Media, Ausztrália legnagyobb hírügynöksége könyvtárosokat helyezett ki a megrendelőkhöz. Az ügyfelek igen elégedettek a beépült könyvtárosok munkájával. A Sheffieldi Egyetem ápolási tanszékén a klinikai könyvtárost bevonják a tudásmegosztást szolgáló megbeszélésekbe.

A számítógép-hálózatok megjelenésével megszűnt a könyvtárak információszolgáltatásban betöltött monopolhelyzete. Erre a kihívásra válaszul a könyvtárosok kitortek könyvtáraik falai közül, és új utat találtak, hogy ismét nélkülözhetetlenné tegyék magukat. Olyan munkakapcsolatokat építettek ki, amelyben közvetlenül megismerték ügyfeleik munkáját és információs igényeit, és csapattagokká váltak. Példájuk követésre méltó.

A cikk szempontokat ad a könyvtárvezetőknek az új típusú szolgáltatás bevezetéséhez. Például:

meg kell vizsgálni, hogy a könyvtárosok készen állnak-e erre, és vannak-e köztük olyanok, akik alkalmasak a feladatra. Megfelelő ismeretekkel rendelkeznek-e az ügyfelek szakterületéről, és van-e hajlandóság bennük újak megszerzésére, hogy hitelesek és hatékonyak lehessenek? Alkalmas-e a könyvtári környezet az új idea befogadására? Megfelelő szervezeti kultúrával rendelkezik-e ahhoz, hogy támogassa és kockázatot vállaljon megvalósulásáért? Az anyaintézményén belül van-e elég súlya a könyvtárnak az újítás elfogadtatásához?

Ajánlatos kis lépésekkel kezdeni. Kísérleti program után helyzetértékelés következzen, a szükséges módosítások után pedig kezdődhet a program kiterjesztése. Gondosan fel kell térképezni, kiknek ajánlhatjuk fel szolgáltatainkat. Listát készíthetünk a számba jöhető karokról és kutatókról, melyekkel/akikkel a tájékoztatóknak már eddig is jó kapcsolatuk volt. Vegyük sorra a tanszékvezetőket, dékánokat is, akiknek jóindulatú támogatására számíthatunk. Mivel kölcsönös együttműködésről van szó, a könyvtár és a társintézmény vezetőinek megállapodásra kell jutniuk néhány kérdésben: hol kaphat munkaállomást a beépült könyvtáros? A zárt szakmai levelezőlistákhoz és számítógép-hálózatokhoz kaphat-e hozzáférést? Meghívják-e az értekezletekre, megbeszélésekre? Bevonják-e az új projektekbe, új kurzusok szervezésébe? Mi lesz a módja a könyvtáros munkájára vonatkozó visszacsatolásnak? Vagyis a könyvtárvezetőnek az összes fél elvárásait számba véve kell a feltételeket megteremtteni munkatársai sikerességéért.

A már beindult szolgáltatást folyamatosan nyomon kell követni. A beépített könyvtárosokkal rendszeresen tartani kell a kapcsolatot, és észlelni kell, ha valami nem megfelelően működik. Az is gond lehet, ha a könyvtáros túlságosan népszerűvé válik, mert túlterheltséghez, kiégéshez vezethet.

Három lehetséges buktatót feltétlenül számba kell venni: lesz-e elegendő forrás a személyi költségekhez, kiegyensúlyozott marad-e a hagyományos és a beágyazott könyvtárosok munkaterhe, és megmarad-e a külsős könyvtáros és

könyvtárban dolgozó kollégák között az összetartó erő? Ezek azonban megoldható problémák, és az eddigi sikerek alapján úgy tűnik, érdemes az új útra lépni.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 198

Személyzet

179/2009

MOREIRO, Jose Antonio [et al.]: Desarrollo de una aplicación ontológica para evaluar el mercado de trabajo español en Biblioteconomía y Documentación. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 32. (2009) 1., p. 81-98.

Res. angol nyelven

Egy módszer a spanyol könyvtári és dokumentációs munkaerőpiac értékelésére

Felmérés; Képesítés; Munkabér, alkalmazás; Személyzet

Ahhoz, hogy megfelelő tantervet alkossunk, szükség van annak megítélésre, hogy a könyvtár-informatikus hallgatók kompetenciái mennyire felelnek meg a munkaerőpiac jelenlegi igényeinek. Ennek az időszakonként elvégzendő bonyolult vizsgálatnak a megkönnyítésére összeállították a könyvtár-informatikai tanrendek és tantervek korpuszát, majd ebből kidolgozták a területen használt terminológia tezaurusát. A megfelelő spanyol honlapról összegyűjtötték a 2005. szeptember és 2008. április közötti összesen 1087 könyvtár-informatikai állás kínálatot, és az azokból kiválasztott 200 részletes felhívásban foglalt kívánalmakat és elvárásokat az elkészült tezaurusszal indexelték.

A kívánatos tulajdonságok között első helyen áll a vállalkozó szellem (41%) és a csapatban dolgozás képessége (27%), a felelősségtudat csak 10, a kreativitás (utolsóként) 8 százalékban szerepel. A legtöbb álláshoz a web (29,6%), a Word (8,7%) és a Javascript (7%) ismeretét kívánták meg. A leggyakrabban előforduló kifejezés a dokumentációs szakember (*documentalista* – 56%) a második a könyvtárak (*bibliotecas* – 12,5%), majd a nyelvismeret (*conocimiento de idiomas* – 5,2%) és a marketing (*publicidad y marketing* – 4,3%) – generikus deszkriptorokat használva: szakmai profil, intézmény, ismeret, kereskedelem – voltak.

Kiderült, hogy a tezaurusz nem fedte teljesen a valóságot (pl. a nyelvismeret esetében a *castellano* és *atalán* kifejezés szerepelt, az álláshirdetésben pedig az *español*, vagy „az állam hivatalos nyelvei” ismeretének kívánalma fordult elő), egyes kifejezések egyáltalán nem jelentek meg a hirdetésekben, egyes fogalmakat pedig egészen eltérő formában jelenít meg a tezaurusz és az álláshirdetés.

A vizsgálatból kitűnt, hogy a munkatársakat keresők elsősorban az új informatikai ismereteket tartják fontosnak (illetve ezeket emelik ki az álláshirdetésekben). Az alkalmazott módszer használhatónak bizonyult, azonban ahhoz, hogy automatizált vizsgálatokat lehessen végezni, a tezaurusz még javításra és bővítésre szorul.

(Mohor Jenő)

Lásd még 134

Marketing, közönségkapcsolatok

Lásd 178, 189

Felhasználók és használat

Általános kérdések

Lásd 154, 157

Használat- és igényvizsgálat

180/2009

ALLARD, Suzie – LEVINE, Kenneth J. – TENOPIR, Carol: Design engineers and technical professionals at work : observing information usage in the workplace. – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 60. (2009) 3., p. 443-454.

Tervezőmérnökök és technikusok munkahelyi információhasználatának vizsgálata

Felmérés; Használói szokások; Információkeresés; Információszerzés; Kutatás információellátása; Műszaki értelmiségi

A tanulmány az Egyesült Államok és India innovatív csúcstechnológiával foglalkozó nagyvállalatainál dolgozó műszaki szakemberek és tervezők információhasználati szokásait vizsgálja mindennapi munkájuk során, beleértve a kutatást, a fejlesztést és kivitelezést. A vizsgálat során 103 termékfejlesztéssel foglalkozó tervező napi tevékenységét figyelték meg négy amerikai és két indiai nagyvállalatnál természetes körülmények között. A tervezők napjuk negyedét valamilyen információval kapcsolatos tevékenységgel töltik, ez kevesebb a korábbi kutatásban mért adatoknál. A magyarázat az információs környezetben és a vállalati elvárásokban az utóbbi 15 évben bekövetkezett jelentős változásokban rejlik. A keresési technológia fejlődött, így kevesebb időt vesz igénybe. A ter-

vezők az internetet választják elsődleges forrásként, noha az információ szűrősege, aktualitása és hitelessége talán nem a legmegfelelőbb. A cikk megismerteti a tervezők munkahelyével, a munkahelyi információs környezettel, és hasznos ismeretekkel szolgál az információszerezés és -használat módszereinek fejlesztését illetően, ami jobb munkavégzéshez vezethet, elősegítheti az innovációt és ösztönözheti a gazdasági növekedést.

(Autoref.)

181/2009

COOPER Moore, Anne – WELLS, Kimberly A.: Connecting 24/5 to Millennials : providing academic support services from a Learning Commons. – Bibliogr. jegyzetekben In: The journal of academic librarianship. – 35. (2009) 1., p. 75-85.

A felsőoktatásban tanulókat támogató szolgáltatások nyújtása egy „szellemi menzán”

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használói szokások; Referenz; Szolgáltatások használata

[Egy amerikai értelmező szótár szerint a *commons* egyik jelentése „olyan étkezőhelyiség, ahol nagy csoportnak szolgálnak fel ételt közös asztalokon” – ez oktatási környezetben leginkább a menzának felel meg. A *learning* (más publikációkban *information*) *commons* a hallgatók nagy csoportjának szolgálja fel a tanuláshoz (információszerezéshez) szükséges referenz és technikai támogatást, szolgáltatásokat és lehetőségeket, közös „fogyasztásra”.]

A 22 ezer hallgatót oktató Massachusettsi Egyetem amhersti könyvtárában 2005 őszén hozták létre a „szellemi menzát”, ami összehozza a könyvtár, a technológia, más egyetemi (campus) szolgáltatások elérhetőségét egy olyan

környezetben, amely elősegíti az informális, kollaboratív munkát és a szociális interakciót. A korábbi 50, hálózatba kötött és a könyvtári forrásokhoz hozzáférést biztosító számítógép helyébe 2007-re közel 200, variálhatóan elhelyezett gép került, a nyomtatott referenzs állomány 2500-ról 850 polcfolyólábnyira csökkent. Újdonság, hogy a referenzpulton kívül sétálgató, bárhol, bármikor segíteni kész könyvtárosok állnak a hallgatók rendelkezésére.

2006 márciusában egyetlen nap 24 órájában a belépőknek kiosztott kérdőívvel vizsgálták a hely használatát. A könyvtárépületbe belépő 6296 személy között kb. 3750 kérdőívet osztottak szét, a visszaérkezett 724 közül 717 volt értékelhető. A válaszolók legtöbbször alsóbb évfolyamú hallgató volt, fele-fele arányban férfi és nő, etnikai összetételük megfelel a hallgatók átlagának. A válaszadók összetételében a társadalomtudományi hallgatók 10, a humán szakosok és a természettudományokat tanulók 6-6 százalékkal voltak túlréprezentáltak a teljes hallgatói összetételhez képest. A válaszolók 35%-a naponta, 44%-a hetente többször látogatja a könyvtárt, 73%-uk kifejezetten a „szellemi menzán” (*learning commons*) tanul, holott számos más hely is van erre a könyvtár emeletein, ám az is megfigyelhető volt, hogy az egyéb olvasói helyek forgalma is nőtt a „menza” megnyitását követően. A válaszolók 87%-a az OPAC-ban, 86%-a adatbázisokban keresett, 78% az általános tájékoztató pultot használta, 62% referenzs kérdést, 47% technikai kérdést tett fel. Ugyanakkor legkedveltebb szolgáltatásként az általános tájékoztatást (84%), a csak helyben használható dokumentumokat (79%), az információtechnológiai részleg számítógépes tantermét (71%), a kölcsönzést (65%) és a referenzst (43%) jelölte meg.

A hallgatók használják és kihasználják a „szellemi menza” környezetét, amely egyesíti a társasági és oktatási életstílust. A sokféle felsőoktatást támogató szolgáltatás (referenzs, technológia, tanácsadás stb.) kényelmes elérhetősége más dimenziót ad a sikeres tanulmányi előmenetelhez. A hallgatók személyes és online segítséget egy-

aránt igényelnek ahhoz, hogy teljes mértékben ki tudják használni az információtechnológia lehetőségeit. Csendes, nyugodt tanulóhelyekre is szükségük van, ahol nem zavarja őket a társasági élet és a mobiltelefon. Mindezek a helyek megvannak a könyvtárépület számos részén, a hallgatók szinte az egész épületben letelepedhetnek. Ahhoz, hogy a „menzán” is a csend és a nyugalom egy bizonyos fokát biztosítsák, a könyvtárosoknak gyakran kell körbejárniuk. Ez a folyamatos bejárás, a gyakori jelenlét az azonnali segítség lehetőségét is nyújtja. A vizsgálat azonban azt mutatta, hogy (néhány könyvtáros véleményével szemben) a közvetlen, barangozó segítségnyújtás és az online segítség mellett a hallgatóknak továbbra is szüksége van a referenzpult melletti személyes szakértői segítségnyújtásra is.

(Mohor Jenő)

182/2009

RANKOV, Pavol: Slovensko a paradigmatické zmeny v komunikácii súvisiace s elektronizáciou : Momentálny stav dynamických procesov. – Bibliogr. In: Knižnica. – 10. (2009) 1., p. 3-6.

Res. angol nyelven

Szlovákia és az elektronikus kommunikáció paradigmaticus változásai

Felmérés; Használói szokások; Információs társadalom; Információtechnológia; Kommunikáció

Az *Olvasás 2008* reprezentatív kutatás több éve figyelemmel kíséri az olvasás és a hálózati kommunikáció, a tömegmédiá változásait és hatásait a szlovák lakosságra. A kutatás megvizsgálta a háztartások számítógépes ellátottságának friss adatait. 2008 szeptemberében a háztartások 59%-a rendelkezett számítógéppel, 49%-a pedig internetkapcsolattal. A 2003-as adatokhoz képest (39%-os számítógépes és 16%-os internetes hozzáférés) az adatok jelentősen növekedtek. A végzettség szerinti megoszlásban a felsőfokú végzettségűek 98%-a rendelkezik számítógéppel

és 94%-a internettel. Az alapfokú végzettségűek körében ez az arány 41 és 34%.

2003 óta jelentős mértékben növekedett a szövegek és információk interneten való elérése. A felnőtt lakosság 37%-a heti egy vagy több alkalommal keres szakmai információt a neten. (2003-ban ez 19% volt.) A szakmai információk internetes keresési gyakorisága az értelmiségiek között telítődést mutat, csak a felével növekedett, míg a teljes lakosság körében megduplázódott. Az elektronikus és nyomtatott sajtó olvasásában jellemző, hogy a nyomtatott verziót már csak kétszer annyian olvassák, mint az elektronikusot, de a fiatal korosztály körében ez az arány megközelíti egymást (24 és 19%).

Az online újságokban a Web 2.0 által lehetőség van a cikkekhez véleményt fűzni, értékelni, ami a nyomtatott sajtóról nem mondható el. Az online sajtóvéleményekre jellemző, hogy 15% gyakran, 39% időnként olvassa a vitákat, de nem vesz részt bennük, vagyis az olvasók aránya jóval nagyobb, mint az aktívan résztvevők, alkotók aránya.

Meglepi eredmény, hogy legkevesbé a középiskolások élnek az online vitafórumokkal, akik az online időszaki kiadványokat rendszeresen olvassák, a vitákat 48%-ban nem követik. Valószínűleg ez a tendencia azzal függ össze, hogy ezt az igényüket más online fórumon, többnyire chateléssel elégítik ki. A vitákban leggyakrabban a 18-29 év közötti korosztály vesz részt.

Az egyéb kommunikációs csatornák használata: az e-mailt jelenleg a 15 év feletti lakosságból rendszeresen használja 39%, időnként pedig 10%. A leggyakoribb használók itt is a 18-29 év közöttiek (58%), a 15-17 évesek 49%-a gyakran e-mailezik, a legkevesebb gyakori e-mailező a 60 év felettek között található (8,5%). Az e-mail használatában meghatározó szerepű a végzettség. A felsőfokú végzettségűek körében az arány 74%, az alapfokú végzettségűeknél 22% a gyakori e-mailezők aránya.

A chat több résztvevő szöveges, valós idejű hálózati kommunikációját teszi lehetővé. A felnőtt lakosságból rendszeres chatelő 17%, időnként 21%. Leggyakoribb a 15-17 éves korosztály

körében, 57%. A chat jellemzően a legfiatalabb korosztály hálózati kommunikációs lehetősége és divatja. Az életkor növekedésével csökken a szerepe. A 60 év felettek körében mindössze 6% rendelkezik valamilyen chates tapasztalattal.

A blog (weblog) olyan dinamikus weboldal, ahol időrendben követhetünk szövegeket, hangokat és videókat. A felnőtt szlovák lakosság 3%-a olvas rendszeresen, 19%-a időnként blogokat. Ez a hálózati kommunikációs lehetőség is az életkor növekedésével csökken.

Az elektronikus kommunikáció új lehetőségeket is teremt. Bárki föltehet az internetre különböző tartalmakat. Az alkotók és a publikum aránya megoszlik. Jellegzetes megkülönböztető tényező az életkor: a legfiatalabb korosztályra jellemző legnagyobb arányban a rendszeres tartalomszolgáltatás (gyakran 21%, ritkábban 32%).

Az elmúlt öt évben dinamikus változások történtek az elektronikus kommunikációban, minden területen növekedés tapasztalható. Az internet többszörös funkcióknak és igényeknek felel meg, médiafunkciókat is betölt a szórakoztatásban, ugyanakkor hírek, információk és szakmai tartalmak szolgáltatásában is nagy szerepe van. Az információs viselkedés hálózati környezetben rendkívül komplex jelenség lett.

(Prókai Margit)

183/2009

SAMOHINA, Margarita Mihajlovna: Internet i novaâ auditoriâ sovremennoj biblioteki : itogi issledovaniâ „Virtual'naâ spravka” In: Vestnik BAE. – (2008) 4., p. 56-58.

Internet és a korszerű könyvtárak új látogatói: a „Virtuális tájékoztatás” c. kutatás eredményei

Felmérés; Használoi szokások; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata; Tájékoztató munka

Az utóbbi évtizedek kutatásai bizonyítják, hogy az olvasók a könyvtárba egyre inkább információért mennek. Jelentős részük fiatal, kérdéseik elsősorban a tanulmányaik során kapott felada-

tokkal kapcsolatosak. Az információk fő forrásai továbbra is a hagyományos nyomtatott szövegek, mivel az oroszországi könyvtárak nagy része egyelőre más hordozón nem tud szolgáltatni. Pedig a valódi és potenciális használók már készen állnak az új típusú információra, amit a *Virtuális tájékoztatás* (<http://www.library.ru>) szolgáltatáshoz érkezett több mint 5500 kérdés elemzése is bizonyít.

A szolgáltatás az élet által diktált társadalmi kísérletként indult, de eredményei tudományos szempontból is érdekesek. Ez utóbbiból vizsgálva a kísérleti csoportot a szolgáltatás használói jelentik, míg a kontroll csoportot a hagyományos használók. A lényeges különbség közöttük, hogy van-e lehetőségük az internet használatára. A kísérlet tapasztalatai szerint lehetséges, hogy a hagyományos könyvtári szolgáltatás is átkerül az internetre. A Virtuális tájékoztatás használói – a könyvtárosok számára is váratlanul – jóformán csak hálózati források iránt érdeklődtek, miközben a könyvtárosok könyvek, könyvtárak adatainak keresésére készültek. A szolgáltatással egy új szakterület alakul: a könyvtárosok hálózati forrásokról adnak információt, gyakran észrevételeket fűznek hozzájuk, segítve ezzel a további keresést. A kérdezők megismerik a könyvtárosok nevét, sokszor párbeszédet folytatnak velük, köszönetet mondanak, hangsúlyozzák a szolgáltatás térítésmentességének fontosságát. A 2000 októbere óta működő szolgáltatás olyan népszerű volt, hogy szabályozni kellett az egyszerű feltehető kérdések számát, végül „az egy látogató – egy kérdés” elv mellett döntöttek. Csúcsidőben a könyvtárosoknak napi 10-15 kérdéssel kellett foglalkozniuk, általánossá a napi 4-5 kérdés vált. Mivel a könyvtárosok nem tudnak minden szakterületen hiteles válaszokat adni, gyakran szakemberek segítségét kell igénybe venniük.

A számok tükrében: a használók 73%-a oroszországi, 22% közeli, 5% távoli országokból való. Tematikáját tekintve a kérdések több mint 70%-a a humán tudományokat érinti. A használók demográfiai összetétele: főleg a tanulók köréből kerülnek ki, a keresett információk nagy része

házi feladatok, évfolyam- és diplomamunkák írásához szükséges. A kérdések osztályozásakor külön csoportot képeztek a „gyakorlati”, az embereket manapság foglalkoztató témák: munkaügyi, adó-, lakás-, szerzői jogi stb. kérdések. Szakmai kérdéseket elsősorban jogászok, egészségügyi dolgozók, pedagógusok, könyvtárosok stb. tettek fel. A szórakozást segítő egyetlen terület a zenei anyagok keresése volt.

Az eredmények a használók általános információs kultúráját is tükrözik. Sokszor a kérdezők maguk sem tudják, mit keresnek, nem ismerik a fogalmakat és a szakkifejezéseket, vagy általában képzetlenek. Ez is azt támasztja alá, hogy a humán tárgyak tanításakor elsősorban nem ismereteket kell átadni, hanem a logikus és kritikus gondolkodás kialakítására, a helyes (írt és beszélt) orosz nyelv oktatására kell összpontosítani.

A használók nagy részének sokszor eszébe sem jut, hogy a keresett anyagokat megtalálná a lakóhelyéhez közeli könyvtárban. A legtöbb esetben székéből fel sem állva, azonnal, lehetőleg elektronikus formában szeretnék az információt megkapni. Ezt sokszor a kérdés megfogalmazásakor nyíltan leírják, máskor a sorok között elrejtve. A hagyományos és a virtuális szolgáltatás használói között sok a közös vonás: nagy részük tanuló; az információk a feladatokhoz szükségesek; elsősorban humán információk iránt van igény; mindkettő igényli a közvetítőt (szakértőt, könyvtárost, bibliográfust). Ha az olvasókat könyvtárba járókra és nem járókra osztjuk fel, akkor az internethasználók a második csoportba kerülnek. Figyelembe véve az internet terjedését, a második csoport nőni fog, részben az első csoportba tartozók átkerülésével.

(Viszocsekné Péteri Éva)

184/2009

SCHNEIDER, René: OPACs, Benutzer und das Web. – Bibliogr. In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – (2009) 1., p. 9-19.
Res. angol nyelven

OPAC-ok, használók és a web

Felmérés; Gépi információkeresés; Használó; Hatékonyság; Online katalógus

A cikk a WebOPAC-ok jelenlegi helyzetét és jövőbeli lehetőségeit vizsgálja a használók online katalógusokban való keresési stratégiájának tanulmányozásával. Ismerteti a bejelentkezési fájlok kvantitatív elemzésével és kvalitatív használói tesztekkel kapott eredményeket, majd a webtechnológia legújabb fejleményeit tárgyalja, amelyeket gyakran Web 2.0 vagy Web 3.0 névvel foglalnak össze, és amelyek az online keresésekkel és általában az új keresési lehetőségekkel kapcsolatosak.

(Autoref.)

185/2009

SORENSEN, Charlene – DAHL, Candice: Google in the research and teaching of instruction librarians. – Bibliogr. jegyzetekben In: The journal of academic librarianship. – 34. (2008) 6., p. 482-488.

A Google szerepe a könyvtárosok oktató- és kutatómunkájában

Felmérés; Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Könyvtáros -mint olvasó; Online információkeresés

Megoszlanak a vélemények oktatói körökben arról, hogy mennyire lehet támaszkodni a Google-ra például egy évfolyam- vagy egy szakdolgozat elkészítésénél. A cikk szerzőinek az volt a feltételezése, hogy másképpen használják a könyvtárosok a keresőmotort, ha maguk dolgoznak, és máshogy, ha diákjaiknak mutatják be azt. Gyanítható volt ugyanakkor, hogy az eltérés a kari

oktatás elvárásaiban rejlik. Kérdőívüket ezért úgy állították össze, hogy választ adjon ezekre a kérdésekre.

A szakirodalomból jobbára a Google negatív megítélése köszön vissza. Ennek az a magyarázata, hogy a keresőmotorok megjelenését a könyvtárosok egyértelműen konkurenciának tekintették, amely feleslegessé tette az ő közvetítő funkciójukat az információ és a felhasználó között. Sokan még ma is a „legkisebb erőfeszítés elvének” diadalát látják az internetes keresőkben, és hiába népszerű a diákok körében, a karok elvárásai és a Google által kínált színvonal között érzékelhető a feszültség. Érdekes azonban, hogy a lefolytatott kutatások mindeddig elhanyagolták az információéhes könyvtárosokat, így az sem tudható, vajon a szakma milyen módon használja. Az ő véleményüket közvetett módon úgy mérhetjük le, ha ismereteket szerzünk a Google helyéről az oktatásban.

2007 első hónapjaiban a felmérők éppen ezért e-mailben megkeresték a *Council of Prairie and Pacific University Libraries* konzorciumot alkotó 20 egyetemi könyvtár 144 munkatársát, és felkérték őket egy 22 kérdésből álló kérdőív kitöltésére. Személyes adataik mellett rákérdeztek arra, hogy részt vesznek-e az oktatásban; személyesen hogyan használják a Google-t és termékeit; hogyan kezelik a kérdést az oktatás során; a kar vajon beleszól-e és ha igen, milyen mértékben az órai folyamatba. A válaszadók (a megkérdezettek közel fele) egy része bevallotta, hogy megbízhatatlannak ítéli, ezért nem is használja a Google-t. Akik megbíznak benne, elsősorban gyorsasága, könnyű kezelése miatt kedvelik, és bár jó kiindulásnak tartják egy kérdés körüljárásához, semmiképp sem az egyetlen forrásuk. Akkor is hasznos, állítják, ha más források semmit, vagy túl kevés találatot kínálnak, illetve hogyha speciális anyagokra (statisztikákra, kormányzati információkra, szürke irodalomra, konferenciái anyagokra) kíváncsiak.

Tanulságos, hogy saját célokra jóval sűrűbben fordulnak hozzá, mint amilyen hangsúlyosan az oktatásban szerepel. Annak, hogy nem beszélnek róla, több oka is lehet: van, aki annyira elterjedt-

nek tekinti, hogy feleslegesnek gondolja kitérni rá; mások annyira a szűken vett akadémikus tudás elérésére koncentrálnak, hogy kevesebb figyelmet fordítanak a perifériára. A különbségek hátterében állhat persze az egyetem részéről támasztott elvárás, hiszen a válaszadók ¾-e említette meg, hogy valamiféle irányelv érvényes az órákon elhangzottakra. Mint a felmérésből kiderül, ezek hiányában jóval gyakrabban lesz része a tananyagának.

A hallgatók információkeresési gyakorlata azt mutatja, hogy egyre kevésbé hagyatkoznak a hagyományos információkereső módszerekre. Erre a jelenségre azonban előbb-utóbb reagálnia kell a könyvtárosi oktatásnak, hiszen maga a Google is fejlődik (Google Scholar, Google Books), vagyis idővel valószínűleg át kell értékelni a jelenlegi – összességében merev – akadémiai álláspontot. A vizsgálat eredménye alapján kimondható, hogy a kutatást végző könyvtárosok ugyanúgy használják ezt az eszközt, mint diákjaik, legfeljebb nem állnak meg az első találatoknál, hanem tovább keresnek. Feloldást jelenthet, hogyha az oktatók az engedélyezett és igazán hatékony online kereséseket helyezik előtérbe, kiemelve az egyes források értékelési szempontjait.

(Vasbányai Ferenc)

186/2009

TÉRMENS GRAELLS, Miquel [et al.]: Estudio de la accesibilidad de los documentos científicos en soporte digital. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 31. (2008) 4., p. 552-572. Res. angol nyelven

Tanulmány a digitális hordozón lévő tudományos dokumentumok hozzáférhetőségéről (látó és nem látó felhasználók esetében)

Elektronikus dokumentum; Gépi információkeresés; Hozzáférhetőség; Vak könyvtárhasználó

A Barcelonai Egyetem könyvtári és dokumentációs tanszékének 30 oktatóját és 30 vak használót (valamennyien Jaws felhasználók, gyakorlott

számítógép-használók) kértek fel digitális hordozón megtalálható tudományos publikációk megkeresésére. Mivel az elektronikus folyóiratok legtöbbször vagy PDF vagy HTML formátumban jelenik meg, ezek hozzáférhetőségét vizsgálták, különös tekintettel a cikkekben található beágyazott, vagy kapcsolódó táblázatokra. A szakirodalomban áttekintett korábbi vizsgálatokhoz képest újdonság a PDF formátum bevonása, ugyanakkor a tanulmány kvantitatív jellege nem teszi lehetővé a korábbi, főleg kvalitatív megfigyeléseket közlő tanulmányokkal való összevetést. Az eredmények szerint a látók esetében teljesen lényegtelen volt a dokumentum formátuma. A vakok a HTML formátumú dokumentumokat sokkal könnyebben találták meg.

(Mohor Jenő)

187/2009

VILAR, Polona – ŽUMER, Maja: Perceptions and importance of user friendliness of IR systems according to users' individual characteristics and academic discipline. – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 59. (2008) 12., p. 1995-2007.

Vélemények az információkeresési rendszerek használóbarát jellegéről: a vélemények összefüggése a tanult tudományterülettel

Egyetemi hallgató; Ember-gép kapcsolat; Felmérés; Gépi információkeresési rendszer; Használói szokások

A tanulmány annak a szélesebb körű kutatásnak a része, amelyet a Ljubljana-i Egyetem (UL) könyvtár- és információtudományi és könyvtörténeti tanszékén végeztek. Ennek keretében az információkereső rendszerek használóbarát voltát vizsgálták, valamint a használók egyéni tulajdonságait a véleményük kialakítása során. Egy korábbi szakértői tanulmány felhasználásával az UL 61 posztgraduális hallgatójának véleményét kérdezték meg. A következő három elektronikusfolyóirat-szolgáltató interfé-

szét tanulmányozták: *Science Direct*, *Proquest Direct* és az *Ebsco Host*. Az adatgyűjtés során kérdőíveket és megfigyelést alkalmaztak. A rendszerek használóbarát jellegéről és a kisegítő funkciók fontosságáról kérdezték a használók véleményét, eközben kapcsolatot kerestek a vélemények és az egyes használók egyéni tulajdonságai között. Háromféle egyéni tulajdonságcsoporthoz vettek figyelembe: a tanulás-hoz való viszonyt, a gondolkodási módot és az agyfélteke beállítottságát. Az egyéni tulajdonságoknak megfelelően a használóbarát jellegű rendkívül eltérően értelmezték a megkérdéztet hallgatók. Bizonyos egyéni tulajdonságok a használók tanult tudományterületével is összefüggésben vannak. A különböző tudományterületek hallgatóinak eltérő véleményük és igényeik vannak a használóbarát jelleggel kapcsolatban. A tanulmány eredményei jól hasznosíthatók a szakterületi információs rendszerek használói interfészének megtervezésénél, valamint más területeken, például a használóképzésben is érdemes figyelembe venni őket.

(Autoref.)

188/2009

WILLIAMS, Peter [et al.]: The role and future of the monograph in arts and humanities research. – *Bibliogr. In: Aslib proceedings.* – 61. (2009) 1., p. 67-82.

A monográfiák szerepe és jövője a bölcsészet- és humán tudományi kutatásokban

Egyetemi oktató; Elektronikus könyv; Modern könyv; Publikálás -tudományos kiadványoké; Tájékoztatás -humán tudományi

A cikk a University College London projektjét mutatja be, amely a monográfiák szerepét, értékét és jövőbeni kilátásait – tekintettel az eladási és használati statisztikák csökkenő trendjére – vizsgálja a digitális korban. 17 bölcsészet- és humán tudományi oktatót kérdeztek részletesen tapasztalataikról és véleményükről. A monográfiáknak továbbra is fontos szerepük

van a bölcsész és humán tudományokban, valamint a szakmai előmenetel során is. A színvonal romlása miatt sokan aggodalmukat fejezték ki ezzel és az írásbeli művek egyéb formáival kapcsolatban, hangsúlyozva, hogy az egyetem tudományos munkákat értékelő gyakorlata nagyban hozzájárul a hanyatláshoz.

Az oktatók fenntartással fogadják a monográfiák digitális verzióját, bár az igény szerinti nyomtatás járható útnak tűnik a tudományos művek további publikálását illetően. Ez az első alapos tanulmány, amely a monográfiák szerepét, értékét és jövőjét vizsgálja tudományos szempontból, és ezzel sajátos megvilágításba helyezi a bölcsész és humán tudományok kutatóinak tudományos kommunikációs szokásait.

(Autoref.)

Lásd még 153, 158, 164, 177, 201, 207

Olvasás

189/2009

TKÁČOVÁ, Anna: Podpora četby v Extremaduře In: *Čtenář.* – 60. (2008) 9., p. 300-302. : ill.

Az olvasás népszerűsítése Extremadurában

Beteg olvasó; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Ifjúság nevelése olvasásra; Irodalompropaganda; Olvasásra nevelés; Olvasókör

Az idei prágai könyvfesztivál spanyol vendégei egy autonóm terület olvasástámogató kampányaira hívták föl a figyelmet. Extremadura spanyol autonóm terület az ország dél-nyugati részén, kemény vidék, szegény, öregedő földműves lakossággal.

A hátrányos helyzet kiegyensúlyozására 2002 és 2006 között olvasási kampányt indítottak. Spanyolországban a kutatások szerint a legtöbbet a közép- vagy felsőfokú végzettséggel rendelkező, 150 ezer főnél nagyobb lakosú városokban élő nők olvasnak. Extremadura legnagyobb váro-

sában, Badajozban mindössze 130 ezren élnek. Az analfabetizmus egész Spanyolországban itt volt mindig a legmagasabb. A lányok számára csak a 20. század 70-es éveiben vált kötelezővé az iskolába járás, és itt él az országban a legtöbb idős ember.

Az olvasási kampányhoz főként könyvtárak, de más intézmények is csatlakoztak. A kampány mottójául Cervantes egyik szállóigéje szolgált: „aki sokat olvas és sokat utazik, sokat lát és sokat tud.” A kampány részeként az olvasás iskolai oktatásban való propagálása, a kiadói és könyvkereskedelmi piac támogatása, az írók szociális helyzetének javítása, a könyvtári és könyvkereskedői hálózat fejlesztése, olvasási szokások kutatása szerepelt, több projekttel.

Olvasói klubok létrehozásával támogatják az olvasás népszerűsítését. Az autonóm területen 50 klubot hoztak létre, többségük könyvtárakban vagy más intézményekben működik. A klubokba rendszerint az írók is járnak, a kiválasztott könyveket olvasás után megvitatják. A dokumentumokból nagyobb példányszámú (20) könyvtári lerakatot (kézikönyvtárat) képeznek a kampánycentrum támogatásával, és azt olvasás után postaköltség ellenében továbbküldik másik klubba.

Az olvasáskutatások szerint az iskoláskorúak többsége még rendszeresen olvas, de amint felnőtte válnak, elhagyják olvasási szokásaikat, főként a fiúkra jellemző ez a tendencia. Ennek javítására találták ki az igazi útlevélhez nagyon hasonlító *Olvasói útlevelet*, amelybe 14 olvasandó könyv adatait jegyzik be. Minden címhez ellenőrző kérdések tartoznak, amelyek tanúsítják az olvasás tényét. A könyvtárosok hitelesítik az útlevelet azzal, hogy vízumot ragasztanak a következő ajánlott dokumentumok elolvasásához. A cél, hogy az olvasónak hasonló benyomásai legyenek, mint amilyeneket egy nagy utazással szerezhet.

„*Könyveket az ágyba!*” a következő kampány neve, amelynek során a kórházakban ápolott betegek számára szolgáltatnak olvasmányokat. Erre a célra a kormány finanszírozásában 15 ezer példányos rövid, szórakoztató elbeszéléseket

tartalmazó műveket adtak ki helyi szerzőktől, amelyeket eljuttatnak a betegekhez. Minden könyvborítón olvasástámogató reklám található. Háromhavonta új címet jelentetnek meg, és úgy számolnak, hogy a részt vevő 11 kórházban mintegy 26 ezer ápolott kezébe kerülnek ezek a könyvek. Más könyvtáraktól eltérően a betegek az elolvasott könyvet hazavihetik.

„*Könyves receptek*” a következő projekt neve. 300 ezer receptet nyomtattak ki és juttattak el 677 gyógyszerárba, mert a lakosság minden tagja évente legalább egyszer megfordul a patikákban. A könyves receptek könyvajánlásokat tartalmaznak, formailag a gyógyszerreklámokhoz hasonlítanak, és azok között helyezik el őket. Az ajánlások figyelemkeltő, érdekes leírások 1-1 könyvről, ilyen szórólapokon mintegy 40 könyvcímet reklámoznak, főként helyi szerzőktől. Hasonló kampányokkal szeretné a helyi hatóság elérni, hogy a lakosok többet olvassanak, óriásplakátokon hirdetik, hogy „divatba jött az olvasás”.

Az extremadurai kampányötletek közül néhány bizonyára máshol is hasznosítható vagy ötletadó lehetne az olvasás népszerűsítésében.

(Prókai Margit)

Olvasáskutatás

190/2009

HOWARD, Vivian: Peer group influences on avid teen readers. – Bibliogr. In: New review of children's literature and librarianship. – 14. (2008) 2., p. 103-119.

A kortárs csoport hatása a tizenévesek olvasási szokásaira

Felmérés; Ifjúsági olvasó; Közművelődési könyvtár; Olvasási szokások; Olvasásvizsgálat; Szórakoztató irodalom

A tanulmány azt vizsgálja, milyen szerepet tölt be a szórakoztató célú olvasás és a közkönyv-

tár a 12-15 éves korosztály körében Halifaxban (Új-Skócia, Kanada). Három fő kérdést taglal: 1. Miért olvasnak a tizenévesek kikapcsolódási céllal? 2. Milyen stratégiákat alkalmaznak a könyvek kiválasztásánál? 3. Miként vélekednek a közkönyvtárakról? A cikk elsősorban a kortársak szerepét vizsgálja az olvasási tevékenység motiválásában. Az eredmények alapján jelentős különbségek mutatkoznak a kortársak támogató szerepében. Azok a könyvtári programok, amelyek felismerik és reagálnak ezekre az eltérésekre, hatékonyabban szolgálhatják a tizenéves olvasók legszélesebb rétegeit.

(Autoref.)

Használók képzése

191/2009

BLACK, Elizabeth L.: Toolkit approach to integrating library resources into the learning management system. – Bibliogr. jegyzetekben In: The journal of academic librarianship. – 34. (2008) 6., p. 496-501.

Könyvtári források integrálása a tanulást segítő rendszerbe (LMS)

Egyetemi könyvtár; Távközpont

Mivel a tanulást segítő rendszerek (Learning Management System = LMS) alkalmazása egyre jobban terjed az Egyesült Államok felsőoktatásában, alapvető fontossággal bír, hogy ebből a könyvtárosok se maradjanak ki. Az Ohiói Állami Egyetem Könyvtárai (Ohio State University Libraries = OSUL) ún. eszközalapú megközelítést (toolkit approach) választott a könyvtári tartalomnak a tanulást segítő rendszerbe való integrálására, hogy ezzel segítse a könyvtárosok, a diákok és az oktatók közötti kreatív és rugalmas interakciót ebben a nagy és decentralizált tudományos környezetben.

(Autoref.)

192/2009

BRUMFIELD, Elizabeth Jean: Using online tutorials to reduce uncertainty in information seeking behavior In: Journal of library administration. – 48. (2008) 3/4., p. 365-377.

Online olvasóprogramokkal az információkeresési bizonytalanságok csökkentéséért

Használók képzése -felsőoktatásban; Online információkeresés; Programozott oktatás; Távközpont

A bizonytalanság a stressz, a félelem és a frusztráció olyan érzelmi tünete, amely akkor jelentkezik, ha az illetőnek információra van szüksége. A hagyományos, szemtől szemben végzett tájékoztatás során az „adó” és a „vevő” számára többféle forrás használatára is mód nyílik az információigény kielégítésékor. Ezek a források láthatók, hallhatók, tapinthatóak vagy verbálisak lehetnek. A távközpontban részt vevő diákok nagyfokú bizonytalanságot élhetnek át, amikor a kommunikációra és interakcióra főleg vagy teljes egészében olyan elektronikus környezetben kerül sor, ahol ezek a sokrétű források nem állnak rendelkezésre. A szemtől szemben folytatott kommunikációról és a bizonytalanságról folytatott vizsgálódások azt mutatják, hogy az emberek úgy próbálják csökkenteni ezt a bizonytalanságot, hogy több információt szereznek be, illetve strukturált vagy ismerős információforrásokat használnak. A tanulmány azt állítja, hogy szemtől szembeni tevékenységeink során viselkedésmotivációink többsége az online környezetben is alkalmazható: olyan online oktatóanyagok készítése révén, amelyek a strukturált hierarchikus tananyagot ötvözik a kommunikáció jól ismert módozataival, csökkenthetők a bizonytalanság tünetei a könyvtári információkeresés során.

(Autoref.)

193/2009

BURHANNA, Kenneth J. – ESCHEDEOR VOELKER, Tammy J. – GEDEON, Julie A.: Virtually the same : comparing the effectiveness of online versus in-person library tours. – Bibliogr. In: Public services quarterly. – 4. (2008) 4., p. 317-338.

Virtuálisan ugyanaz. Az online és a személyes könyvtárvezetések hatékonyságának összehasonlítása

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Hatékonyság; Könyvtári kalauz

Egyre népszerűbb a virtuális vagy webalapú könyvtárvezetés a felsőoktatási könyvtárakban, de a személyes kontaktus és a könyvtár fizikai tereivel való érintkezés hiányában több kérdés is felmerül az új módszer hatékonyságát illetően. Vajon az online könyvtárbeutató felülmúlja-e a személyes változatot? Segít-e a hallgatók könyvtárképének formálásában miközben fontos gyakorlati tudnivalókat közöl a könyvtári forrásokról és szolgáltatásokról? A Kenti Állami Egyetem (Ohio) könyvtárosai nemrég szembesültek ezekkel a kérdésekkel, amikor felajánlották az online könyvtárvezetés lehetőségét az elsőéves hallgatók számára, ami korábban kizárólag a könyvtárosok személyes vezetésével valósult meg. A cikk egy előzetes vizsgálat eredményeit ismerteti, amely az oktatás hatásossága és a várható következmények szempontjából hasonlítja össze a személyes és az online könyvtárbeutatókat.

(Autoref.)

194/2009

MEYER, Nadean J. – MILLER, Lelleen R.: The library as service-learning partner : a win-win collaboration with students and faculty. – Bibliogr. In: College & undergraduate libraries. – 15. (2008) 4., p. 399-413.

A könyvtár a szolgáltatás-oktató partner szerepében: sikeres együttműködés a hallgatókkal és az oktatókkal

Egyéni dokumentáció; Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Szolgáltatások

A szolgáltatás-oktatás az 1990-es vonatkozó törvény (National and Community Service Act) meghatározása szerint olyan módszer, amely az iskola és a helyi közösség együttműködésével születik meg, és amely a hallgatókat életszerű tapasztalatokkal szembesíti, miközben valós közösségi igényeket elégít ki. Része a hallgatók hivatalos képzésének, tehát megfelelő időkerettel rendelkezik, továbbá lehetőséget teremt arra, hogy újonnan elsajátított tudásukat és képességeiket megosszák a környezetükkel. Megvalósult formáiban a pozitív tapasztalatok dominálnak: egy kaliforniai egyetemen például – a könyvtárosok felügyelete mellett – diákok készítették el egy könyvtári adatbázis sűgőjét. 2006 tavaszán indult útjára a cikk apropójául szolgáló projekt az Eastern Washington University-n. Az egyetemi könyvtár előfizetett a RefWorks nevű, webalapú bibliográfiai kezelőrendszerre, amely a felhasználó kérése alapján gyűjti, rendszerezi és idézi a hivatkozásait (részletes leírása megtalálható a www.refworks.com honlapon). Ám a Refworks nem az a fajta adatbázis, amelyben pusztán információkat keressük, hanem az átlagosnál nagyobb szellemi erőfeszítést igényel a használó részéről. Talán ennek tudható be, hogy a könyvtár minden igyekezete ellenére meglehetősen csekély visszhangja volt az új szolgáltatásnak. Egy év elteltével azonban a használók száma több mint hétszeresére nőtt, aminek a hátterében a könyvtár és a kar közös tevékenysége rejlik. Hogy pontosan mi?

2007 novemberéig 15, egyenként 4-5 fős csoportban 58 diák vett részt a programban. Nekik először is meg kellett tanulniuk az új eszköz használatát, majd készítettek egy projektjavaslatot, hirdetési és használói anyagot állítottak össze az adatbázisról, végül egy 50 perces bemutatót tartottak a társaiknak. Az első lépcső sajátossága abban állt, hogy a résztvevőket magukra hagyták a tanulási folyamat során, csupán a honlapra, valamint a könyvtárosok által összeál-

lított anyagra támaszkodhattak. (Néhányan azért éltek a szóbeli kérdések lehetőségével.) Ennél már csak az volt nehezebb, amikor a harmadik fázisban saját maguknak kellett közönséget verbuválniuk a bemutatóra, hogy végül a prezentáción ne csak letudják az adatbázis ismertetését, hanem szembesüljenek a hallgatóság kérdéseivel is. (A bemutató részleteit mindenki egyénileg határozhatta meg.)

A projekttel mindenki nyert: a könyvtárosok egészen közvetlenül szerezhettek tapasztalatot a használói magatartásról; a diákok pedig úgy váltak egy hasznos, új könyvtári szolgáltatás tanulási folyamatának részeseivé, hogy közben közösségben dolgoztak, és megérezhették, milyen lehet a könyvtárosok munkatársaivá válni. Ezt egyébként az érintettek, a hallgatók válaszai is megerősítették. A RefWorks projekt folytatásán kívül azt tervezik, hogy ezt a módszert más könyvtári szolgáltatás oktatására is alkalmazzák.

(Vasbányai Ferenc)

195/2009

PINTO, María – SALES, Dora – MARTÍNEZ-OSORIO, Pilar: El personal de la biblioteca universitaria y la alfabetización informacional : de la autopercepción a las realidades y retos formativos. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 32. (2009) 1., p. 60-80.

Res. angol nyelven

Az egyetemi könyvtárak személyzete és az információs műveltség. Az önértékeléstől a valóságig és a képzési kihívásokig

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Könyvtárosi hivatás

Online kérdőívvel mérték fel a spanyol egyetemi könyvtárak munkatársainak felfogását az információs műveltségről. A 93 válaszadóból 82 kellően jártasnak tartotta magát. Az e megállapításhoz vezető indikátorok:

- válaszadás a használó információigényére: 39%,
- az információ kiválasztása, elérése és értékelése: 22%,
- a könyvtári források bemutatása: 14%,
- az oktatás és kutatás céljainak támogatása, illetve a használók képzése 10-10%
- a megfelelő eszközök használata az információkereséshez: 7%.

Az ALA 1989-es definíciója szerint ahhoz, hogy valaki információs műveltséggel rendelkezzen, képesnek kell lennie arra, hogy felismerje, amikor információra van szüksége, azt meg tudja keresni, képes legyen értékelni és hatékonyan felhasználni. Az ACRL (2000) és a SCOUNL (2003) meghatározásainak kombinációjából árnyaltabb feltételrendszer áll össze, mely szerint az információs műveltséggel bíró legyen képes

- felismerni, amikor információra van szüksége és meghatározni elérhetőségét;
- hatékony keresési stratégiákat kidolgozni;
- lokalizálni és elérni az információt hatékony formában;
- kritikusan értékelni az információkat és forrásait;
- hatékony, etikus és legális formában használni és közölni az információt;
- a meglévő információ felhasználásával új ismeretet létrehozni;
- a kiválasztott információt beépíteni saját tudásalapjába és értékrendjébe.

A válaszadók közül senki nem vett részt tanulóként információs műveltséggel foglalkozó programban, viszont 68%-a vett részt oktatóként, közreműködőként. Az általuk szervezett programok nagy része használóképzés (21 válasz), illetve a használók képzése a könyvtár forrásainak és eszközeinek használatára (36 válasz). Mindebből az látható, hogy az egyetemi könyvtárosoknak nincs világos fogalmuk az információs műveltség mibenlétéről (igaz, nincs is szabványosnak tekinthető meghatározása...), azok a motívumok, amelyek alapján önmagukat „műveltnek” tartják, illetve azok az ismeretek, amiket az információs műveltség érdekében

terjesztenek, voltaképpen könyvtárosi munkájukhoz kapcsolódnak.

Egy rövid SWOT-analízissel a helyzet a következőképpen jellemezhető: *Gyengeség*, hogy az információs műveltség nem integráns része a könyvtárosok szakmai kompetenciáinak. A *fenyegetések* közé elsősorban az egységes európai felsőoktatási tér kialakulásához vezető konvergencia-folyamat közeli reformjai sorolhatók. A könyvtárnak ebben a térben oktatási és kutatási forrásközponttá kell válni, ehhez viszont az oktatási intézménynek és a könyvtár-forrásközpontnak kölcsönös bizalmon alapuló világos szövetséget kell kötnie. *Erősségnek* számít, hogy az egyetemi közösség elismeri az információs készségek fontosságát a hallgatók tanulmányai részeként. *Lehetőségeket* az európai konvergencia kínál arra, hogy az információs műveltség oktatása a graduális és posztgraduális felsőfokú képzés integráns részévé váljon.

(Mohor Jenő)

196/2009

VAN CLEAVE, Kendra: The self-study as an information literacy program assessment tool. – Bibliogr. In: College & undergraduate libraries. – 15. (2008) 4., p. 414-431.

Az önvizsgálat mint az információs műveltségi program értékelésének eszköze

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használók képzése -felsőoktatásban

A San Franciscói Állami Egyetem J. Paul Leonard Könyvtára számos információs műveltséget nyújtó programot kínál a hallgatók számára. A könyvtár új, információs műveltséggel foglalkozó munkatársai több kérdést is megfogalmaztak a könyvtár jelenlegi tevékenységével, valamint a könyvtár információs műveltségi programjainak továbbfejlesztésével kapcsolatban. A 2006/2007-es tanévben a *Könyvtár Oktatási Bizottsága* még pontosabb képet tudott alkotni ezekről a programokról

egy önvizsgálati folyamat során. Egy felmérési eszközt dolgoztak ki, amelyet eljuttattak minden oktatásban részt vevő könyvtárosnak. A vizsgálat eredményeit összevetették a Főiskolai és Tudományos Könyvtárak Szövetsége (Association of College and Research Libraries = ACRL) útmutatójával (*Characteristics of programs of information literacy that illustrate best practices: A guideline*) is, hogy segítsék a programok értékelését és hosszú távú megtervezését.

(Autoref.)

197/2009

VEACH, Grace L.: Teaching information literacy to faculty : an experiment In: College & undergraduate libraries. – 16. (2009) 1., p. 58-70.

Információs műveltség oktatása egyetemi oktatóknak: egy kísérlet

Egyetemi könyvtár; Egyetemi oktató; Használók képzése -felsőoktatásban

Az egyetemi hallgatók tanulmányai csak az információs műveltség készségeinek birtokában lehetnek sikeresek. Erre azonban az oktatóknak kell motiválniuk őket. Ezt akadályozza, hogy az oktatásra szánt időt kizárólagosan maguknak akarják, és nem kívánják megosztani a könyvtárral és a könyvtárosokkal, akiktől sokszor azt várják, hogy kész könyvtárbemutató kurzusokat nyújtsanak a hallgatóknak, amikor ők valamiért nem tudnak órát tartani. Ezzel szemben gyakran gondot okoz nekik, amikor a hallgatók információkeresési szintje alacsony, és nem megfelelő forrásokat használnak.

A Floridai Southeast Egyetem oktatói számára előírták, hogy technológiai kompetenciáik között információs műveltségre is szert kell tenniük. Ennek érdekében olyan programot dolgoztak ki, amelynek keretében az oktatóknak el kellett olvasniuk az ACRL kompetencia-szabványát és ki kellett tölteniük a Texasi Egyetem TILT (Texas Information Literacy Tutorial) oktatócsomagját, amellyel kapcsolatban egyrészt az az aggodalom

merült fel, hogy túlságosan alapszintű, így az oktatók úgy érezték, lekezelik őket, másrészt viszont tudták, hogy sok oktató az információs műveltség alapfogalmaival sincsen tisztában, így jó bevezetés lehet számukra. A TILT-et ezért úgy tálták, mint olyan információs műveltségi eszközt, amelyet saját alapképzéses hallgatóik oktatásában is felhasználhatnak.

A rendelkezésre álló egy év alatt az oktatóknak olyan feladatot is el kellett készíteniük, amelyet aztán óráikon is fel tudnak használni. Ennek tartalmaznia kellett egy haladó keresést és olyan mérőeszközt, amellyel legalább hármat mérhetnek az ACRL szabvány kompetenciáiból. Az elkészítéshez – kérésre – a könyvtár segítségét is igénybe vehették.

Nyitott kérdéseket tartalmazó, félórás interjúkat készítettek azokkal az oktatókkal, akik már teljesítették a feladatot. Az újabb feladat miatti aggodalom mellett sokan remélték, hogy többet tudnak így megismerni a könyvtári forrásokból. Attitűdjükről sokan nem nyilatkoztak, és voltak negatív reakciók is. A harmincöt interjúalanyból kilenc nem tartotta fontosnak a képzést, kilenc némileg fontosnak, tizenkettő nagyon fontosnak minősítette. Tizenötön korábban nem hallottak az információs műveltségről, nyolc oktató hallott róla, de nem volt biztos benne, mit is jelent. Tizenhárman úgy nyilatkoztak, hogy valamelyik kurzusba beépítették, míg tízen kisebb részben követelték meg az információs műveltséget. Az általános műveltségi kurzusok oktatóira kevésbé volt jellemző, hogy foglalkoztak volna az információs műveltséggel, a matematikát és üzleti tanulmányokat oktatók pedig úgy látták, hogy az az ő szakterületüket nem érinti.

A TILT oktatócsomagot tizenketten megfelelőnek, tizenegyen hasznosnak, hatan fölöslegesnek, ketten pedig nehéznek tartották, míg ketten nem is emlékeztek rá. Az ACRL-szabványnak legtöbbször véleménye szerint van értelme, azonban néhányan nehéznek találták, vagy úgy érezték, hogy a kurzusokba és azok értékelésébe nehéz volt egynél többet beépíteni a szabvány követelményei közül. Sokaknak okozott nehézséget, hogy értékelési szempontrendszereket (táblázatokat) állítsanak össze az általuk készített tan-

anyagokhoz. Többen sohasem használtak ilyet, és néhányan semmiféle értékelést sem iktattak be. A válaszadók fele kért segítséget, nagyjából fele-fele arányban kollégáitól és a könyvtártól (négyesemközt vagy oktatás formájában). Heten az értékelési táblázatot találták a legnehezebb részfeladatnak. Ugyancsak heten a szabványok beépítését találták különösen nehéznek. Hatan időhiányra panaszkodtak. Legkevésbé hasznosnak a TILT-et tartották tizenketten, hatan pedig az egész kurzust szükségtelennak ítélték.

Tizennégyen a feladat elkészítésével foglalkoztak a legszívesebben. Leghasznosabbnak az adatbázisokkal kapcsolatban megszerzett ismereteket tartották hatan. Ugyanennyien szavaztak az értékelési táblázatra, valamint arra is, hogy egyik részfeladat sem volt hasznos. Tizenhatan már oktatómunkájukban is felhasználták az elkészített anyagokat. Hét válaszadónak lett a korábbiál jobb véleménye a könyvtárról, és hatnak erősödött meg a korábbi pozitív hozzáállása.

A legtöbb negatív válasz a természettudományi és a matematika tanszékről érkezett. Az üzleti tanulmányokat oktatók mintegy fele jónak találta a programot. A pedagógiát oktatók hozzáállása is vegyes volt, talán éppen – a náluk is hiányzó – értékelési szempontrendszerek miatt.

(Koltay Tibor)

198/2009

WALSH, Andrew: Information literacy assessment : where do we start?. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 41. (2009) 1., p. 19-28.

Az információs műveltség értékelése. Hogyan fogjunk hozzá?

Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Hatékonyság

Irodalomkutatást végeztek a LISA, a LITSA, az ERIC és a CINAHL adatbázisokban. Százhuszonhét cikket találtak, amelyek rekordjai a tartalmi feltárást tükröző mezőkben (tárgyszavak, deskriptorok) valamilyen módon tartalmazták

az információs műveltség és az értékelés szavait. Időbeli korlátozás nélkül kerestek, viszont csak a lektorált cikkeket vették figyelembe.

Az alkalmazott módszerek szerint csoportosították a cikkeket. A legnépszerűbb a feleletválasztós kérdőívek használata volt, 34%-kal. A kilenc módszerből az első négy leggyakoribb 79%-ot tett ki.

A feleletválasztós kérdőívek használatával kapcsolatban általában nem találtak indoklást, viszont az alkalmazók főként arra utaltak, hogy könnyen használható, gyors és kényelmes ez az eszköz. Néhány kérdőív csak 6-8 kérdést tartalmazott, ami csak azt teszi lehetővé, hogy egy-egy használóképző oktatás eredményességét mérjék vele. A hosszabb, részletesebb kérdőívek az információs műveltség szabványainak, különösen az ACRL kompetencia-szabványának való megfelelést értékelték. A legtöbb tanulmányban nem kísérelték meg ellenőrizni az alkalmazott

eszköz megbízhatóságát és érvényességét, ami a rövid tesztek céljait figyelembe véve nem is meglepő.

A következő legnépszerűbb eszköz 19%-os részesedéssel a hallgatók által készített bibliográfiák minőségének elemzése volt. Ez jóval időigényesebb és szubjektívebb, mint a kérdőívek használata. Céljai azonban hasonlóak. 15 százalékot tettek ki a feleletválasztós formától eltérő tesztek. Az önértékelést 11%-ban, gyakran másodlagos, szubjektív módszerként alkalmazták. A portfólió-értékelést 9%, a hallgatói esszéértékelését 6,6% alkalmazta. További eszközök voltak: a megfigyelés, a szimuláció és a hallgatók érdemjegyeinek vizsgálata.

A szerző részletesen bemutatja az írásokat, és rámutat a követendő példákra.

(Koltay Tibor)

Lásd még 185

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

199/2009

BRANTL, Markus – GAROSCI, Tommaso: OCR : i progetti di digitalizzazione e il riconoscimento ottico dei caratteri. – Bibliogr. jegyzetekben In: Bollettino AIB. – 48. (2008) 4., p. 331-341.

Res. angol nyelven

A digitalizálási projektek és az optikai karakterfelismerés

Alakfelismerés; Digitalizálás; Hatékonyság

A bittérképes (többnyire .jpg vagy .tiff) fájlok átalakítását géppel olvasható szöveggé, azaz az

optikai karakterfelismerést (*Optical Character Resolution – OCR*) ma már általában igen megbízható teljesítményűnek tartják. [Érdekes, hogy bár a rövid elnevezés – OCR – megmaradt, az eredeti *recognition* kifejezést helyenként a *resolution* váltja fel, így tulajdonképpen már nem felismerésről, hanem feloldásról, felbontásról vagy megfejtésről is lehet beszélnünk.] Érett, kifejlett technológiának tekintik (legalábbis a nyomtatott latin karakterek esetében), éppen ezért vizsgálata, teljesítményének értékelése nem élvez különösebb figyelmet az információkeresés vagy a szövegkezelés tágabb kutatási területén. Mégis, főként könyvtárosok számára teljesítmény-értékelése nem haszontalan, de nem is túl könnyű feladat. Mélni és értékelni azért érdemes, mert a digitalizálási projektek-

ben igen jelentős szerepe van, és azért kell, mert teljesítménye, eredménye megjósolhatatlan. A különböző termékek ára 70,00 \$ és 4.500,00 \$ között változik.

A Nevadai Egyetemen (Las Vegas) 1990-ben alapított információtudományi kutatóintézet (*Information Science Research Institute – ISRI*) az évtized közepétől rendszeresen tesztelte az OCR-rendszereket, s az ehhez kifejlesztett szoftvereit 2007-ben hozzáférhetővé tette. Ezzel tesztelték az Olaszországban leggyakrabban használt, és a különböző szkennerekhez legtöbbször ajándékba adott három OCR szoftvert. Közülük az Iris Readiris annyival gyengébb eredményeket hozott, hogy a beszámoló cikkben figyelmen kívül hagyták. A két másik, az *Abby Finereader* és a *Scansoft Omnipage* mind a karakter-, mind a szöfelismerésben egészen hasonló (99,23 – 98,81 illetve 98,47 – 98,20%-os pontosság) eredményeket ért el.

Általános megállapítások: rosszabb minőségű eredeti, vagy sok numerikus táblázatot tartalmazó anyag esetében előfordul, hogy sok a hibás felismerés, ami miatt akár le is fagyhat a program, és elveszhet a már elvégzett munka. Ajánlatos tehát legfeljebb száz lapos, vagy még kisebb egységekre bontani a digitalizálandó anyagot. Az optimálisnak mondott 300 dpi alatt és fölött is problémák adódhatnak; 72 dpi alatt pl. az *Omnipage* egyáltalán nem működik. Bár mindkét eszköz lehetővé teszi a manuális javítást, újságoldalak, bonyolult táblázatok esetén ez igen nagy idővesztéséget okozhat. Mivel az OCR eredményét leggyakrabban teljes szövegekben való szó(csoport) keresésére használják, az eszközök által nyújtott átlagos pontosság elegendő. Ha viszont kontrollált eredményre van szükség, fontos az ellenőrzési lehetőségek értékelése és az interfész kényelme is; ebből a szempontból a *Finereadert* magasabbra értékelték.

Az itt vizsgált tulajdonságok az OCR szoftver értékelésének és kiválasztásának csak néhány szempontját jelentik. Tekintetbe kell venni, hogy az eredményként létrejövő elektronikus szöveg feleljen meg a projekt célközönsége elvárásainak; a nyomtatott anyag minősége nagyban be-

folyásolja az OCR végeredményét; a szoftver feleljen meg a projekt méreteinek; a szoftverválasztást nem befolyásolhatja egyedül a beszerzési ár; gondosan kell az idő- és költségigényeket összeszámolni.

A nagy digitalizálási projektek komplex szoftvereket igényelnek, ugyanakkor könnyen elképzelhető, hogy az OCR-rendszerek jövője a specializálódás felé halad: az *Olivesoftware* pl. már most a napilapokra szakosított OCR-t kínál. A megjelenő egyéb alternatívák, mint pl. a freeware *Tesseract* projekt – legalábbis egyelőre – nem veszélyezteti a jó ár/érték arányú itt tárgyalt eszközök pozícióját.

(Mohor Jenő)

200/2009

CEYNOWA, Klaus: Mass digitization for research and study : the digitization strategy of the Bavarian State Library In: IFLA Journal. – 35. (2009) 1., p. 17-24.
Res. francia, német, spanyol és orosz nyelven

Tömeges digitalizálás az oktatás és a tudomány szolgálatában. A Bajor Állami Könyvtár digitalizálási stratégiája

Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Megőrzés; Regionális könyvtár

A Bajor Állami Könyvtár Európa egyik legnagyobb tudományos könyvtára. A könyvtár egyedülálló gyűjteményében értékes kéziratok, régi és ritka könyvek, valamint a több ezer éves kulturális örökség részét tükröző különgyűjtemények találhatók. A Bajor Állami Könyvtár – mint-hogy szeretne megfelelni a digitális korszak kihívásainak – elsődleges stratégiai céljai közé tartozik, hogy mielőbb digitalizálja és a nagyközönség számára hozzáférhetővé tegye egyedülálló különgyűjteményeit, amelyek az írott kulturális örökség tekintélyes részét képezik. A cél megvalósítása érdekében a könyvtár számos nagyszabású digitalizálási projektet indított el, amelyek segítségével az elkövetkező néhány évben több mint 1,2 millió könyv válik online

elérhetővé. A cikk részletes leírást közöl a digitalizálási stratégia olyan fontos elemeiről, mint a korszerű automata szkennerek üzembe helyezése és a Google-lal való PPP-együtműködés. Végül rövid összefoglalást nyújt a könyvtárak jövőbeni szerepéről a gyorsan változó információs környezetben.

(Autoref.)

Lásd még 166

Adatbázisok

Lásd 144

Nyomatott dokumentumtípusok

Lásd 188

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

201/2009

JAMALI, Hamid R. – ROWLANDS, Ian – NICHOLAS, David: Scholarly e-books : the views of 16,000 academics : results from the JISC National E-Book Observatory. – Bibliogr. In: Aslib proceedings. – 61. (2009) 1., p. 33-47.

Az elektronikus szakkönyvek használata egyetemi hallgatók és oktatók körében. A JISC National E-Book Observatory vizsgálatának eredményei

Egyetemi hallgató; Egyetemi oktató; Elektronikus könyv; Felmérés; Használói szokások; Hozzáférhetőség

Ez a tanulmány a JISC által finanszírozott országos e-könyv vizsgálat (*National E-Books Observatory*) része arról, milyen lehetősége-

ket látnak az egyetemi hallgatók és oktatók, mint legfőbb használók, az e-könyvekben. A cikk két kifejtendő kérdést elemez, amelyet a 2008. január 18. és március 1. között végzett brit nemzeti felmérés tartalmaz. A felmérésben több mint 20 ezer felsőoktatási dolgozó és hallgató válaszait dolgozták fel, 16 ezer szabadon megfogalmazott válasz érkezett az említett két kérdésre. A cikkből kiderül, hogy az e-könyvek legnagyobb előnye az a kényelem, amelyet az online elérhetőség és a keresési lehetőség nyújt. A tanulmány rámutat egy potenciális üzleti lehetőségre az e-tankönyvek terén, bár az e-könyveknek még inkább használóbaráttá kell válniuk: tökéletesíteni kellene a nyomtatási funkciót és a képernyőn történő olvasást. Ez az eddigi legnagyobb felmérés, amelyet felsőoktatási körben az e-könyvek használatáról végeztek.

(Autoref.)

Lásd még 128, 130, 146, 186

Információ- és kommunikációs technológia

202/2009

KONSHAK, Peter: Using text messages to communicate with patrons In: Computers in libraries. – 29. (2009) 1., p. 11-13, 44.

SMS-üzenetek a használókkal való kommunikációban

Kommunikáció -használókkal; Olvasószolgálat; Telefon

Az SMS (short message service) rövidüzenet-szolgáltatás mindenki számára ismert, amelyet a könyvtár igen hatékonyan alkalmazhat a használókkal való kommunikációban. A módszer kulcsát az e-mail kapu jelenti, amelyen keresztül számítógépről lehet SMS-t küldeni mobiltelefonra. A telefonszámot és a szolgáltató e-mail kapuját az e-mail cím tartalmazza, az üzenetet

a szövegtörzsbe kell írni. A könyvtár a szolgáltatókat egy adatbázisban tartja nyilván, amely több alkalmazásban is használható.

A könyvtári alkalmazások első típusa arra szolgál, hogy a honlapon lévő információkat (pl. telefonszám) feljegyezhesse a használó. Egy „Küldés telefonra” ikon elhelyezésével ezeket egyetlen kattintásra elküldi a rendszer a használó mobiltelefonjára. Az olvasónak csak be kell írnia a telefonszámát, és egy legördülő menüből kiválasztania a szolgáltatót. Amennyiben a szolgáltatót nem tartalmazza a rendszer, azt egy adminisztrátoron keresztül lehet felvetetni a könyvtár adatbázisába.

Programokról emlékeztetőket szintén küldhet a könyvtár SMS-ben. Az előzetesen regisztráltaknak ekkor az „Emlékeztető” ikonra kell kattintaniuk, amellyel bekerülnek egy adatbázisba. Az adatbázis minden nap végez keresést, és automatikusan üzen a regisztrált használóknak.

A leghasznosabb alkalmazás, amikor a kért dokumentumok beérkezéséről értesítik a használót. Mivel egy átlagos SMS-t 15 másodpercen belül elolvasnak, az olvasók így értesülnek a leggyorsabban a kért könyv megérkezéséről. Ennél a funkciónál különösen fontos, hogy a használó valóban megkapja az üzenetet, ezt ellenőrizni kell. Az egyik módszer, hogy küldenek a használónak egy karaktersorozatot, amelyet – ha megkapta – be kell gépelnie egy szövegdobozba. A gép ellenőrzi, hogy a küldött és a begépelte karaktersorozat egyezik-e. A másik módszer, hogy megkérjük a használókat, hogy válaszoljanak, vagy kezdeményezzenek hívást, amikor megkapták a próbaüzenetet.

Az SMS-ben korlátozott a karakterszám, ezért törekedni kell a tömörségre, pl. a legutolsó példában elég annyit írni, hogy „A kért dokumentum elérhető” és még a cím első néhány szavát.

Használható még az SMS lejáratú időre való figyelmeztetésre, lejárt könyvek esetén a büntetés mértékének leírására, vagy bármilyen automatikus rövid üzenet továbbítására.

(Tóth Máté)

203/2009

SALAÜN, Jean-Michel: La documentation est-elle soluble dans le web 2.0 ? In: Documentaliste. – 46. (2009) 1., p. 32-35.

Res. angol, spanyol és német nyelven

Mire alkalmas és mire nem a Web 2.0 a könyvtár- és információtudományban?

Információtechnológia; Számítógép-hálózat

Miért lenne az információ világában a Web 2.0 csodaszer? A Web 2.0-át többnyire a web egy új, élénkebb, magasabb formájával azonosítják, amely a meglévő rendszer és az információs szakemberek gyengeségeit úgy orvosolja, hogy közben fenekestül felfordítja a hagyományos alkalmazásokat. Egy olyan információs hálózatfajta, amely – miközben ragaszkodik a megszokotthoz – fontos változásokat hoz létre a szolgáltatások, használói szokások tekintetében: az internetezők aktívabbak, a rendszerben kölcsönös alkalmazások élnek, a szolgáltatások együttműködésen alapulnak, s az internetezők és a fejlesztők közötti kapcsolat átalakul.

A konkurencia nélküli „hagyományos” anyag- és dokumentumgyűjtő szakemberek illúziója, hogy ők a használótáboruk egyedüli segítői, megdőlt a web, különösen a Web 2.0 megjelenésével. A helyzet kétélű problémát vet fel: a függetlenség elvesztésének lehetőségével beolvadni ebbe a dinamizmusba, vagy elvetve ezt a kockázatot vállalni az esetleges háttérbe szorulást. Dominique Cardon és munkatársai megfogalmazták a sikeres Web 2.0 tíz működési alapelvét. Közülük érdemes kiemelni azokat, amelyek a könyvtár- és információtudomány területein is jól alkalmazhatóak, illetve azokat, amelyeket fenntartásokkal érdemes kezelni.

Az első alapelv az *egyediség megjelenítése*: a rendszer használói „személyesen” vannak jelen, bemutatkoznak, megmutatják fotóikat, beszélnek az ízlésükről, ismerőseikről stb. Bár akadnak könyvtárosok, akik elkezdtek blogot írni, nem biztos, hogy ez a követendő példa. A könyvtáros közvetítő személy, aki inkább az információt helyezi előtérbe önmaga helyett.

A következő alapelv a *láthatóság*, amely lehetőséget teremt az együttműködésre: közzétéve az eddig csak szűk körnek szánt egyéni publikációkat, kapcsolatba lehet lépni egymással. Ezen a területen sokat lehetne előrelépni. A könyvtárak gazdag gyűjteményei gyakran nincsenek kellőképpen kihasználva. Sokkal nagyobb mértékben kellene szélesíteni a felhasználók körét, és ehhez remek lehetőséget nyújt a láthatóság elve.

A harmadik elv szerint a *közösségek csak meg-erősített hálózatok*: ezek a közösségi formák gyakran „gyenge együttműködések”, ideiglenesen szerveződött közösségek, feltételesek, de a Web 2.0 leginnovatívabb területét jelentik. Ezzel szemben az egyes könyvtári szolgáltatások általában jól meghatározott és limitált közönséget céloznak. A nyitás veszélyeztetheti a könyvtár eredeti küldetését, illetve az eredeti közönség érdekeit.

Megemlíthetjük a *horizontális forgalom* elvét, miszerint a résztvevők a baráti hálózatokon keresztül az elért tartalmat tovább bővíthetik a kiterjedt közösségük „útvonalán”. El kellene gondolkodni azon, vajon érdemes-e lemondani a jól bevált szakértői segítségről bizonytalan eredetű információkért cserébe?

A „nagyoknak” szükségük van a „kicsikre”: az olyan segítség, mint pl. egy helyesírási hiba kijavítása a Wikipédiában, nélkülözhetetlen abban a közös munkában, amely élővé teszi, rendszerezi az aktívak tudását. A könyvtár ugyanakkor intézményes szolgáltatás, nem spontán és nem önszerveződő, így ez az alapelv nehezen valósítható meg.

A *rendszer mindenki alakítja*: a használók közötti hierarchiát az aktivitás, a hozzáértés, a közvétel határozza meg. Az információs szakemberek feladata azonban elsősorban az információ szűrése, nem pedig mennyiségének növelése.

Végül, de nem utolsósorban a „*mindig megújulni, mindig talpra állni!*” elve: a hálók világának fontos szabálya, hogy mindig aktívnak, cselekvőnek kell maradni, s mindig készen kell állni egy új terv megvalósítására. Ez ugyanígy érvényes a könyvtár- és információtudomány területén is.

Látható, hogy míg számos területen jól alkalmazhatóak ezek az alapelvek, akadnak olyanok is, ahol óvatosan kell fogadnunk az újító szándékot.

(Bereiné Vasas Andrea)

204/2009

SLATER, Robert: The library Web site : collaborative content creation and management In: Journal of web librarianship. – 2. (2008) 4., p. 567-577.

Egy egyetemi könyvtári weblap tartalmának közös létrehozása és gondozása

Egyetemi könyvtár; Honlap; Információs szervezés; Kommunikáció -személyzetén belül

Az *Oakland Egyetem Kresge Könyvtára* 1996-ban készítette el honlapját, és 2002-ben újította meg azt. Bár az intézményt több mint 18 ezer hallgató látogatja, kéréseiket csupán 22 főállású és 2 részmunkaidős könyvtáros igyekszik teljesíteni. Nem meglepő, hogy a honlap készítése és karbantartása egyemberes feladat volt, és így maradt ez akkor is, amikor az egyre terebélyesedő honlapstruktúrával kellett megbirkózni, amelyen a tanszékek anyagai és mostoha fájlok tucatjai burjánzottak el. A könyvtár vezetése ezért létrehozott egy websoportot, hogy áttekinthető a meglévő adatállományt, megtisztítsák a felesleges tartalmaktól, illetve, hogy koordinálják a tanszékek és a könyvtári egységek részvételével zajló munkát.

A websoporttal párhuzamosan egy, a digitális szolgáltatásokkal foglalkozó könyvtáros is munkába állt. Ő a tartalomszolgáltatásért, a tanszékek anyagainak feltöltéséért, az oktatók és adminisztrátorok betanításáért felelt, mivel egy részük nyűgnek érezte az ezzel kapcsolatos teendőket.

Eredetileg úgy képzelték, hogy a honlap tervezése és információkkal ellátása a könyvtárosok dolga lesz, miközben egymástól függetlenül mindenki kitehet rá anyagokat. Ennek a célnak az érdekében a honlap egyes részeit úgy kellett

kialakítani, hogy egységesen lehessen kezelni őket. A módszer veszélye abban rejlett, hogy bárki bármihez hozzáférhetett, akár még az egész is megsemmisíthette. Akik profibb szerkesztéseket szerettek volna végezni, olyan eszközről álmodtak, amely HTML-ismeretek nélkül is lehetővé teszi tartalom létrehozását.

A csapat választása végül a *Macromedia Dreamweaver*-re esett. Bár voltak ellenérvek, de két indok mellette szólt: a team olyan termékhez ragaszkodott, amely WYSIWIG szerkesztőként funkcionál, és közben tartalomkezelő is. Továbbá szerették volna lehetővé tenni, hogy minél többen készíthessenek honlapot, aminek következtében a digitális szolgáltatások felelőse

is felszabadult munkájának egy része alól. Aki dolgozik vele, a honlap egy másolatán teszi, ami a könyvtáros gépének merevlemezén található, és független a szerver fájljaitól, vagyis szerkeszthet benne anélkül, hogy zavarná a könyvtári honlapot. A praktikus megoldások révén elérték, hogy a honlap első változatához képest a feltöltött fájlok aránya évente mintegy 700-zal (40%-kal) nőtt, valamint hogy két és félszer annyi honlapot aktualizáltak, készítettek, vagy linkeltek a meglévőkhöz a munkatársak, mint a korábbi időszakban.

(Vasbányai Ferenc)

Lásd még 133, 156, 182, 184

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Könyvtárgépesítés általában

205/2009

BREEDING, Marshall: Library automation in a difficult economy In: Computers in libraries. – 29. (2009) 3., p. 22-24.

Könyvtárgépesítés nehéz gazdasági helyzetben

Gazdaságosság -könyvtárban; Együttműködés -belföldi; Szoftver

A mostanihoz hasonló helyzetben, amikor költségvetési megszorításokat kell elszenvednünk, minden korábbinál fontosabb, hogy átgondoljuk a technológia és a könyvtárgépesítés kérdéseit. Az anyagi források szűkössége nem feltétlenül jelenti azt, hogy az új technológiákkal kapcsolatos projekteket félre kell tennünk, jobb időkre várva, sőt a technológia segíthet abban, hogy hatékonyabban, kisebb költséggel működjének a könyvtárak. A rutinszerű projektek azonban óhatatlanul megsínylik a válságot.

A gyártók várhatóan egy-két nehéz év elé néznek, így késleltetni fogják az új verziókat és frissítéseket. Néhány könyvtár az olcsóbb könyvtárgépesítési megoldásokat fogja választani.

Több könyvtár arra kényszerült, hogy szolgáltatóhelyeket zárjon be, és csökkentse nyitvatartási idejét. A fizikai elérhetőség csökkenése fel kell, hogy keltse az érdeklődést a jobb online elérhetőség, a könyvtári weblap jobbá, informatívabbá tétele iránt.

Hasznos lehet a szoftverek bérlése (Software as service, Saas), amikor a szolgáltató távoli gépén érjük el a szoftvert. Ez fix, éves előfizetésen alapuló díjjal jár, viszont nem kell megvennünk a szoftvert és a szervereket, továbbá nincs szükség az őket üzemeltető munkaerőre.

A könyvtárgépesítés legköltségesebb változata az önálló (stand-alone) rendszerek fenntartása. Egyre több könyvtár választ ezért közös rendszert, amely olcsóbb, több információhoz nyújt hozzáférést, viszont használatával csorbul a könyvtár önállósága.

A nyílt forráskódú (open source) rendszerek (pl.

Evergreen, Koha, OPALS) használatáért nem kell licencdíjat fizetnünk, viszont a könyvtárnak vagy megfelelő technikai munkatársakkal kell rendelkeznie, vagy fizetnie kell egy szolgáltatónak a szakszerű működtetéséért.

(Koltay Tibor)

206/2009

BREEDING, Marshall: The growing trend toward larger-scale cooperative library automation In: Computers in libraries. – 29. (2009) 1., p. 22-24.

A nagyméretű, együttműködésen alapuló könyvtárgépesítés térhódítása

Gépi könyvtári hálózat; Integrált gépi rendszer; Szoftverválasztás

Minden korábbinál kevésbé kell manapság a hardverkonfigurációkkal mint korlátozó tényezővel számolnunk, amikor könyvtárgépesítésen gondolkodunk. A háttértárolók ára csökken, miközben kapacitásuk egyre nő. Ha azonban különálló szervereket klaszterekbe kapcsolunk, hihetetlen teljesítményt kapunk. A hardver ereje és teljesítménye ellenére is előfordulhat, hogy szoftvereink nem képesek egy meghatározott adatmennyiségnél többet kezelni, és csak meghatározott számú műveletet képesek párhuzamosan elvégezni. A nagyméretű implementációkhoz olyan szoftver szükséges, amely nagyszámú tranzakció kezelésére képes, továbbá ki tudja használni az összekapcsolt számítógépek és más teljesítménynövelő technológiák használatából adódó lehetőségeket.

Az önálló (stand-alone) rendszerek üzemeltetése maximális helyi ellenőrzést biztosít a könyvtár számára, viszont kevesebb forráshoz nyújt hozzáférést, és a működtetési költségek magasak. Az Amerikai Egyesült Államokban egyre kevesebb önálló rendszert telepítenek, miközben nő a közös (megosztva használt) rendszerek száma. A fiókhálózattal rendelkező könyvtárak általában közös rendszereket használnak. Más könyvtárak esetében a közös jelleg a finanszírozásban és a

szervezetben is megnyilvánul. A konzorciumok a nagy méretből eredő gazdasági előnyöket kínálják, mivel a konzorciumokban való részvétel révén a tagok jelentősen olcsóbban tudják beszerezni a dokumentumokat és adatbázisokat. Számos konzorcium közös könyvtári szoftvert is üzemeltet. Az ilyen kezdeményezésekben részt vevő könyvtárak száma is növekszik az Egyesült Államokban. Néhány konzorcium egyesítette rendszerét más konzorciumokkal. Ugyanakkor egyes könyvtárak kiléptek a konzorciumokból és önálló rendszert telepítettek, mivel nehezményezték a helyi ellenőrzés hiányát, vagy az övéktől eltérő prioritásokat és stratégiát, illetve – meglepő módon – a túlzottan magas költségeket. A legtöbbször azonban a nehézségek nem a közös rendszerekkel kapcsolatos technológiai kérdésekből eredtek.

Vannak nagyméretű, egy-egy szövetségi államot (vagy könyvtárainak jelentős részét) átfogó közös projektek. Ilyen például az INOhio Ohio államban, a WYLDcat Wyomingban. Mindkettő a Sirsi Dynix Unicorn nevű rendszerét használja. Még nagyobb léptékű rendszer az OCLC WorldCat közös katalógusa. A nagy rendszerek egy része nyílt forráskódú szoftvereket használ. Ilyen a PINES Georgia államban: ötvenkét könyvtár 277 telephelyét szolgálja ki az Evergreen rendszer segítségével.

A következő években a könyvtárak többsége valószínűleg új gépesítési környezetben fog működni, nagy részük szükségszerűen valamilyen típusú közös rendszert választ vagy egy konzorciumon keresztül, vagy pedig valamilyen országos program részeként. Bármilyen megoldás mellett döntenek, a könyvtárgépesítés átalakítása alacsonyabb költségeket eredményez, a használók számára pedig nagyobb gyűjteményekhez való hozzáférést.

(Koltay Tibor)

Könyvtárépítés, -berendezés

207/2009

BRYANT, Joanna – MATTHEWS, Graham – WALTON, Graham: Academic libraries and social and learning space : a case study of Loughborough University Library, UK. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 41. (2009) 1., p. 7-18.

A közösségi és tanulási terek használata egy egyetemi könyvtárban: esettanulmány a Loughborough-i Egyetemi Könyvtárból

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Használói szokások; Könyvtárépület -egyetemi, főiskolai; Olvasóterem

A felsőoktatási könyvtár, a könyvtári terek használata részben a technológia fejlődése, részben a felsőoktatásban (strukturálisan, funkcionálisan és összetevőiben) végbement drámai változások nyomán nagymértékben megváltozott.

A használat vizsgálatát általában mennyiségi módszerek jellemzik, amelyek nem feltétlenül nyújtanak kellően mély és gazdag ismereteket a miértokről és a hogyanokról. Az etnográfia módszerei viszont elsősorban olyan minőségi megközelítést jelentenek, ahol a kutató megfigyelésen alapuló terepmunkát végez a tanulmányozott területen. Az idő- és pénzhiány következtében az antropológusok kifejlesztették a mikro- vagy gyors-etnográfia módszereit, melyek kisebb csoportok viselkedésének etnográfiai jellegű vizsgálatára alkalmasak. E módszerek egyre népszerűbbek a társadalomtudományok számos területén, és alkalmasak a könyvtárhasználók viselkedésének és cselekedeteinek jobb megismerésére is.

A Loughborough Egyetem campusán 1980-ban megnyitott háromszintes (7777m²-es) könyvtárépületben 400 ezer könyv, 4 ezer nyomtatott, 6 ezer elektronikus folyóirat, 900 olvasói férőhely, 120 PC és wifi áll a hallgatók rendelkezésére.

A felsőoktatás új igényeihez igazodva 2005-ben az épület főbejárati szintjét teljesen átrendezték. Ennek nyomán olyan 400 férőhelyes tér jött létre, mely nem a hagyományos csendes könyvtári tevékenységet szolgálja (erre 139, illetve 298 olvasói hely maradt a két másik szinten). A meglévő kávézónak a könyvtár felé nyitásával olyan tér jött létre, amely az egyéni tanulás mellett a csoportos tevékenységeket, valamint az étel- és italfogyasztást is lehetővé teszi. Ennek az „Open3”-nak elnevezett térnek a használatát vizsgálták 2007 márciusa és augusztusa között. A vizsgálat azt mutatta, hogy az Open3, mint számos hallgatói tevékenységet támogató rugalmas tanulási környezet, igen népszerű, különösen az alsóbb éves hallgatók körében, akik a megfigyelés szerint párhuzamosan tanulnak és „élnek társadalmi életet” ott. A két tevékenységet a mai hallgatók nem tartják egymást kizárónak. A kávézó jelenléte hosszabb tartózkodásra ösztönöz, a technológia (PC-k, wifi stb.) rendelkezésre állását értékeli, és (főleg az oktatási időszakban) erőteljesen használják. A használók nagy többsége tekintettel van a többiekre, a zaj nem túl magas, és mobiltelefon-használat során legtöbbször elhagyják a területet.

Az etnográfiai módszer alkalmazása egyetemi könyvtári környezetben igen sikeresnek és hasznosnak bizonyult. Eredményei alkalmasak annak értékelésére, hogy a könyvtár mennyiben éri el kitűzött céljait, a könyvtárosok új képet kaphatnak arról, hogy intézményük tereit hogyan használják. Míg a kérdőíves felmérések és a statisztikai adatok elsősorban a használat intenzitását mutatják („mennyire, esetleg mire használják”), az etnográfiai módszer – a megfigyelés – a „mire és hogyan használják” és a „kik használják” kérdésre ad választ, pontosabban, mint a kérdőív. További etnográfiai módszeres vizsgálatok esetén ajánlatos (főleg nagyobb léptékű vizsgálatoknál) több megfigyelő alkalmazása, ami az egy megfigyelő kifáradása illetve szubjektivitása okozta hibákat is csökkenti. A vizsgálat olyan közvetlenül hasznosítható ajánlásokat is megfogalmazott, mint pl. gyors használatú PC-k beállítása (amelyek csak 10-15

percig foglalható le), illetve olyan szolgáltatás kialakítása, amely megmutatná, hogy a könyvtár melyik részén van szabad PC, azaz hozzáférhető munkaállomás. A vizsgálat és eredményei a felsőoktatási könyvtári terekkel kapcsolatos koncepcionális kérdéseket is felvetnek, és hozzájárulnak az elméleti vitához.

(Mohor Jenő)

208/2009

GALLUZZI, Anna: New public libraries in Italy : trends and issues. – Bibliogr. In: The international information & library review. – 41. (2009) 1., p. 52-59.

Új közkönyvtárak Olaszországban. Trendek és problémák

Könyvtáráépület -közművelődési; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások

Szerte a világon a helyi önkormányzatok azzal a céllal ruháznak be városfejlesztési tervekbe, hogy felélénkítsék a környezetet, és új városközpontokat hozzanak létre. A közkönyvtárak épületei gyakran központi szerepet játszanak ezekben a tervekben, mert vonzó helyszínek a szélesebb nagyközönség számára. Az utóbbi években Olaszországban is megfigyelhetők hasonló kezdeményezések. A helyi hatóságok szívesebben támogatják műemlék épületek felújítását és könyvtárrá történő átalakítását, semmint vadonutúj létesítmények építését. Míg a kis és közepes méretű városok élen járnak ebben a folyamatban, addig a nagyvárosok és a fővárosi övezetek lemaradnak mögöttük. Hiába nyernek egy tervre jóváhagyást, sok gondjuk akad annak megvalósításával. A tanulmány három példát mutat be – főként szervezési-kivitelezési szempontból – újonnan nyílt közkönyvtárakról: a bolognai Sala Borsa, a pesaroi San Giovanni és a pistoiai San Giorgio Könyvtárat. Röviden beszámol a nagyszabású milánói BEIC (Biblioteca Europea di Informazione e Cultura) projektről, amelynek célja a városhoz méltó modern központi könyvtár építése. A tanulmányból kiderül, hogy ezek

a könyvtárak gyűjteményeiket, szolgáltatásait és küldetésüket tekintve lépést tartanak a nemzetközi könyvtári tendenciákkal, valamint az is, hogy Olaszországban a közigazgatási és politikai korlátok gyakran szinte leküzdhetetlen akadályokat állítanak a tervek megvalósításának útjába, főleg a nagyvárosokban.

(Autoref.)

209/2009

IMHOLZ, Susan: Public libraries by design : embracing change at low cost. – Bibliogr. jegyzetekben In: Public library quarterly. – 27. (2008) 4., p. 335-350.

Új közkönyvtárak tervezése költséghatékony módszerekkel

Építési terv; Gazdaságosság -könyvtárban; Jövő könyvtára; Könyvtáráépítés, berendezés; Közművelődési könyvtár

A korszerű technológiára épülő új közkönyvtári programok kidolgozása nagyon vonzó lehet a legtöbb közkönyvtár számára. A tanulmány azokat az elképzeléseket összegzi, melyek egy könyvtáráépítési munkakonferencián születtek, melyet a Louisville Free Public Library rendezett az M.I.T. Design Laboratory támogatásával 2006-ban. Olyan megoldásokat javasol a szerző, amelyekkel a tervezett újítások bevezetése alacsony ráfordítással a meglévő könyvtári infrastruktúra keretei között megvalósíthatóak. Ösztönzésképpen a nyílt hozzáférésű internetforrások használatára is felhívja a figyelmet. A tanulmány függelékében a szerző a 21. századi közkönyvtárak létrehozásának tíz alapelvét is közli, amelyet a konferencia fogalmazott meg.

(Autoref.)

Számítógépes könyvtári rendszerek

Lásd 205, 206

Számítógép-szoftver

Lásd 145, 199

Elektronikus könyvtár

210/2009

GAFFNEY, Megan: Involving the library and campus community in institutional repository projects. – Bibliogr. In: The serials librarian. – 55. (2008) 4., p. 568-576.

A könyvtár és az egyetemi közösség bevonása az intézményi repozitórium projektbe

Elektronikus publikáció; Felsőoktatási könyvtár; Megőrzés

A főiskolai és egyetemi könyvtárak jelentős összegeket és munkaórát fordítanak az intézményi repozitórium projektekre azzal a céllal, hogy összegyűjtsék, megőrizték és közreadják az egyetemi élet szereplőinek szellemi termékeit. Az intézményi repozitóriumokat gyakran anélkül kezdik építeni, hogy kifejezett igény mutatkozott volna ilyen szolgáltatás iránt, ezért a könyvtárak feladata, hogy felhívják erre a figyelmet, képezzék a használókat, és szorosan együttműködjenek az oktatókkal a siker érdekében. A feldolgozó és az olvasószolgálatos könyvtárosoknak egyaránt fontos szerepük van munkahelyük intézményi repozitóriumának létrehozásában és sikeres működtetésében.

(Autoref.)

211/2009

READ, Malcolm: Libraries and repositories. – Bibliogr. In: New review of academic librarianship. – 14. (2008) 1/2., p. 71-78.

Könyvtárak és intézményi repozitóriumok

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Megőrzés

A cikk bemutatja az intézményi repozitóriumok egyre szélesebb körű elterjedését az Egyesült Királyság felsőoktatási intézményeiben. A szerző szerint az intézményi repozitóriumoknak minden olyan fontos információt tartalmazniuk kell, amelyet az intézmény nyilvánosan elérhetővé kíván tenni, így például az oktatásra vonatkozó nyilvános adatokat. El kell ismerni a könyvtárosoknak az intézményi repozitóriumok létrehozásához és kezeléséhez szükséges készségeit, valamint folyamatos nemzeti és nemzetközi együttműködésre van szükség annak érdekében, hogy a repozitóriumok könnyebben elérhetőek és hasznosíthatók legyenek a kutatók és más érdeklődők számára.

(Autoref.)

212/2009

WOLDERING, Britta: Start der Europeana : Rückblick und Ausblick In: Dialog mit Bibliotheken. – (2009) 1., p. 21-23.

Az Europeana indulása: visszatekintés és jövő

Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus könyvtár; Nemzeti könyvtár

2008. november 20-án Brüsszelben „elindították” az *Europeana* prototípusát. Az *Europeana* világszerte olyan nagy érdeklődést keltett, hogy a szerver nem bírta a hatalmas megterhelést. Maximum óránként ötmillió eléréssel kalkuláltak, de ezt már a nyitás napján nyolcmillióra kellett átállítani, csúcsidőben 13 millióra. Ezután átmenetileg szüneteltették a szolgáltatást, hogy alkalmazkodjanak az intenzív igénybevételhez. Németország a legnagyobb használói csoportok között vezető helyet foglalt el, a hozzáférések 17%-a onnan indult.

Az *Europeana* (korábban *EDLnet* néven volt ismert) azzal a céllal jött létre, hogy a kulturális örökség digitális dokumentumait integrál-

tan kereshetővé tegyék. Több (az indulásnál a tervezett három helyett huszonhárom) nyelvű keresőfelületet biztosít több millió könyvtári, levéltári, múzeumi, hang- és képparchívumi digitális objektum számára. A prototípus a digitális objektumok bejelentésére mozgósító felhívás után 3,5 millió objektummal indult.

Az Europeanát 7 fős team működteti, az induló prototípus-verziót 1,3 millió euróból hozták létre. A prototípus a megvalósíthatóságot tesztelte és a fejlesztendő területeket segítette meghatározni. A 2009 márciusában indult követő EU-projektben az *Europeana v1.0* létrehozása a cél. Az első munkacsomag a partnerek körének bővítésére, a használóbarát szolgáltatás kialakítására (egyebek mellett a használók által létrehozott tartalom bevonására) irányul. A második munkacsomag továbbfejleszti az üzleti modellt és szilárd pénzügyi alapokra helyezik a programot; ebbe a munkacsomagba tartozik, hogy ki milyen feltételekkel használhatja az Europeanát, továbbá az aktív propaganda. A harmadik munkacsomag alapján közelebről meghatározzák a funkcionális követelményeket és az interoperabilitás feltételeit. A negyedik munkacsomag az előbbieken szereplő funkcionális követelmények megvalósítására szolgál.

Az *Europeana v1.0*-hoz *Europeana Connect* néven csatlakozik egy másik projekt, amely a fejlesztésekre, a technológiára és az eszközökre, valamint a szemantikus hálózatra, a többnyelvű keresésre és a gépi fordításra összpontosít. Közvetlen használói felmérésekre és az új funkciók kipróbálására kerül sor bizonyos használói csoportok körében. A szolgáltatást optimalizálják a mobil eszközökre is. Foglalkoznak az Europeanához tartozó objektumokkal kapcsolatos szerzői jogi információk begyűjtésével, kezelésével és licencelésével.

Az *Europeana* műszaki oldalát négy komponens révén építik ki, bővítik és erősítik: 1. az *Europeana* metaadat-nyilvántartása (az interoperabilitás érdekében), 2. az *Europeana* Resolution Discovery Service (a különböző forrásokból származó digitális objektumok fogaadására), 3. a szolgáltatási nyilvántartás, 4. az

OAI-kezelési infrastruktúra (nagy adattömegek begyűjtése céljából). A kiegészítő szolgáltatások közül megemlíthető a multimédiás annotálási rendszer, az e-könyvek megrendelése, az objektumokhoz kapcsolódó földrajzi információszolgáltatás.

A kínálatot hangzó objektumokkal kívánják bővíteni. Meg fogják oldani a zenei anyagok begyűjtésének, kezelésének és integrálásának infrastrukturális problémáit.

A beszolgáltatók köre tovább bővül majd. Erről a meglévő vagy kiépítés alatt lévő nemzeti portálok, valamint úgynevezett aggregátorok (ilyen a *The European Library*) gondoskodnak, részben más projektek keretében. A beszolgáltatók közé tartozik a *European Film Gateway*, az *Athena* (múzeumi tartalommal, aggregátorként), az *APEnet* (a levéltárak európai portálja), vagy a *Deutsche Digitale Bibliothek* mint országos vállalkozás. A helyi kulturális intézmények számára a közvetlen szolgáltatás lehetőségét az *Europeana Local* projekt keretében fejlesztik ki. Itt egyrészt az illető intézmények saját tulajdonú adatbázisaiban feltárt adatok begyűjtéséről van szó, másrészt a saját tartalmak hozzáférhetővé tételéről az *Europeana* révén szabványos és automatikus eljárásokkal.

Az *Europeana* üzemszerű működése 2011-ben indul.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 128, 173

Az ismertett cikkek forrásai

Aslib proceedings (GB) 60. (2008) 5., 6.; 61. (2009) 1.

Bibliotekarz (PL) (2009) 1.

Bibliotekovedenie (RU) (2008) 5.; (2009) 1.

Bibliothek (DE) (2009) 1.

Bibliotheksdienst (DE) (2009) 3.

Bollettino AIB (IT) 48. (2008) 4.

The bottom line (US) 21. (2008) 4.

- BuB (DE) (2009) 2.
- Bulletin des bibliothèques de France (FR) 53. (2008) 6.; 54. (2009) 1.
- Collection management (US) 33. (2008) 4.; 34. (2009) 1.
- College & research libraries (US) 69. (2008) 6.; 70. (2009) 1.
- College & undergraduate libraries (US) 15. (2008) 4.; 16. (2009) 1.
- Computers in libraries (US) 29. (2009) 1., 3.
- Čtenář (CZ) 60. (2008) 9.
- Dialog mit Bibliotheken (DE) (2009) 1.
- Documentaliste (FR) 46. (2009) 1.
- The electronic library (I) 26. (2008) 6.
- IFLA journal (I) 35. (2009) 1.
- Information technology and libraries (US) 27. (2008) 4.
- Interlending & document supply (GB) 37. (2009) 1.
- The international information & library review (I) 41. (2009) 1.
- The journal of academic librarianship (US) 34. (2008) 6.; 35. (2009) 1.
- Journal of access services (US) 5. (2008) 4.
- Journal of documentation (GB) 64. (2008) 6.; 65. (2009) 1.
- Journal of education for library and information science (GB) 49. (2008) 4.
- Journal of librarianship and information science (GB) 41. (2009) 1.
- Journal of library administration (US) 48. (2008) 3/4.
- Journal of the American Society for Information Science and Technology (US) 59. (2008) 12., 13.; 60. (2009) 3.
- Journal of web librarianship (US) 2. (2008) 4.
- Knihovna (CZ) 19. (2008) 1., 2.
- Knižnica (SK) 10. (2009) 1., 2., 3.
- Library hi tech (US) 26. (2008) 4.; 27. (2009) 1.
- Library trends (US) 57. (2008) 2.
- Libri (I) 59. (2009) 1.
- New review of academic librarianship (I) 14. (2008) 1/2.
- New review of children's literature and librarianship (I) 14. (2008) 2.
- Online information review (I) 32. (2008) 6.
- Public library quarterly (US) 27. (2008) 4.
- Public services quarterly (US) 4. (2008) 4.
- Reference & user services quarterly (US) 47. (2008) 1.; 48. (2009) 3.
- Revista española de documentación científica (ES) 31. (2008) 4.; 32. (2009) 1.
- The serials librarian (US) 55. (2008) 4.
- Vestnik BAE (Fx) (2008) 3., 4.
- Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE) (2009) 1.

Előfizetési felhívás a Könyvtári Figyelő 2010-es számaira

Kedves Kollégák

Tájékoztatjuk Önöket, hogy a Könyvtári Figyelő nyomtatott példányaira 2010-ben változatlan áron lehet előfizetni.

A folyóiratban a magyar könyvtárügy elméleti kérdéseit tárgyaló tudományos igényű tanulmányok mellett külföldi könyvtári folyóiratokból válogatott tájékoztató írások, valamint könyvismertetések olvashatók. Honlapunkon 1990-ig visszamenőleg érhetők el a korábbi számok. 2007-től a folyóirat megújult weboldalán a cikkek teljes szövegére lehet keresni, e-mailben is elküldhetők, ill. észrevételek fűzhetők hozzájuk.

A webes felület ingyenesen használható, de a friss számok fél év múlva jelennek meg a honlapon a nem előfizető érdeklődők számára; előfizetőink jelszóval azonnal olvashatják a kurrens számokat is.

Az évi négy szám előfizetési díja: 6000 forint + 5% áfa és postaköltség.

Visszajelzésüket, megrendelésüket várjuk a kovacs@oszk.hu e-mail címen.

További információt, tájékoztatást ad Mánfai Miklós né a 4878-682-es számon.

A megrendeléshez a következő adatokra lesz szükségünk:

Megrendelés a Könyvtári Figyelő c. folyóirat 56. évfolyamára 2010-re

A megrendelő neve:
A megrendelt példányszám:
Szállítási cím:
Számlázási név, ha nem azonos a szállítási/postázási névvel
Számlázási cím, ha nem azonos a szállítási/postázási címmel:
Az ügyintéző/kapcsolattartó neve:
Az ügyintéző/kapcsolattartó telefonja és a-mail címe:
A megrendelő adószáma:
Kéri-e az ingyenes jelszót az azonnali online hozzáféréshez:

Előfizetési szándékukat kérjük minél előbb jelezzék.

A számok egyenként is megvásárolhatók az OSZK Könyvesboltjában 1500 forintos áron.

Köszönjük érdeklődésüket és várjuk visszajelzéseiket:

Dippold Péter főszerkesztő,
Kovács Katalin, Feimer Ágnes és Murányi Lajos szerkesztők